

ResearchGate

Google Scholar

I^{WORLD}
I^{of}
JOURNALS

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN

e-ISSN(Online) 2709-1201

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ENDLESS LIGHT IN SCIENCE

NO 2

28 ФЕВРАЛЯ 2025

Астана, Казахстан

lrc-els.com

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ENDLESS LIGHT IN SCIENCE»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «ENDLESS LIGHT IN SCIENCE»

Main editor: G. Shulenbaev

Editorial colleague:

B. Kuspanova
Sh Abyhanova

International editorial board:

R. Stepanov (Russia)
T. Khushruz (Uzbekistan)
A. Azizbek (Uzbekistan)
F. Doflat (Azerbaijan)

International scientific journal «Endless Light in Science», includes reports of scientists, students, undergraduates and school teachers from different countries (Kazakhstan, Tajikistan, Azerbaijan, Russia, Uzbekistan, China, Turkey, Belarus, Kyrgyzstan, Moldova, Turkmenistan, Georgia, Bulgaria, Mongolia). The materials in the collection will be of interest to the scientific community for further integration of science and education.

Международный научный журнал «Endless Light in Science», включают доклады учёных, студентов, магистрантов и учителей школ из разных стран (Казахстан, Таджикистан, Азербайджан, Россия, Узбекистан, Китай, Турция, Беларусь, Кыргызстан, Молдавия, Туркменистан, Грузия, Болгария, Монголия). Материалы сборника будут интересны научной общественности для дальнейшей интеграции науки и образования.

28 февраля 2025 г.
Астана, Казахстан

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-3-5
УДК 53:37.016

ПРИМЕНЕНИЯ ИКТ В ПРЕПОДАВАНИИ КУРСА «ТЕХНОЛОГИЯ»

МАМЕДОВ ИСРАИЛЬ МУСА оглы

Доктор философии по физике,
АГПУ, Баку, Азербайджан

Аннотация: Информационные технологии, появившиеся лишь несколько десятилетий назад, в настоящий момент проникли во все сферы человеческой жизни, во все области человеческой деятельности, удивительно расширяя наши возможности. В наши дни каждому – ребенку, подростку, взрослому – необходимо иметь хотя бы общее представление о технологиях, окружающих его в школе, дома, на улице. Чтобы воспользоваться обширнейшими возможностями, предоставляемыми новыми технологиями во все сферах человеческой деятельности, нужно быть достаточно подготовленным, обладать набором знаний и умений.

Ключевые слова: информационные технологии, информационные ресурсы, традиционные технологии, процесс обучения, компьютерные средства.

Возможность использования информационных технологий – ИТ в образовании строится на том, что обучение представляет собой обработку информации. Слушать, говорить, читать, писать, убеждать, оценивать, запоминать – все это примеры некомпьютерной обработки информации.

Обработка и передача информации становится ныне одним из главных видов деятельности человека.

Применение ИТ дает возможность в большей степени использовать некоторые универсальные особенности личности ребенка – естественный интерес и любопытство ко всему, что лежит вне и внутри их, потребность в общении и игре, стремлении к коллекционированию, порядку, способность создавать неожиданные и эстетически значимые произведения. Основа человеческого развития – стремление и способность к обучению в течение всей жизни – должна закладываться в школе.

Богатейшие возможности предоставления информации на компьютере позволяют изменять и обогащать содержание образования. Какие это возможности: это выполнение любого задания, упражнения с помощью компьютера, что создает возможность для повышения интенсивности урока, использование вариативного материала и различных режимов работы способствует индивидуализации обучения. При анализе целесообразности использования компьютера в учебном процессе нужно учитывать следующие дидактические возможности компьютера:

- 1) Расширение возможности для самостоятельной творческой деятельности учащегося, особенно при исследовании и систематизации учебного материала.
- 2) Привитие навыков самоконтроля и самостоятельного исправления собственных ошибок.
- 3) Развитие познавательных способностей учащегося.
- 4) Интегрированное обучение предмету.
- 5) Развитие мотивации учащегося.

При этом компьютер может представлять: источник учебной информации, наглядное пособие (с возможностью мультимедиа), тренажер, средство телекоммуникации. Использование ИТ – это стимул в обучении.

Активизируются психические процессы учащегося, гораздо активнее и быстрее происходит возбуждение познавательного интереса. Человек по своей природе больше

доверяет глазам, и более 80% информации воспринимается и запоминается им через зрительный анализ.

Применение ИКТ в работе учителя

- Разработка комплекта электронных уроков, объединенных предметной тематикой или методикой преподавания

- Разработка пакета тестового материала в электронном виде.

- Разработка пакета стандартного поурочного планирования по теме или группе тем.

- Комплект дидактики по предмету (самостоятельные, практические и контрольные работы).

- Разработка комплекта раздаточного материала по предмету (карточки, задания и вопросы по предмету)

- Создание главы или страницы электронного учебника.

- Создание терминологического словаря по предметной теме, главе.

- Создание сборника предметных кроссвордов.

- Разработка комплекта тематических классных часов, родительских собраний или внеклассных предметных мероприятий (познавательные игры, конкурсы, представления)

- Разработка пакета олимпиадного материала для подготовки учащегося.

- Разработка проекта организации и занятий кружковой работы.

- Пакет административной документации классного руководителя.

- Пакет административной документации методического предметного объединения

- Пакет материалов по одной из педагогических технологий (интерактивное, дифференцированное, блочное, опережающее и др. обучение)

- Проект личной методической веб-страницы и веб-страницы педагогического коллектива школы

- База данных вопросов и задач по предмету

- Пакет психолого-педагогических материалов для учителя

- Пакет сценариев уроков с применением ИТ

- Пакет бланков и образцов документов для педагогической деятельности (различные грамоты, анкеты, планы и т. д.)

- Создание электронной библиотеки произведений художественной литературы, согласно общеобразовательной программе

- Ведение предметного кружка с использованием медиа-ресурсов.

Основная образовательная ценность ИТ в том, что они позволяют создать мультисенсорную интерактивную среду обучения с почти неограниченными потенциальными возможностями, оказывающимися в распоряжении и учителя, и ученика.

Выделяют восемь типов компьютерных средств используемых в обучении на основании их функционального назначения:

1. Презентации

2. Электронные энциклопедии

3. Дидактические материалы

4. Программы-тренажеры

5. Системы виртуального эксперимента

6. Программные системы контроля знаний

7. Электронные учебники и учебные курсы

8. Обучающие игры и развивающие программы.

Технология, как никакой другой предмет, способна стать экспериментальной творческой площадкой, на которой путем интеграции с другими предметами, применения нетрадиционных форм проведения уроков, обязательного использования ИКТ создаются

идеальные условия для формирования интеллектуальной компетентности и креативности школьников. Необходимо создать в классе атмосферу сотрудничества, увлечь ребят «поиском истины», стимулировать их активность и творчество, вооружив современными технологиями.

ЛИТЕРАТУРА.

1. Мамедов И.М. Использование проблемных ситуаций на уроках физики для развития деятельностно-творческой компетенции учащихся // Научно-издательский центр «ВЕСТНИК НАУКИ» Научный журнал. Инновационные научные исследования: сетовой журнал-2021. №4- 2(6) апрель 2021. г.УФА. стр. 95-103.
2. Мамедов И.М. Применение компьютерных моделей в процессе обучения.//Научно-издательский центр «ВЕСТНИК НАУКИ». Научный журнал. Инновационные научные исследования: сетовой журнал-2022 №4-2(18) г. УФА. стр. 96-99.
3. Мамедов И.М. Практическая реализация методики использования компьютерных технологий при изучения физики // ELS. Межд.науч.-практ. журнал. 20 января 2023. Алматы, Казахстан. стр.58-60.
4. Мамедов И.М. Эффективность компьютерных моделей на уроках физики. //ELS/Межд.науч.-практ.журнал №2. 7-15 июня 2024; Алматы, Казахстан, стр. 27-28
5. Андрюшина Т.В. Психологические условия развития пространственного мышления личности в графической деятельности. Новосибирск: издательство Сибирского государственного университета путей сообщения, 2000. 148 с.
6. Шамина О.Б. Методы научно-технического творчества: синтез новых технических решений: учеб. пособие / Томск: Изд-во Томск. политехн. ун-та, 2010. 90 с.
7. Марченко И. В. Творческое объединение «Переплетное мастерство» как новая форма осуществления профессионального воспитания студентов в учреждении высшего образования // Труды БГТУ. 2014. № 8: Учеб.-метод. работа. С. 161–163.
8. Литова З.А. техническое творчество учащихся: учеб. пособие. Курск: изд-во Курск. гос. ун- та. 2016. 96 с.

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-6-11

ӘОЖ 51: 37.016

ҚОЗҒАЛЫС, ЖҰМЫС ПЕН ЕҢБЕК ӨНІМДІЛІГІНЕ АРНАЛҒАН МӘТІНДІ ЕСЕПТЕРДІ НЕГІЗГІ МЕКТЕПТЕ ҮЙРЕТУДІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

ӘДІЛГЕРЕЙ АЙНҰР БИСЕНҒАЛИҚЫЗЫ

Магистрант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,

ЕСЕНОВА М. И.

Ғылыми жетекші, п.ғ.к., доцент

Алматы қ., Қазақстан

Аннотация. Мақаланың мақсаты – негізгі мектепте "Қозғалыс, жұмыс және еңбек өнімділігі" тақырыптары бойынша мәтінді есептерді оқытып-үйрету процесінің қазіргі жағдайын талдау. Зерттеу барысында мәтінді есептерді оқытып-үйретуде оқушыларда кездесетін қиындықтар айқындалып, оларды жою және болдырмау жолдары қарастырылды. Тақырыптар бойынша негізгі түсініктері мен дағдыларды қалыптастыруда қолданылып жүрген әдіс-тәсілдер талданады. Мектеп оқушыларының математикалық ойлау қабілетін дамыту, теориялық білімді практикалық дағдылармен ұштастыру мақсатында мәтінді есептерді шешу әдістемесін жетілдіру бағытында әрекеттер ұсынылады. Сонымен қатар, оқушылардың білім сапасын арттыруға да көңіл аударылған. Қозғалыс, жұмыс және еңбек өнімділігі тақырыптарын оқып-үйрену арқылы оқушылар тек қана математика пәнін үйреніп қоймай, сол арқылы өмірлік дағдыларды да меңгереді. Мысалы, қозғалыс есептері оқушыларда уақытты басқару және ресурстарды тиімді пайдалану дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Жұмыс және еңбек өнімділігі туралы есептер оқушылардың еңбекке деген көзқарасын өзгертіп, олардың жауапкершілік пен ұйымшылдықты түсінуіне көмектеседі.

Кілт сөздер: қозғалыс, жұмыс пен еңбек өнімділігі, мәтінді есептер, оқыту процесі, әдістемелік құралдар, жаңашыл көзқарастар.

Негізгі мектепте математиканы оқыту тек қана оқушылардың теориялық білімін арттырумен шектелмейді, сонымен қатар олардың логикалық ойлау қабілеттерін дамытуға бағытталған. Математика пәнінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылатын мәтінді есептер балалардың ойлау қабілетін дамытумен қатар, математикалық моделдеу мен аналитикалық дағдыларды қалыптастыруға көмектеседі. Мақалада қозғалыс, жұмыс және еңбек өнімділігі тақырыптары бойынша мәтінді есептерді оқытудың қазіргі жағдайы қарастырылып, осы тақырыптарды тиімді үйрету жолдары ұсынылады.

Мәтінді есептер қандай да бір жағдайдың құраушы компонентіне сандық сипаттама беруді, компоненттері арасындағы қатынастың бар болуы мен жоқ болуын орнатуды, осы қатынастың түрін анықтауды талап етумен жағдайды табиғи тілмен сипаттайды. Мәтінді есептерді шешу оқушыларды логикалық ойлауға, тұжырымдауға, жағдаятты теңдеу мен теңсіздік тілінде жазуға, өздігінен танып-білуге, математикалық моделдеуге үйретеді [1].

Қозғалыс, жұмыс және еңбек өнімділігі – бұл физика мен математика саласындағы маңызды ұғымдар. Қозғалыс мәселелері оқушыларға жылдамдық, уақыт, қашықтық арасындағы байланысты түсінуге көмектеседі. Жұмыс пен еңбек өнімділігі мәселелері еңбек процесін тиімді ұйымдастыру мен уақытты дұрыс пайдалану дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Мәтін есептер арқылы оқушылар осы ұғымдарды нақты өмірде қалай қолдануға болатынын түсінеді.

Негізгі мектепте қозғалыс, жұмыс және еңбек өнімділігі тақырыптарын оқыту кезінде бірнеше қиындықтар туындайды. Біріншіден, бұл тақырыптардың оқыту әдістемесі көбінесе дәстүрлі тәсілдермен шектеледі, яғни мұғалімдер тек теорияны түсіндіріп, стандартты есептерді шығарады. Екіншіден, оқушылардың математикалық ойлау қабілеті мен абстрактілі

ойлауы жеткілікті деңгейде дамымауы мүмкін, бұл есептерді шешуде қиындықтар тудырады. Үшіншіден, қазіргі заманғы технологиялардың оқу процесіне толық енгізілмеуі де оқыту сапасына кері әсер етеді.

Мәтін есепті шешу кезеңдері:

- есептің шартын талдау кезеңі;
- есепті шешу жоспарын құру кезеңі;
- жоспарды жүзеге асыру кезеңі;
- есептің жауабын зерттеу кезеңі.

Мектеп математика курсына мәтінді есептерді шешудің екі, яғни арифметикалық және алгебралық тәсілі қарастырылады. Арифметикалық тәсіл санды өрнек құру арқылы белгісіз шаманың мәнін табудан және нәтижені есептеуден тұрады. Алгебралық тәсіл есептерді шешу кезінде құрылатын теңдеу, теңсіздік және теңдеулер жүйесін қолдануға негізделеді.

Қозғалыс, жұмыс және еңбек өнімділігіне қатысты мәтінді есептерді оқытып-үйретуде тиімді әдістерді қолдану маңызды. Олардың ішінде:

1. Мәселелік оқыту. Оқушыларға өмірден алынған нақты жағдайларды көрсету арқылы мәселені шешуге үйрету. Мысалы, көлік қозғалысы немесе жұмысшының еңбек өнімділігі туралы есептерді шешу арқылы оқушыларға физикалық заңдар мен математикалық қатынастарды түсіндіруге болады.

2. Жоба әдісі. Оқушыларға топтық жұмыста немесе жеке зерттеу арқылы күрделі есептерді шешуді ұсыну. Бұл әдіс оқушылардың шығармашылық қабілетін арттырып, мәселелерді шешу тәсілдерін өзіндік жолмен табуға мүмкіндік береді.

3. Интерактивті оқыту құралдары. Ақпараттық технологияларды, соның ішінде математикалық бағдарламалық құралдарды, Geogebra, Wolfram Alpha және т.б. пайдалану арқылы оқушылардың есептерді шешу әдістерін визуализациялау. Бұл тәсіл оқушылардың білімін тереңдетуге және олардың есептерді жылдам әрі тиімді шешуге көмектеседі.

4. Деңгейлік-саралап оқыту: Әр түрлі деңгейдегі оқушылар үшін тапсырмаларды және есептерді бейімдеу. Кейбір оқушылар күрделі есептерді шешуге дайын болса, басқалары үшін қарапайымдау тапсырмалар ұсынылады.

Біздің зерттеуіміздің мақсаты – негізгі мектепте «Қозғалыс, жұмыс және еңбек өнімділігі» тақырыптарындағы мәтінді есептерді шешуді үйретудің қазіргі жағдайын талдай отырып, оқыту сапасын арттыруға бағытталған ұсыныстар жасау болды. Қазіргі білім беру жүйесінде осы тақырыптарды оқытуда кездесетін негізгі мәселелер мен қиындықтарды анықтап, тиімді әдіс-тәсілдерді ұсыну қажет екенін байқадық. Оқушылардың математикалық дағдыларын дамытуда осы тақырыптардың маңызды рөл атқаратыны сөзсіз, бірақ оларды тиімді түрде үйретудің мүмкіндіктері толық пайдаланылмай отыр. Сондықтан, зерттеуімізде бірнеше ұсыныс пен шешімдер қарастырылды.

1. Әдістемелік жаңашылдықтарды енгізу. Мектеп оқушыларының қызығушылығын арттыру үшін дәстүрлі оқыту әдістерімен қатар жаңа педагогикалық технологияларды қолдану маңызды. Қозғалыс, жұмыс және еңбек өнімділігі тақырыптары бойынша есептерді шешу барысында интерактивті құралдарды, атап айтқанда компьютерлік бағдарламаларды (Geogebra, Wolfram Alpha) пайдалану оқушылардың білімін тереңдетуге ықпал етеді. Бұл әдіс есептерді визуализациялап, оларды жеңіл әрі түсінікті ететінін байқадық. Интерактивті құралдар оқушыларға есептерді шешудің түрлі тәсілдерін көрсете отырып, олардың логикалық ойлау қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

2. Мәселелік оқыту әдісін қолдану. Өмірден алынған нақты мысалдар мен мәселелерді шешу оқушылардың мотивациясын арттырады. Мәселелік оқыту әдісін қолдану арқылы оқушылар тек математикалық формулаларды емес, сонымен қатар өздері үшін маңызды болатын өмірлік мәселелерді шешуге үйренеді. Біздің зерттеуімізде, мысалы, көлік қозғалысы, жұмысшының еңбек өнімділігі, уақытты басқару және басқа да нақты жағдайларға арналған есептерді қолдану ұсынылды. Бұл әдіс оқушылардың есептерді тек теориялық тұрғыдан емес, практикалық тұрғыдан да түсінуіне мүмкіндік береді.

3. Деңгейлік оқыту тәсілін енгізу. Әр оқушының білім деңгейі мен қабілетін ескере отырып, тапсырмаларды жеке бейімдеу маңызды. Қиын тапсырмалар мен қарапайым тапсырмаларды бөлу арқылы мен оқушылардың есептерді шешуге деген қызығушылығын арттырды. Бұл тәсіл әр оқушының жеке мүмкіндіктеріне сәйкес келетін тапсырмалар мен мәселелерді ұсынуға мүмкіндік береді. Деңгейлік оқыту әдісінің көмегімен оқушылардың математикалық ойлау деңгейі мен дағдылары сәйкесінше дамиды.

4. Топтық жұмысты ынталандыру. Топтық жұмыс арқылы оқушылар бір-бірінен үйреніп, өзара пікір алмасуға мүмкіндік алады. Біздің зерттеуімізде топтық жобалар мен тапсырмалар арқылы оқушылардың мәселелерді шешу қабілеттері дамытылатыны анықталды. Әсіресе, күрделі есептерді топта талқылау оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттыруға ықпал етеді. Оқушылар әртүрлі көзқарастарды тыңдай отырып, ұжымдық жұмыс барысында мәселелерді шешудің түрлі жолдарын табады.

5. Оқыту әдістемелерінің жаңаруына назар аудару. Мектеп мұғалімдерінің кәсіби біліктілігін арттыру мақсатында арнайы курстар мен тренингтер ұйымдастыру ұсынылады. Мұғалімдерге жаңа әдістемелер мен заманауи педагогикалық технологияларды меңгерту оқыту процесін жаңаша бағытта жүргізуге мүмкіндік береді. Зерттеу барысында мұғалімдердің кәсіби даму деңгейін көтеру арқылы оқу сапасын арттыруға болатынын көрдік. Бұл үшін арнайы семинарлар, вебинарлар өткізу, сондай-ақ педагогикалық тәжірибе алмасу мақсатында мектептер арасындағы байланыстарды күшейту маңызды.

Зерттеу нәтижесінде «Қозғалыс, жұмыс және еңбек өнімділігіне арналған мәтінді есептерді шешу» тақырыптарын оқыту әдістемесінде әртүрлі инновациялық әдістер мен жаңа технологияларды қолдану маңызды екені анықталды. Қазіргі уақытта оқушыларға тек математикалық білім беру емес, сонымен қатар олардың логикалық ойлау қабілеттері мен өмірлік дағдыларын дамыту мақсатында оқу процесін тиімді ұйымдастыру керек. Осы бағытта ұсынылған әдіс-тәсілдер оқу сапасын арттыруға және оқушылардың математикалық дағдыларын дамытуға көмектесетініне сенеміз.

Бұл тақырыптар күнделікті өмірде кеңінен қолданылатын ұғымдарға байланысты болғандықтан, оқушылардың білімін тәжірибемен ұштастыру, олардың болашақ кәсіби және жеке өмірінде маңызды рөл атқарады. Мәтінді есептерді шешу барысында оқушылардың логикалық ойлау қабілеті, аналитикалық дағдылары және шығармашылық әлеуеті дамиды.

Кесте 1. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-6-сыныптарына арналған "Математика" пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасындағы қозғалыс, жұмыс пен еңбек өнімділігіне арналған мәтінді есептердің қамтылуы [2]:

Математика 5 - сынып			
№	Тақырыптар	Оқулықтар	
		Әбілқасымов А. Е., Кучер Т. П., Жұмағұлова З. Ә. [4]	Алдамұратова Т. А., Байшоланова Қ. С., Байшоланов Е. С. [3]
1	3. Жай бөлшектер және оларға амалдар қолдану	30. Бірнеше объектінің бірігіп орындайтын жұмысына берілген есептер (11 есеп)	3.15 Бірлесіп орындалатын жұмыстарға есептер (19 есеп)
2	6.Пайыз	49. Мәтінді есептерді шығару (№ 851, 863, 866, 867 - 4 есеп)	6.1 Проценттер (№1091, 1099, 1110 - 3 есеп) 6.2 Берілген санның процентін табу (№ 1137, 1138 - 2 есеп) 6.3 Проценті бойынша санды табу (№ 1145, 1147, 1148, 1154, 1156, 1164, 1168, 1169, 1177, 1179, 1182, 1183 – 12 есеп)
Математика 6 – сынып			

№	Тақырыптар	Оқулықтар	
		Әбілқасымов А. Е., Кучер Т. П., Жұмағұлова З. Ә.	Алдамұратова Т. А., Байшоланова Қ. С., Байшоланов Е. С.
3	2. Қатынас және пропорция	4. Мәтінді есептерді пропорцияның көмегімен шығару (30 есеп)	1.7. Проценттерге берілген есептерді пропорцияны пайдаланып шығару (5 есеп)
4	4. Алгебралық өрнектер	26. Мәтінді есептерді шығару (3 есеп) [5]	3.1. Алгебралық өрнектер, Айнымалы. Алгебралық қосынды 3.2. Жақшаларды ашу. Коэффициент 3.3. Ұқсас қосылғыштар. Ұқсас қосылғыш-тарды біріктіру (13 есеп) [7]
5	9. Статистика. Комбинаторика	47. Қозғалыстың орташа жылдамдығын табуға есептер шығару. Комбинаторикалық есептерді шығару (3 есеп) [6]	8.3. Іріктеу тәсілі арқылы комбинаторикалық есептерді шығару (8 есеп) [8]

Біздің ойымша, қозғалыс, жұмыс пен еңбек өнімділігіне арналған мәтінді есептер жеткілікті түрде берілген, бірақ қазіргі заман талабына сай мәтінді есептер аздау берілген. Қазіргі заманда қызметтер, жұмыс түрлері тез өзгеріп жатыр және сол қызметтерге маман дайындау мәселесі тұр. Осы мәселелерді ескере отырып, болашақ қызметке дайындау және оқушыларға қазіргі заманғы мамандықтарды таныстыру мақсатында бірнеше мәтінді есептерді назарларыңызға ұсынамыз:

• Жұмыс пен еңбек өнімділігіне арналған есептер:

№1. Қазіргі уақытта 3 IT мамандығы әртүрлі бағдарламалар бойынша әзірленеді. Бірінші мамандықта күніне 3 тапсырма орындайды, екінші мамандықта 4 тапсырмадан, үшінші мамандықта 5 тапсырмадан орындайды. Егер олар бір апта жұмыс істесе, жалпы қанша тапсырма орындайды?

№2. Бір дәрігер күніне 25 пациент қабылдайды, әр қабылдауға 15 минут уақыт жұмсайды. Егер дәрігердің жанында 2 медбике жұмыс істеп, әрқайсысы 10 пациенттің бастапқы тексеруін жүргізетін болса, бір күнде барлығы қанша уақытты пациенттермен өткізеді?

№3. Үш маркетингтік бір апта бойы жарнама кампаниясын жүргізеді. Бірінші маркетингтік күніне 5 жарнама, екінші маркетингтік 6 жарнама, үшінші маркетингтік 4 жарнама жасайды. Егер бір жарнама кампаниясын 3 сату маманы әрқайсысы 10 сағатта ұсынса, олар бір аптада қанша жұмыс орындайды?

№4. Үш құрылысшы және екі дизайнер бір құрылыс жобасын іске асыруда. Құрылысшылардың әрқайсысы күніне 50 шаршы метр өңдесе, дизайнерлер әрқайсысы күніне 30 шаршы метрге өзгеріс енгізеді. Егер құрылысшылар мен дизайнерлер бір апта бойы жұмыс істесе, жобаның қанша шаршы метрі аяқталады?

№5. Төрт ғалым мен екі зертханашы бір ғылыми зерттеу жүргізеді. Әр ғалым күніне 3 гипотезаны зерттейді, ал зертханашылар әрқайсысы 5 тәжірибені орындайды. Бір апта ішінде олар барлығы қанша гипотеза мен тәжірибе зерттейді?

• Қозғалысқа берілген есептер:

Қазіргі замандағы қала көлік жүйесінде жаңа ақылды жүйелер мен көлік ағындарын басқару технологиялары енгізілуде. Қалада күніне 200 000 көлік пен 80 000 жаяу жүргінші қозғалады. Қазіргі таңда көлік ағынын басқару үшін қарапайым бағдарламалар мен жол

қозғалысын басқару жүйелері қолданылуда. Жаңа ақылды жүйе енгізілгеннен кейін, көлік ағыны 15%-ға артады деп болжануда. Ақылды бағдарламдар мен жол белгілері көлік қозғалысын тиімді басқаруға мүмкіндік береді, бұл жолда тұратын уақытты 20%-ға қысқартады. Сонымен қатар, ақылды жүйелер жаяу жүргіншілердің қауіпсіздігін арттырады және олардың көшелерде жүрген уақытын 10%-ға азайтады.

1. Ақылды жүйе енгізілгеннен кейін қаладағы көлік қозғалысы қалай өзгеретінін есептеңіз.

2. Ақылды жүйе енгізілгеннен кейін, көлік жүргізушілерінің орташа жолда тұру уақытының қанша уақытқа қысқаратынын анықтаңыз.

3. Жаяу жүргіншілердің қозғалыс уақыты қанша уақытқа қысқарады?

4. Барлық көлік жүргізушілер мен жаяу жүргіншілердің үнемделген уақытын жалпы есептеңіз.

Қозғалыс, жұмыс пен еңбек өнімділігіне қатысты мәтін есептерді тиімді оқыту үшін келесі шараларды жүзеге асыру қажет деп ойлаймыз:

1. Теорияны өмірмен байланыстыру. Оқушыларға есептерді күнделікті өмірден алынған мысалдар арқылы түсіндіру қажет (мысалы, көлік қозғалысы, өндіріс процесі, жұмыстың орындалу уақыты). Визуализация және нақты тәжірибелер арқылы ұғындыру оқушылардың қызығушылығын арттырады.

2. Оқыту әдістерін жаңарту. Дәстүрлі әдістермен қатар, интерактивтік әдістерді, проблемалық оқыту, зерттеу әдістері, топтық жұмыс, геймификацияны және т.б. қолдану өз жемісін береді. Оқушылардың өз бетімен есептер құрастыруына да мүмкіндік беріп көру керек.

3. Цифрлық ресурстарды пайдалану. Интерактивті құралдар мен анимацияларды кеңінен қолдану және онлайн платформаларда есептерді шешуге арналған жаттығулар мен симуляцияларды енгізу қазіргі заман талабы болып саналады.

4. Оқушылардың мотивациясын арттыру. Ол үшін тәжірибелік жобалар мен нақты өмірдегі кейстерді пайдалану керек. Жарыстар мен шығармашылық тапсырмаларды орындау оқушылардың қызығушылығын арттырады.

Осы ұсыныстарды іске асыру арқылы қозғалыс, жұмыс пен еңбек өнімділігіне қатысты мәтінді есептерді үйретудің сапасын көтеруге және оқушылардың математикалық сауаттылығын арттыруға болады.

Сонымен, қозғалыс, жұмыс және еңбек өнімділігіне арналған мәтінді есептерді негізгі мектепте оқытып-үйретудің қазіргі жағдайы мен әдістемелік тәсілдерін зерттеу білім беру сапасын арттыруға үлкен мүмкіндік береді. Әрбір мұғалім өзінің оқыту тәжірибесінде инновациялық әдістерді қолдана отырып, оқушылардың білімін тереңдетіп, олардың өмірге қажетті дағдыларын дамыта алады. Ал заманауи технологияларды енгізу оқу процесін қызықты әрі тиімді етеді. Осы арқылы оқушылар математикалық білімдерін кеңейтумен қатар, өмірлік практикалық дағдыларды да игереді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Әбілқасымова А.Е. Математиканы оқытудың теориясы мен әдістемесі: дидактикалық-әдістемелік негіздері. – Алматы: Мектеп, 2014. – 224 б.
2. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-6-сыныптарына арналған "Математика" пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы //ҚР оқу - ағарту министрлігінің 2022 жылғы 16 қыркүйектегі № 399 бұйрығымен бекітілген.
3. Алдамұратова Т. А., Байшоланова Қ. С., Байшоланов Е. С. Математика: Жалпы білім беретін мектептің 5-сыныбына арналған оқулық: 2-бөлім. – Алматы: Атамұра, 2017. – 192 б.
4. Әбілқасымова А. Е., Кучер Т. П., Жұмағұлова З. Ә. Математика: Жалпы білім беретін мектептің 5-сыныбына арналған оқулық: 2-бөлім. – Алматы: Мектеп, 2017. – 128 б.
5. Әбілқасымова А. Е., Кучер Т. П., Жұмағұлова З. Ә. Математика: Жалпы білім беретін мектептің 6-сыныбына арналған оқулық: 1-бөлім. – Алматы: Мектеп, 2018. – 184 б.
6. Әбілқасымова А. Е., Кучер Т. П., Жұмағұлова З. Ә. Математика: Жалпы білім беретін мектептің 6-сыныбына арналған оқулық: 2-бөлім. – Алматы: Мектеп, 2018. – 184 б.
7. Алдамұратова Т. А., Байшоланова Қ. С., Байшоланов Е. С. Математика: Жалпы білім беретін мектептің 6-сыныбына арналған оқулық: 1-бөлім. – Алматы: Атамұра, 2018. – 208 б.
8. Алдамұратова Т. А., Байшоланова Қ. С., Байшоланов Е. С. Математика: Жалпы білім беретін мектептің 6-сыныбына арналған оқулық: 2-бөлім. – Алматы: Атамұра, 2018. – 224 б.

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-12-17
УДК 372.857

**ПРОГРАММА КУРСА
«ОХРАНА И ВОССТАНОВЛЕНИЕ РАСТИТЕЛЬНОГО И ЖИВОТНОГО МИРА
КАЗАХСТАНА» (5-7 классы)**

ПЕШКОВА ВИКТОРИЯ ЕВГЕНЬЕВНА

Заместитель директора по учебной работе, учитель биологии, географии
Коммунального государственного учреждения «Средняя общеобразовательная школа № 1
имени Н.Г. Чернышевского» отдела образования города Семей управления образования
области Абай
Семей, Казахстан

Аннотация: Программа курса «Охрана и восстановление растительного и животного мира Казахстана» предназначена для учащихся 5-7-х классов в рамках предпрофильной подготовки, и рассчитана на 68 часов. Актуальность программы в том, что в современной школе и на последующих ступенях обучения все больше возрастает роль самостоятельной работы, и овладение методами проектной деятельности, умением анализировать информационные источники и делать выводы приобретает все большее значение. Программа курса по выбору построена так, что каждая тема начинается с ознакомления учащихся с теоретическими основами и заканчивается применением знаний на практике: проводятся практические и исследовательские работы, экскурсии. Материалы курса включают не только знания по ботанике, зоологии, но и сведения из экологии, физики, химии, географии. Данный курс является в той или иной степени интегрированным, причем все элементы взаимосвязаны между собой и предусматривают постепенное развитие навыков работы.

Ключевые слова: охрана природы, экология, экофакторы, биоценоз, экосистема, флора, фауна, Красная книга Казахстана, особо охраняемые территории Казахстана.

Актуальность программы курса «Охрана и восстановление растительного и животного мира Казахстана» заключается в возросшей потребности современного общества в образованном молодом поколении, способного к сотрудничеству, обладающего чувством патриотизма, умеющего быстро анализировать обновляющуюся информацию. Достичь этих требований подрастающему поколению можно благодаря развитию научной, исследовательской грамотности. Проведение опытов, экспериментов, исследований позволяет учащимся развивать навыки исследовательской деятельности, развивать экологическое мышление. Данная программа может быть востребована учителями естествознания, биологии, географии.

Цели курса: дать учащимся, имеющим интерес к биологии, представления о сущности адаптаций живых организмов к среде обитания и образу жизни, о механизмах образования множества экологических ниш; сформировать умения анализировать научную ситуацию, понимать суть биологических проблем; помочь в самоопределении в последующем профильном обучении; развивать навыки экспериментальной и исследовательской деятельности; развивать индивидуальность творческого потенциала ученика.

Цели будут реализованы через решение следующих задач:

- формирование биологической и экологической компетентности по вопросам: адаптации к среде, экологические ниши, биоценозы, биогеоценозы, жизненные формы растений и животных;
- формирование общеучебных умений и навыков;
- формирование у учащихся убеждения о необходимости рационального использования животного и растительного мира и реализации практических мер по воспроизводству и охране природных ресурсов;

- формирование у учащихся навыков самостоятельной деятельности через исследовательскую деятельность;
- расширение и углубление знаний учащихся о природных зонах, их животном и растительном мире и необходимости его охраны; о роли животных и растений в формировании и сохранении окружающей среды и динамического природного равновесия;
- расширение научного кругозора учащихся;
- развитие навыков работы с методами, необходимыми для исследований – наблюдением, измерением, экспериментом, мониторингом;
- воспитание экологического мировоззрения и культуры;
- развитие творческих и коммуникативных способностей учащихся.

Требования к знаниям и умениям:

- к концу изучения курса учащиеся должны знать: что такое адаптация, экологическая ниша, биоценоз, биогеоценоз, жизненная форма растения и животного, заповедник, заказник, национальный парк; основные закономерности формирования адаптаций и функционирования биогеоценозов; классификацию жизненных форм растений и животных; видовой состав флоры и фауны Казахстана и Семейского региона; видовой состав растений и животных, занесенных в Красную книгу Республики Казахстан.

Учащиеся должны уметь:

- организовывать и самостоятельно проводить исследовательскую работу;
- работать с дополнительной литературой и другими информационными источниками;
- делать выводы из полученной информации;
- давать научную оценку обнаруженным фактам;
- ставить цели и задачи научного эксперимента;
- формулировать гипотезу;
- выбирать наиболее соответствующие целям и задачам методы эксперимента;
- оформлять результаты собственного исследования и докладывать о них.

Материальное обеспечение программы. Данную программу можно реализовать в любой школе, при минимальном наборе материальных средств.

Формы отчетности. В ходе организации занятий необходимо отводить время на фронтальный опрос для понимания уровня освоения учащимися материала и своевременной коррекции. Главная форма отчетности по курсу: отчеты по практическим занятиям и экскурсиям.

Характеристика программы. Содержание программы не является для учащихся совершенно новым. Вопросы понимания механизмов адаптаций, классификации жизненных форм растений и животных рассматривались в начальных классах при изучении познания мира, естествознания, но материал, включенный в данный курс расширяет кругозор учащихся.

Актуальность программы в том, что в современной школе и на последующих ступенях обучения все больше возрастает роль самостоятельной работы, и овладение методами проектной деятельности, умением анализировать информационные источники и делать выводы приобретает все большее значение.

Программа содержит знания, которые вызывают у учащихся познавательный интерес и представляют ценность для определения ими профиля обучения при дальнейшем обучении, а также ориентируют на выбор будущей профессии. В этом заключается ее мотивирующий потенциал. Знания, полученные при обучении по программе курса, способствуют формированию социально активной личности.

Программа позволяет учащимся осуществлять эвристические пробы и формирует навыки практической деятельности в изучаемой области знаний.

Особенности содержания программы и виды деятельности учащихся в ходе овладения знаниями и умениями, предусмотренными курсом, дают возможность для использования разнообразных приемов обучения и видов деятельности, сочетающих познавательные, игровые и исследовательские, индивидуальные, парные и групповые формы.

Контроль за уровнем овладения материалом осуществляется через исследовательскую деятельность учащихся (по результатам периодической отчетности).

Содержание программы распределено по времени так, чтобы обеспечить качественное изучение теоретического материала и получение запланированных практических результатов.

Таблица 1. Сетка часов по курсу

№, п/п	Содержание	Количество часов
1.	Вводное занятие	1
2.	Определители флоры и фауны Казахстана	4
3.	Разнообразие природных зон Казахстана	9
4.	Воздействие человека на видовой состав и численность растений и животных в природе	6
5.	Законодательная база охраны природы в Казахстане	2
6.	Редкие и исчезающие виды флоры и фауны Казахстана	8
7.	Повторение и обобщение	2
8.	Особо охраняемые территории Казахстана	8
9.	Экофакторы и среды жизни. Биocenoz и экосистемы	4
10.	Популяции. Биосфера	4
11.	Лекарственные растения Восточного Казахстана	4
12.	Витаминоносные растения Восточного Казахстана	4
13.	Фитонцидные растения Восточного Казахстана	4
14.	Семипалатинский реликтовый ленточный сосновый бор	4
15.	Повторение и обобщение	2
16.	Итоговая конференция	2
Итого:		68

Содержание программы.

1. Вводное занятие – 1 ч.

Теоретическая часть. Понятие «экология». Краткая история экологии. Предмет экологии, структура экологии. История охраны природы в Казахстане.

2. Определители флоры и фауны Казахстана – 4 ч.

Теоретическая часть. Понятие об определителях флоры и фауны. Методика работы с определителями растений, животных.

Практическая часть. Работа с определителями флоры и фауны, определение видов растений по определительным карточкам наиболее распространенных семейств растений (Сложноцветные, Крестоцветные, Губоцветные, Лилейные, Злаковые и другие).

3. Разнообразие природных зон Казахстана – 9 ч.

Теоретическая часть. Понятие о природных зонах. Классификация природных зон Казахстана. Характеристика природных зон Казахстана (лесостепь, степь, полупустыня, пустыня).

Практическая часть. Изучение природных условий в разных географических районах. Составление характеристики природных зон (групповая работа).

Экскурсия. В Областной историко-краеведческий музей города Семей.

4. Воздействие человека на видовой состав и численность растений и животных в природе – 6 ч.

Теоретическая часть. Антропогенные факторы окружающей среды.

Практическая часть. Изучение влияния деятельности человека на растительный и животный мир.

Экскурсия. В городской парк, на о. Бейбітшілік.

5. Законодательная база охраны природы в Казахстане – 2 ч.

Теоретическая часть. Правовая база охраны природной среды в Республике Казахстан. Краткая характеристика законов по охране природной среды.

6. Редкие и исчезающие виды флоры и фауны Казахстана – 8 ч.

Теоретическая часть. Красная книга Казахстана (годы издания, краткая характеристика). Охрана редких и исчезающих видов и мест их обитания. Виды растений и животных Казахстана, занесенных в Красную книгу. Видовое разнообразие редких и исчезающих видов растений и животных Казахстана. Реликты и эндемики флоры и фауны Казахстана.

Практическая часть. Знакомство с реликтовыми, эндемичными, редкими и исчезающими видами растений и животных края по гербариям, иллюстрациям, брошюрам. Изучение Красной книги Казахстана. Составление карты ареалов редких видов животных и растений Казахстана. Написание реферата по одной из предложенных тем: «Редкие виды флоры Казахстана», «Редкие виды фауны Казахстана», «Редкие и исчезающие виды флоры Казахстана», «Редкие и исчезающие виды фауны Казахстана», «Эндемичные виды флоры и фауны Казахстана», «Реликтовые виды флоры и фауны Казахстана».

Исследовательская деятельность. Знакомство с реликтовыми, эндемичными, редкими и исчезающими видами флоры и фауны Казахстана.

Экскурсия. В Областной историко-краеведческий музей города Семей.

7. Повторение и обобщение – 2 ч.

Теоретическая часть. Обобщение изученного материала. Проведение зачета по изученным темам.

8. Особо охраняемые территории Казахстана – 8 ч.

Теоретическая часть. Охраняемые территории, причины их организации и значение. Классификация заповедников. Заповедники Казахстана. Флора и фауна Западно-Алтайского заповедника (Восточный Казахстан).

Практическая часть. Работа с картами заповедников. Просмотр видеороликов о заповедниках Казахстана, о видовом разнообразии растений и животных заповедников. Подготовка информации по заповедникам Казахстана, создание постеров, кластеров.

Исследовательская деятельность. Научно-исследовательская деятельность в заповедниках.

9. Экофакторы и среды жизни. Биocenоз и экосистемы – 4 ч.

Теоретическая часть. Понятие «экологические факторы» («экофакторы»). Группы экологических факторов: абиотические (вода, свет, температура), биотические (типы биотических отношений: симбиоз, конкуренция, хищничество, паразитизм), антропогенные (положительное, отрицательное воздействие человека). Среды жизни: водная, наземно-воздушная, почва, живые организмы.

Понятия «биоценоз», «биогеоценоз». Компоненты биоценоза, структура биоценоза.

Понятие «экологическая система» («экосистема»). Типы экосистем. Жизненные формы растений. Ярусы растений. Пищевые цепи. Экологическая пирамида.

Практическая часть. Описание экосистем Казахстана (Семипалатинский сосновый бор, река Иртыш, горы Дельбегетей). Определение ярусов растений соснового бора. Описание жизненных форм растений соснового бора. Составление пищевых цепей и экологических пирамид изучаемых экосистем.

10. Популяции. Биосфера – 4 ч.

Теоретическая часть. Популяция. Типы популяций. Структура популяций (половая, возрастная, пространственная, этологическая). Численность и плотность популяций.

Биосфера. Состав биосферы. Учение В.И. Вернадского о биосфере. Круговорот веществ и элементов в биосфере (вода, кислород, углерод, азот, фосфор, сера).

Практическая часть. Решение экологических задач. Составление памятки о правилах поведения в лесу, о рациональном использовании лесных богатств. Моделирование круговорота химических элементов.

11. Лекарственные растения Восточного Казахстана – 4 ч.

Теоретическая часть. Видовой состав, описание, полезные свойства лекарственных растений, использование в народной медицине.

Исследовательская работа. Изучение дикорастущих лекарственных растений. Рациональные методы заготовки сырья и охрана видов лекарственных растений.

12. Витаминоносные растения Восточного Казахстана – 4 ч.

Теоретическая часть. Видовой состав, распространение витаминов в разных органах растений. Правила сбора, сушки и хранения растительного сырья.

Исследовательская работа. Выявление витаминоносных растений. Сбор и заготовка витаминоносных растений в летнее и осеннее время.

13. Фитонцидные растения Восточного Казахстана – 4 ч.

Теоретическая часть. Понятие о фитонцидах растений. Видовой состав фитонцидных растений. Фитонцидная активность растений в зависимости от внешней среды. Лечебное воздействие растений на человека.

Исследовательская работа. Определение видового состава фитонцидных растений, используемых в озеленении школы. Разведение и выращивание видов фитонцидных растений в учебных кабинетах.

14. Семипалатинский реликтовый ленточный сосновый бор – 4 ч.

Теоретическая часть. Планетарная роль лесов. Природные сообщества соснового бора. Многообразие живых организмов, населяющих сосновый бор. Экология и краеведение. Экосистема леса. Взаимосвязи обитателей леса.

Исследовательская работа. Изучение видового состава раннецветущих растений соснового бора.

Экскурсия. В сосновый бор.

15. Повторение и обобщение – 2 ч.

Теоретическая часть. Обобщение изученного материала. Проведение зачета по изученным темам.

16. Итоговая конференция – 2 ч.

Практическая часть. Конференция исследовательских работ учащихся.

Деятельность учащихся: семинар, дискуссия.

Разработанная программа может быть рекомендована для учителей естествознания, биологии, географии, студентам педагогических вузов и колледжей, слушателям института повышения квалификации. Программа курса позволит учащимся улучшить и закрепить навыки исследовательской работы, повысить экологическую культуру учащихся.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Грин Н., Стаут У., Тейлор Д. «Биология» 1–3 том, изд-во «Мир», 1993.
2. Доброхотова К.Д., Чудинов В.В. «Лекарственные растения Казахстана», Алма-Ата, 1961.
3. Ёлкина Л.В. «Биология. Весь школьный курс в таблицах», Минск «Современная школа», 2010.
4. Каменский А.А., Ким А.И. и др. «Биология», М. «Слово», 2010.
5. Корсун В.Ф. «Семейный травник профессора В.Ф. Корсуна», М.: РИПОЛ классик, 2009.
6. Мазнев Н.И. «Домашний травник. 40 лучших лекарственных растений», М.: ДОМ. XXI век: РИПОЛ классик, 2011.
7. Сидоров П.И. «Справочник самых популярных лекарственных растений», М.: Айрис-пресс, 2007.
8. Степанчук Н.А. «Экология», Волгоград «Учитель», 2009.
9. Травникова В.В. «Биологические экскурсии», Санкт-Петербург «Паритет», 2002.
10. Ушбаев К.У. и др. «Целебные травы», Алма-Ата: Кайнар, 1979.
11. Каменский А.А., Ким А.И. и др. «Биология», М. «Слово», 2010.
12. Кодексы о земле и недрах, законы «Об охране окружающей среды», «Об особо охраняемых природных территориях», «Об охране воспроизводства и использования животного мира», Концепция экологической безопасности РК на 2004-2015 годы, Экологический кодекс РК и др. законодательные акты.
13. Физическая география Казахстана. Учебник за 6 класс.

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-18-21

ЭОЖ 376.3

БОЛАШАҚ МАМАННЫҢ ЖЕКЕ БАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕРІ

КАИРЖАНОВА ЖАНСАЯ ДУЛАТКЫЗЫ

Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті
7M01902-Арнайы педагогика ББ, 2 курс магистранты

Ғылыми жетекші - **АЛЬМУХАМБЕТОВА БИБИГУЛЬ ЖЕКЕМБАЕВНА**

Талдықорған, Қазақстан

Аңдатпа: Мақалада болашақ маманның жеке басын қалыптастырудың заманауи тәсілдері талданған. Кәсіби қалыптасу және даму жеке тұлғаның өзгеріп қана қоймай, қызмет жүйесіндегі маңызды, негізгі компонентке айналуын болжайды.

Кілт сөздер: арнайы педагог, тәсілдер, қалыптастыру, педагогикалық қасиет.

Болашақ педагогтердің кәсіби дайындығын жетілдіруге педагог қызметінің ерекшелігі мен психологиялық құрылымы (Н.В. Кузьмин), арнайы педагогтің жеке басын қалыптастыру проблемалары (В. Сластенин), оның кәсіби педагогикалық қасиеттері мен дағдылары (А. Щербаков), студенттерді кәсіби-педагогикалық бағытта тәрбиелеу ерекшеліктері ашылған отандық психологтар мен педагогтардың зерттеулері көмектесті, педагогикалық еңбекке қызығушылығы мен шақыруы (И.Ф. Исаев, Е.Х. Шиянов және т.б.).

Қазіргі арнайы педагогтерді дайындаудағы жаңа тенденциялар, Е.И. Артамонова атап өткендей, бірқатар елеулі қайшылықтармен байланысты:

- ғылыми ақпарат көлемінің ұлғаюы және жаңа педагогикалық технологиялардың әзірленбеуі;
- арнайы педагогтің кәсібилігіне қойылатын талаптардың артуы және оның біліктілік деңгейінің жеткіліксіздігі;
- педагог мамандығының объективті әлеуметтік маңыздылығының артуы және қоғам тарапынан оның еңбегінің нақты бағаланбауы.

Мұның бәрі педагогикалық білімнің мақсаттарын, ең бастысы - қазіргі қоғамның әлеуметтік тапсырысына сәйкес оның мазмұны мен технологиясын өзгерту қажеттілігін анықтайды.

Педагогикалық міндет, В.А. Сластениннің жетекшілігімен ғалымдар жүргізген зерттеулерге сәйкес, педагогикалық процестің негізгі анықтаушы бірлігі болып табылады. Осылайша, педагогикалық қызмет әр түрлі сыныптағы және қиындық деңгейіндегі сансыз типтік және өзіндік педагогикалық міндеттерді білдіреді. Олардың кез-келгенінің мақсаты- белгілі бір педагогикалық жағдайды көрсету.

Арнайы педагогтің PLC қалыптасуы мүмкіндігінше оның педагогикалық қызметінің берілген құрылымын модельдеуі керек екені анық.

И. Ф. Исаевтың пікірінше, өзінің кәсіби қызметін жүзеге асыра отырып, педагог шындықтың логикасы бойынша -В. Сластенин, Е. Шияновқа педагогикалық міндеттердің келесі екілік топтарын шешу қажеттілігі қойылды:

- аналитикалық-рефлексивті (тұтас педагогикалық процесті, оның элементтерін, туындайтын қиындықтарды талдау және рефлексия, арнайы педагогтің өзінің субъективтілігін түсіну және өзін - өзі бағалауы, жеке тәжірибе мен қызметтің стереотиптерін қайта қарау және жеңу);
- конструкторлық-болжамдық (тұтас педагогикалық 1 үдерісті құру, қабылданған шешімдердің нәтижелері мен салдарын жоспарлау, болжау);

- ұйымдастырушылық-Белсенділік (білім беру процесінің әртүрлі нұсқаларын жүзеге асыру; педагогикалық қызметтің әртүрлі түрлерінің үйлесімі);

- бағалау-ақпараттық (педагогикалық жүйенің жай-күйі мен даму перспективалары туралы ақпаратты жинау, өңдеу және сақтау, оны бағалау);

- түзету-реттеу (ағымды, педагогикалық процесті түзету, қажетті коммуникативтік байланыстарды орнату, оларды реттеу және қолдау).

Берілген тәсіл мен Контекстік оқыту тұжырымдамасы арнайы педагогтің алдағы кәсіби қызметінің ерекшелігін барынша көрсетеді. А.А. Вербицкий ұсынған Контекстік оқыту тұжырымдамасына сәйкес, маманның кәсіби қалыптасу процесі-бұл өзара байланысты модельдердің үш түрін қолдана отырып, студенттер сіңірген кәсіби қызметтің пәндік және әлеуметтік мазмұнын (жаңа және дәстүрлі) оқытудың барлық формалары, әдістері мен құралдарының дәйекті модельдеуі. Олардың жиынтығында олар студенттердің оқудан кәсіби қызметке ауысуының динамикалық моделін құрайды.

Тұлғаға бағытталған оқыту әрбір білім алушыға өзінің бейімділігі мен мүдделеріне, мүмкіндіктері мен қабілеттеріне, құндылық бағдарлары мен субъективті тәжірибесіне сүйене отырып, өзін танымда, оқу іс-әрекетінде жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Тұлғаға бағытталған тәрбие-бұл жалпыадамзаттық құндылықтарға негізделген жеке қасиеттерді дамыту және өзін-өзі дамыту.

Арнайы педагог жүргізетін түзету-педагогикалық жұмыс зияткерлік дамуы бұзылған балалар мен олардың ата-аналарына психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуге бағытталған, бұл баланың үйлесімді дамуы мен тиімді еңсерілуі мен түзетілуі, ауытқулары үшін оңтайлы жағдай жасау мақсатында оның жеке басының ерекшеліктерін зерттеуді қамтиды. Педагог-арнайы педагогтің жұмысы әлеуметтену мәселелерін шешуге, баланың тәуелсіздігін арттыруға, адамның адамгершілік қасиеттерін тәрбиелеуге бағытталған. Демек, түзету және білім беру процесі және ақыл-ойы бұзылған балаға арнайы жағдайларды ұйымдастыру барысында арнайы педагог көптеген түзету мәселелерін шешуі керек.

Білім беру жөніндегі Халықаралық конференцияның 45-ші сессиясының ұсынымдарында педагогикалық жоғары оқу орындарына талапкерлерді тек анықталған білім негізінде ғана емес, сонымен қатар жеке тұлғаның қасиеттерін ескере отырып қабылдауды жүзеге асыру ұсынылды. Осындай қасиеттердің ішінде: моральдық тұрақтылық, жауапкершіліктің дамыған сезімі, топтық жұмыс қабілеті, қарым-қатынас дағдылары. Қиын жағдайда, қиын балалармен жұмыс істейтін педагогдерді даярлау осы шарттарға сәйкес құрылуы керек.

Соңғы онжылдықтарда зияткерлік дамуында кемістігі бар балалармен жұмыс істеу үшін білікті кадрларды даярлау саласында жаңа зерттеулер пайда болды. Авторлар студенттер мен педагогдердің ақыл-ойы бұзылған балаларды оқыту мен тәрбиелеудің түзету-білім беру процесін ұйымдастыруға қажетті дәстүрлі дағдылары мен дағдыларын жетілдіру мүмкіндіктерін зерттейді. Мысалы, С. М. Соколованың зерттеуінде [162] педагогикалық практика процесінде болашақ арнайы педагогтің кәсіби дайындығын қалыптастыру жолдары қарастырылған. Автор қалыптасқан дағдыларды қызмет түрлеріне сәйкес бөлді: сындарлы, жобалау, гностикалық, ұйымдастырушылық, коммуникативті. Дағдыларды қалыптастыру арнайы тапсырмаларды орындау кезінде, зерттеу қызметі мен студенттердің өзіндік жұмысы кезінде жүзеге асырылды.

Баланың жеке басын құрметтеу, оған деген қызығушылық, жас және психологиялық ерекшеліктерді ескеру, оқу пәнін нашар меңгеру себептерін және мінез — құлықтағы қателіктерді түсіну, аномальды баланың жеке басының ең күшті жақтарын көру қабілеті-мұның бәрі педагогдер мен оқушылардың қарым-қатынасын ізгілендіру негізінде ғана мүмкін болады.

Арнайы педагогтің жеке басы көбінесе психикалық дамуы тежелген жасөспірімдерде коммуникативті мінез-құлықты жетілдірудің шешуші шарты болады.

Түзету білім беру мекемелері үшін болашақ педагогдердің кәсіби-гуманистік дайындығы белсенді іс-әрекет, күнделікті даналық, денсаулық, қызықты жұмыс және оларды сенімді қабылдау сияқты жалпыадамзаттық құндылықтардың маңыздылығына саналы көзқарасты қамтиды. Л Болашақ арнайы арнайы педагогтің жеке басының кәсіби-гуманистік бағыты оның кәсіби педагогикалық қызметтің құндылықтарына бағдарлануын болжайды. Бұл процестің қалыптасу логикасы осы құндылықтарды ұтымды түсінуден, эмоционалды тәжірибеден және қабылдаудан, оларды интерьерлендіруден бастап, оқу - кәсіптік қызметте қабылданған және игерілген іс-әрекеттерді шоғырландыруға дейін жүреді. Айта кету керек, бұл қасиеттер кез-келген кәсіпте сұранысқа ие және дамуында ауытқулары бар балалармен жұмыс істеу ерекшелігін толық көрсете алмайды.

Тұлғаның эмпатикалық қасиеттері белгілі бір дәрежеде дефектологтың кәсіби қызметке психологиялық дайындығын көрсетеді (Р. Агавелян, В. Генкина, А. Тареева).

Әлеуметтік-перцептивті процестер педагог мен балалар арасындағы қарым-қатынасты орнату, олардың проблемаларын білу үшін үлкен маңызға ие. Құндылық бағдарлары, жеке дамуды болжау, ықтимал оң мүмкіндіктерді "болжау" - бұл қабілеттердің барлығы педагогикалық процестің де, жекелеген педагогикалық жағдайлардың да тұтас перцептивті көрінісіне негізделген. Р

Дефектолог студенттердің әлі де тәжірибелі педагогикалық іс-әрекетінің жеке стилі арнайы арнайы педагогтің жеке басының қасиеттері деп атауға болатын белгілермен анықталады. Бұл: мақсаттар мен міндеттерді анықтаудағы дербестік - өзінің кәсіби қызметі, барабар шешімдер қабылдау және оларды жүзеге асыру қабілеті, іскерлік және жеке қарым-қатынастарды орнату қабілеті, нәтижелерді шынайы бағалау, өз іс-әрекеті мен мінез-құлқын түзете және қайта құра білу. Тұжырымдай келе,

1. Арнайы педагогтің кәсіби және жеке қасиеттері-бұл. кәсіптік білім беру барысында қалыптасатын және ақыл-ойы бұзылған балаларды оқытуды, дамытуды, тәрбиелеуді, әлеуметтік бейімдеуді, интеграциялауды тиімді жүзеге асыруға ықпал ететін тұлғаның жылжымалы қасиеттері.

2. Теориялық талдау негізінде арнайы педагогтің ең маңызды кәсіби және жеке қасиеттерін ажыратуға болады, олардың ішінде:

- бастапқыда ақыл-есі кем адамды сол күйінде қабылдау қабілеті;
- бақылау, бақылауды жалпылау және түзету-педагогикалық жұмысты оңтайландыру үшін интеллектуалды дамуы бұзылған бала туралы ақпараттың өсіп келе жатқан көлемін пайдалану мүмкіндігі;
- дефектологтың кәсіби ойлауы;
- өзін-өзі бақылау, жұмыс кезінде жағымсыз эмоционалдық жағдайдың туындау мүмкіндігіне қарамастан және оған қарамастан түзету-педагогикалық мәселені шешуге шоғырлану. сыртқы алаңдататын немесе арандататын әсерлерге;
- психикалық жағдайды түсіну қабілеті . артта қалған адам, онымен сенімді байланыс орнатыңыз;
- шығармашылық, түзету-педагогикалық жұмыс міндеттерін шешуге шығармашылық көзқарас;
- деонтологиялық менталитет, ақыл-есі кем адамға қатысты этикалық нормаларды сақтау: оның қадір-қасиетін құрметтеу, оның қатысуымен диагнозды атаудан аулақ болу және т. б.;
- ақыл-есі кем адамға көмек көрсетуге ынталандыру;
- Педагог мамандығына қызығушылықтың болуы;
- әлеуметтік интеллект;
- өзін-өзі жетілдіруге, педагогикалық құзыреттілік деңгейін мақсатты түрде арттыруға ұмтылу;
- рефлексия, өз жұмысына және басқа біреудің жұмысына сыни көзқарас;
- ақыл-есі кем баланың мінез-құлық реакцияларын болжау қабілеті;

- арнайы педагогиканың сабақтас салаларындағы эрудиция;
- адамдардың психофизикалық кемшіліктеріне төзімділік және басқалар.

3. Арнайы педагогтің гуманистік бағыты болуы керек, ол аталған кәсіби құндылықтардың болуымен, зияткерлік дамуында ауытқулары бар балалармен педагогикалық іс-әрекетке мотивациямен сипатталады.

4. Арнайы педагогтарды даярлау проблемасы бойынша зерттеулерді талдау кәсіби және жеке қасиеттерді қалыптастыру проблемасының жеткіліксіз дамығандығын көрсетеді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Кенжебеков Б.Т. Формирование профессиональной компетентности будущих специалистов в системе высшей школы: дис. ... док. пед. наук: 13.00.01. - 2005. - 405 с.
2. Құдайбергенова К.С Құзырлылық білім сапасының критерийі: әдіснамасы, және ғылыми-теориялық негізі. - Алматы, 2008. - 327 б.
3. Абдуллина, О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: для педагогических специальностей высш. учеб. заведений / О.А. Абдуллина. - 2-ое изд., перераб. и доп. -М. : Просвещение, 2000. - 141 с.
4. Абульханова-Славская, К.А. Деятельность и психология личности / К.А. Абульханова-Славская; Ин-т психологии. -М. : Наука, 2010.-335 с.

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-22-26

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ SOFT SKILLS КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУҒА ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

ТУКЕБАЕВА САУЛЕТ АМАНЖОЛОВА

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті докторанты

Ғылыми жетекші - АБИТОВА Г. Т

Алматы қ., Қазақстан

Аннотация. Мақалада мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеудегі, қазіргі таңда soft skills коммуникативтік дағдыларының өзектілігі мен маңыздылығы қарастырылған. Авторлар отандық және шетелдік ғылыми педагогикалық, психологиялық әдебиеттерде soft skills коммуникативтік дағдыларының зерттеліну жағдайына талдау жасаған. Soft Skills –икемді дағдыларға деген қажеттілікті зерттеу мәселесін негізге ала отырып, мектеп жасына дейінгі балаларда ерте жастан дамыта отырып, қалыптастыру мәселесі қарастырылған. Коммуникативтік дағдылардың мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеудегі қалыптастыру көрсеткіштері анықталған. Мақала төңірегінде soft skills коммуникативтік дағдыларды дамытудың негізгі бағытталған, жүйеленген жұмыстары нақтыланып көрсетілген. Теориялық талдаулар негізінде, авторлар мектеп жасына дейінгі балаларда soft skills коммуникативтік дағдыларды дамыту арқылы оқыту мен тәрбиелеудегі оң әсер ететін артықшылықтары айқындалды.

Түйін сөздер: дағдылар; soft skills; коммуникативті дағды, мектеп жасына дейінгі кезең, оқыту, тәрбиелеу, дамыту.

Қазіргі кездегі еліміздің экономикалық даму жағдайында мектеп жасына дейінгі бала бойында креативтілікті, сыни ойлауды, коммуникативтілік пен командада жұмыс істей білу дағдыларын дамытуға басты назар аударылып, әлеуметтік тұлғасын қалыптастыру қажеттілігі артып отыр.

Бұл өз кезегінде, балалардың физикалық, интеллектуалдық, коммуникативтік, эмоциональдық дамуын зерттеуді, балалардың дамуы үшін қолайлы жағдайлар жасауды талап етеді.

Осыған байланысты мектепке жасына дейінгі балалардың жан-жақты дамуына қолайлы жағдайлар жасауды реформалау мемлекеттің ұлттық саясатының құнды басымдықтарының бірі болып табылады.

Қазақстан Республикасы Президентінің Жолдауларында ұлт сапасын жақсарту ісіндегі білім беру жүйесіне, оның ішінде мектепке дейінгі оқыту мен тәрбие жұмысын ұйымдастыруға өзгерістер енгізудің бірқатар шаралары көрсетілген. Мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаев «...мектепке дейінгі тәрбие жұмысы басты назарда болуы керектігін» атап өткен. Қазақта «...Ел боламын десең, бесігіңді түзе» деген сөз бар екендігін, алайда, бізде екіден алты жасқа дейінгі балалардың жартысынан астамы ғана балабақшаға баратындығын атап өтіп, мұндай олқылыққа жол беруге болмайтындығына аса мән берген [1].

Бүгінгі таңда мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеу мен оқыту барысында тек академиялық білімге емес, сонымен қатар олардың тұлғалық дамуына да ерекше мән беріледі. Осы тұрғыда Soft Skills (икемді дағдылар) маңызды рөл атқарады. Бұл дағдылар балалардың қарым-қатынастық, әлеуметтік, эмоционалды және өзін-өзі басқару қабілеттерін дамытуға көмектеседі.

Soft Skills – бұл адамның жеке және кәсіби өмірінде табысты болуына көмектесетін әлеуметтік және эмоциялық дағдылар жиынтығы. Олар мыналарды қамтиды:

- Коммуникативтік дағдылар;
- Эмоционалды интеллект;

- Командалық жұмыс;
- Проблемаларды шешу дағдылары;
- Шығармашылық ойлау;
- Өзін-өзі басқару және тәртіп.

Мектеп жасына дейінгі балаларда бұл дағдыларды қалыптастыру олардың кейінгі өмірде өзіне сенімді, жауапкершілікті, жан-жақты тұлға болып қалыптасуына негіз болады.

Коммуникативтік дағдылар – баланың қоғамда үйлесімді өмір сүруі үшін маңызды дағды. Мектеп жасына дейінгі балаларда коммуникативтілік дағдыларын дамыту олардың өз ойларын еркін білдіруіне және басқа адамдармен өзара әрекеттесу қабілеттерін жетілдіруге ықпал етеді.

Эмоционалды интеллект – баланың өз эмоцияларын түсінуі мен басқаруы, сондай-ақ басқа адамдардың сезімдерін ескеруі. Бұл дағды балаларға әлеуметтік ортада өзін сенімді ұстауға, қиындықтарды жеңуге және достарымен жақсы қарым-қатынас орнатуға көмектеседі.

Командалық жұмыстың маңыздылығы -топтық жұмыстарға қатысу балалардың ұжымда жұмыс істеу, серіктестермен тіл табысу және ортақ мақсатқа жету қабілеттерін дамытады. Бұл дағды болашақта олардың әлеуметтік бейімделуіне оң ықпал етеді.

Шығармашылық және сын тұрғысынан ойлау қабілетін дамыту-балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту олардың қиялын, ойлау икемділігін және мәселелерді шешу қабілеттерін жетілдіруге көмектеседі. Шығармашылық тапсырмалар мен ойындар арқылы балалар өз идеяларын еркін жеткізуді үйренеді.

Өзін-өзі басқару және тәртіп - балалардың өзін-өзі басқару және тәртіп сақтау қабілеттерін дамыту оларға жауапкершілікті сезінуге, уақытын тиімді пайдалануға және мақсатқа жету үшін күш-жігер жұмсауға көмектеседі. Мақалада негізге алынып отырған, мектеп жасына дейінгі балалардың тұлғалық дамуында коммуникациялық ортаны кеңейту арқылы коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру өзекті болып табылады.

Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделінде:

«...балалардың бойынан әлеуметтік-эмоционалды құзыреттілікті, когнитивтік және қарым-қатынас дағдыларын дамытуды, таным мен зерттеуге деген жоғары ішкі мотивациясын қалыптастыруды, әрбір баланың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, әлеуетін барынша дамытуға жағдай жасауға қарай өзгеруі тиіс» деп көрсетілген [2].

Соңғы онжылдықта мектепке дейінгі балаларға тәрбие мен білім беру үдерісінде «4К тұжырымдамасы» бойынша бала бойындағы креативтілікті, сыни ойлауды, коммуникативтілікті дамыту және командада жұмыс істей білу дағдыларын дамыту табысты жүзеге асырылып келеді. Осы тәжірибе қарым- қатынас үдерісінде басқалардың мүдделерімен келісу, олардың көзқарасын есепке ала білу, ұйымдастырылған іс-әрекет барысында құрдастарымен және ересектермен белсенді өзара іс-қимыл жасау, өзіне және басқа адамдарға оң көзқарас орнату сияқты коммуникативтік сипаттамалардың болатындығын және т.б. көрсетті.

Тұлғааралық қарым-қатынас мәселесінің бірқатар аспектілері, атап айтқанда, мектеп жасына дейінгі балалардың тұлғааралық қарым-қатынастарын құрдастарымен, сондай-ақ ересектермен коммуникативтік байланыс құру арқылы олардың әлеуметтенуін М.А. Логутова, М.Ю. Коноволенко, Б.В. Вишнякова, Д.Т. Мид, В.А. Тищенко, Г.Ж. Бахтыбаева, К.Ж.Төребаева, Х.Т.Шерьязданова, А.Б.Ынтықбаева, және т.б еңбектерінде қарастырылған.

Коммуникативтік қарым-қатынас дағдылары тұлғаның толыққанды қалыптасуының маңызды аспектісі болып табылады. Тұлғааралық қарым- қатынас басқалармен байланыс орнатуда ерекше орын алады. Қарым-қатынас дағдыларын меңгеру арқылы мектепке дейінгі ересек жастағы балалар адамзаттың бай тәжірибесін, қоршаған ортаны танып біледі. Коммуникативтік дағды баланың жеке тұлғалық қасиеттерінің дамуына, психологиялық қабілеттерінің қалыптасуына ықпал ететіндігі белгілі.

А.Н. Леонтьев: «Коммуникация – элеуметтік құбылыспен қатар жеке даралық құбылыс болып саналады. Оның жеке даралық көрінісі сөйлеуден, баланың жеке сөздік қоры мен тіл байлығынан көрінеді» деп есептейді [3].

А.М. Руденконың түсіндірмесінде: «...коммуникативтік үдеріс – бұл әртүрлі коммуникативтік арналар арқылы ауызша және вербалды емес құралдарды қолдана отырып, жіберуші мен алушы арасында ақпарат (хабарламалар) алмасу үдерісі» делінген [4].

Коммуникативтік қызметтің негізгі үдерістері – гностикалық, ақпарат алмасуды қамтамасыз ететін – интерактивті, қарым-қатынасқа қатысушылардың өзара іс-қимылын реттейтін – перцептивті, өзара қабылдауды бағалайтын – рефлексия жасау дағдылары қамтылады.

Дағды – бұл қайталану арқылы қалыптасқан, дамудың жоғары деңгейімен және элементтік саналы реттеу мен бақылаудың болмауымен сипатталатын әрекет, басқаша айтқанда, дағды – бұл автоматизмге әкелетін әрекет. Әрі қарай, адамның басқалармен байланыс орнатуға және қолдауға деген белсенді ниетімен коммуникативтік дағдылар коммуникативті қабілетке айналады («жеке тұлғаның жеке психологиялық ерекшелігі»), ол өз кезегінде нақты жағдайларда үнемі жаңартылып, модификацияланған кезде коммуникативтік құзыреттілік сатысына өтеді.

А.Н. Леонтьев коммуникативтік дағдыларды былайша бөліп көрсеткен:

- үдерістің барлық қатысушыларымен қарым-қатынас жасай білу;
- үдеріске қатысушының ішкі психологиялық ұстанымын түсіну;
- өзара қарым-қатынас жасай білу және өзара қарым-қатынас жағдайына байланысты оларды өзгерте білу;

- қарым-қатынас барысында өзінің психикалық жағдайын басқара білу; [3].

Бірқатар зерттеулерде (А.В. Запорожец, М.И. Лисина, А.Г. Ружская т.б.), коммуникативтік дағдылар мектеп жасына дейінгі балалардың психикалық дамуына және олардың қызметінің жалпы деңгейіне әсер етеді (З.М. Богуславская, Д.Б. Эльконин т.б.) деп санайды.

Коммуникативтік дағдыны қалыптастырудың маңыздылығы бала мектепте барған кезде айқын көрінеді, мысалы, қарапайым біліктіліктің бала бойында болмауы оның құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынасын қиындатады. Сондықтан да мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік іс-әрекеті сәтті жүзеге асуы үшін мынадай дағдылар қажет:

- басқа балалармен өзара әрекеттесуді ұйымдастыра білу;
- сұхбаттасушыларды тыңдай және тыңдай білу;
- қарым-қатынас жағдайында жеке коммуникативтік мүмкіндіктерді жүзеге асыра білу;
- қарым-қатынас жағдайында оңтайлы коммуникативтік позицияны алу үшін коммуникативтік жағдайдың ерекшеліктерін түсіну мүмкіндігі;
- сұхбаттасушыға өз көзқарасын ашық білдіре білу;
- жанжал жағдайынан шығу мүмкіндігі;
- қарым- қатынас серіктестерінің әрекеттері мен мәлімдемелеріне дұрыс жауап бере білу және т.б.

Л.А.Дубинаның пікірінше, мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативтік дағдыларына ынтымақтастық жасай білуді; қабылдау және түсіне білуді (ақпаратты қайта өңдеу); тыңдау және сезуді; өзін талдай білуді жатқызады [5]. Автор баланың өз іс-әрекетін талдай білуін оның бойында коммуникативтік дағдыны игеруі деп тұжырымдауға болады деп санайды.

Е.В. Локтева коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру күнделікті дағдыларды (тілдік іскерлік, ауызша және ауызша емес құралдарды қолдана білу, мінез-құлық түрлерін бағалау) жаттықтыру үдерісі болып табылатындығын айтады. Оның құрамына мынадай компоненттер кіреді:

1. Диалогтық, коммуникативтік дағдылар: ауызша (диалогты бастап, оған қолдау көрсетіп, оны аяқтау, өзгені тыңдау, сұрақ қоя білу, өзгенің сұрағына жауап беру, тақырыптық ұжымдық талқылауға қатысу) және қимылды қоса отырып әңгімелесу (әңгімелесіп отырған серігіне қарап тұрып әңгіме жүргізе білуі; әңгіме барысында қимылды, мимиканы, дауыс үні мен ырғағын қолдана білуі) [6].

2. Әлеуметтік дағдылар. Сезімі мен эмоциясын көрсете білуі, үлкендермен және құрдастарымен өзара іс-әрекеттес бола білуі; жағдаяттарға байланысты эмоционалдық жағдайын реттей білуі [6].

С.Ж.Еркебаева мектепке дейінгі балаларда коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру көрсеткіштерін былайша анықтаған:

1. Қарым-қатынас кезінде бағдарлау дағдылары (қарым-қатынасты бастау, қолдау және аяқтау мүмкіндігі; таныс және бейтаныс адамға барабар жауап беру, адамның ниеті мен себептерін түсіну);

2. Ауызша және ауызша емес қарым-қатынас құралдарын қолдану;

3. Дағдылары (ауызша және ауызша емес қарым-қатынас құралдарын пайдалану, сөздер мен сыпайылық белгілері).

4. Қарым-қатынас үдерісін ұйымдастырудағы дағдылар (өз іс-әрекетін, пікірін, көзқарасын серіктестердің қажеттіліктерімен үйлестіру; көмектесу мүмкіндігі серіктеске және көмекті қабылдауға);

5. Жанжалдарды жеңу дағдысы (қақтығыстарды тиісті жолмен шешу дағдысы).

6. Серіктесті эмоционалды қабылдау дағдысы (серіктестің эмоционалды жағдайын байқау және оған барабар жауап беру қабілеті; көрінісі – серіктестерге сезімталдық, жауапкершілік, жанашырлық) [7].

Коммуникативтік қарым-қатынасты оңтайландыру үшін мектепке дейінгі баланың ересектермен және құрдастарымен тұрақты қарым-қатынасы маңызды орын алады, бұл мектепке дейінгі ересек жастағы балаларға әлеуметтік сынақтан өтуге, тұлғааралық қарым-қатынас орнатуға, өзін және айналасындағы адамдарды танып білуге мүмкіндік береді. Балаға өзінің эмоциялары мен тілектерін білдіруге, басқа адамға жанашырлық танытуға және көмектесуге, жанжалды жағдайдан лайықты түрде шығуға, татуласуға, қолайлы және қолайсыз мінез-құлықты ажырата білуге үйрету керек.

Мектепке дейінгі ересек балалардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастырудың әр кезеңінде балалардың қарым-қатынасы үшін достық, эмоционалды жағымды ортаны сақтау өте маңызды, өйткені бұл балалардың үйлесімді диалогтық сөйлеуін тиімді дамытудың маңызды педагогикалық шарттарының бірі болып табылады.

Демек, мектеп жасына дейінгі балаларда Soft Skills коммуникативтік дағдыларды дамыту – олардың әлеуметтік, эмоционалдық және когнитивтік дамуына үлкен әсер ететін маңызды процесс. Бұл дағдылар балаларға өз ойларын еркін жеткізуге, басқа адамдармен қарым-қатынас орнатуға және қоғамда дұрыс бейімделуге көмектеседі. Сондықтан мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеуде Soft Skills коммуникативтік дағдыларды дамытудың негізгі бағытталған, жүйеленген жұмыстары жүргізілуі қажет:

1. Сөйлеу дағдыларын қалыптастыру

- Баламен үнемі сөйлесу, оның ойларын жеткізуге көмектесу
- Дұрыс сөйлеу үлгісін көрсету
- Жаңа сөздерді үйрету және сөздік қорын кеңейту

2. Вербалды емес қарым-қатынас

- Ым-ишара, дене тілі, көзбен байланыс орнатуды үйрету
- Бет-әлпет арқылы эмоцияларды түсіндіру

3. Диалог жүргізу қабілетін дамыту

- Сұрақ-жауап тәсілін қолдану
- Әңгімелесу барысында баланың ойын толық жеткізуіне мүмкіндік беру

4. Ойын арқылы қарым-қатынасты дамыту

- Рөлдік ойындар (дәрігер, мұғалім, дүкенші)
- Қуыршақ театры, сахналық қойылымдар
- 5. Топтық іс-әрекеттерді ұйымдастыру
- Балаларды бірігіп жұмыс істеуге ынталандыру
- Топтық ойындар мен шығармашылық тапсырмалар арқылы қарым-қатынас жасауға үйрету

6. Кітап оқу және әңгімелесу

- Балаларға ертегілер оқып, олардың мазмұнын түсіндіру
- Оқиғаны талқылау, кейіпкерлердің іс-әрекеттерін бағалау

Soft Skills коммуникативтік дағдыларды ерте жастан дамыту баланың болашақ өміріндегі қарым-қатынасының сапасын анықтайды. Тәрбиешілер мен ата-аналар бұл процеске ерекше көңіл бөліп, ойын, әдебиет және шығармашылық іс-әрекеттерді пайдалана отырып, баланың тілдік және әлеуметтік дамуын қолдауы қажет.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Қ.К.Тоқаевтың Қазақстан халқына жолдауы «Әділетті мемлекет. біртұтас ұлт. берекелі қоғам». – 2024
2. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделі
<https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000137> 14.08.22.
3. Леонтьев Д.А., Ханина И.Б. К проблеме общения в работах А.А. Леонтьева
https://psyjournals.ru/kip/2011/n1/39623_full.shtml 19.04.2020.
4. Руденко А.М. Психология массовых коммуникаций: учебник - М.: РИОР; ИНФРА-М, 2017. - 303 б.
5. Дубина Л.А. Коммуникативная компетентность дошкольников. Психологическая служба. – М., 2006. – 155 б.
6. Локтева Е.В. Формирование социально-коммуникативных навыков у детей старшего дошкольного возраста с задержкой психического развития: диссертация на соискание к. пед. наук. – М., 2007. – 188 б.
7. Еркебаева С.Ж Жаңартылған білім мазмұны жағдайында мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік дағдысын дамыту. Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. Алматы., 2023. 161б

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-27-32
UDC 371.388.6

THE IMPORTANCE OF DEVELOPING RESEARCH ACTIVITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

ALUANAI KUDAIBERGEN

A student of the Faculty of Pedagogy and Psychology at Abai Kazakh National Pedagogical University

Scientific supervisor – **AIYM TYNYSKHANOVA**
Almaty, Kazakhstan

Annotation. *Developing research activities in primary school students is a fundamental aspect of modern education that fosters critical thinking, problem-solving abilities, and independent learning. This article explores the significance of research activities in the early stages of education, emphasizing its role in cognitive development and lifelong learning. Drawing upon theoretical perspectives, the study highlights the benefits of integrating research-oriented activities into the curriculum, including enhanced analytical skills, creativity, and the ability to engage with complex problems. The article also examines the role of educators in facilitating inquiry-based learning and the challenges associated with implementing research activities development in primary education. The findings underscore the necessity of a structured and systematic approach to cultivating research skills from an early age to ensure students' academic and professional success in a rapidly evolving world.*

Keywords: *research activities, primary school students, inquiry skills, critical thinking, independent learning, research-based learning, individual research, project-based learning, lifelong learning.*

Based on the socio-economic changes in our country, significant transformations have influenced the content and technologies of the education system. Contemporary educational strategies aim to facilitate the holistic development of students, fostering not only academic excellence but also critical thinking and problem-solving skills. The "State Compulsory Education Standard" defines the requirements for students' level of preparedness, the structure of primary and secondary education, and the maximum allowable academic workload for learners [1].

The primary goal and objectives of the modern education system are to engage students in acquiring knowledge through curricula that align with age-specific learning stages across primary, middle, and upper grades. The ultimate aim is to cultivate a competent learner who has acquired essential knowledge, skills, and competencies, mastered individual learning strategies, and developed in accordance with natural developmental principles. The emphasis on student-centered learning approaches prioritizes active engagement in cognitive processes.

Within the pedagogical process, students are encouraged to engage in independent learning activities, fostering their cognitive development as a central focus. This approach necessitates the widespread adoption of innovative teaching strategies, positioning them as a fundamental aspect of teachers' professional practice. In this framework, students not only acquire knowledge but also develop a deep understanding of its origins, principles, and real-world applications.

For instance, the State Compulsory Standard for Primary Education highlights the necessity of incorporating research activities into the educational process. One of the fundamental requirements is to establish pedagogical conditions for organizing students' research-oriented activities both within the framework of compulsory subjects and during extracurricular time [2]. The implementation of such practices contributes to the development of research activities among students from an early stage, enabling them to cultivate independent inquiry, analytical thinking, and problem-solving skills that are essential in the modern knowledge-based society.

In the modern era, education systems are increasingly focused on fostering students' ability to think critically, analyze information, and engage in independent inquiry. Research activities is a vital component of this process, equipping students with the skills needed to investigate problems, evaluate evidence, and construct reasoned arguments. The shift toward competency-based education has necessitated the incorporation of inquiry-based learning approaches, promoting active engagement and independent exploration from an early age.

Primary education serves as the foundation for intellectual and cognitive development, making it essential to instill research skills at this stage. Research activities encompasses a set of cognitive, methodological, and metacognitive abilities that enable students to seek, analyze, and synthesize information effectively. In addition to fostering academic achievement, research activities prepare students for lifelong learning and adaptability in an ever-changing information landscape. Thus, understanding the theoretical and methodological principles of developing research activities in primary school students is of paramount importance.

The concept of research activity is rooted in constructivist learning theories, which emphasize active knowledge construction through inquiry and exploration. Vygotsky's (1978) socio-cultural theory underscores the role of social interaction and scaffolding in cognitive development, suggesting that research skills are best cultivated in collaborative learning environments [3]. Similarly, Piaget's (1952) theory of cognitive development highlights the importance of experiential learning, where children actively engage with their surroundings to develop higher-order thinking skills [4].

In the context of primary education, research activities involve the ability to formulate questions, gather relevant information, analyze findings, and communicate results effectively. These skills align with Bloom's (1956) taxonomy of educational objectives, which categorizes cognitive development from basic knowledge acquisition to complex evaluation and creation. Inquiry-based learning, which encourages students to investigate real-world problems and construct their own understanding, serves as a key pedagogical approach for developing research activities. By engaging in guided inquiry and project-based activities, students develop essential skills such as problem-solving, logical reasoning, and reflective thinking [5].

Recognizing research as an essential part of the educational process, the State Compulsory Standard for Primary Education (SCSPE) [2] highlights its role in achieving planned learning outcomes and systematically developing key competencies identified by international assessments such as TIMSS, PISA, and PIRLS. This framework serves as the foundation for constructing a research-based educational model that aligns with the primary objectives of fostering students' research competencies and structuring their initial conceptual framework in an organized and systematic manner.

The fundamental principles outlined in the primary education standard include the unity of teaching and upbringing, the integration of national and universal values, and the alignment of educational goals with students' personal development. These principles emphasize the spiritual, moral, and intellectual growth of students, ensuring that their learning outcomes are guided by psychological and pedagogical principles. Additionally, the standard mandates fairness in student assessment, continuity across educational stages, the creation of a favorable learning environment, and the implementation of multilingual education. These aspects collectively ensure that the structure and content of the curriculum maintain coherence and progression, fulfilling the pedagogical and didactic requirements of a well-organized education system.

The continuity and refinement of the curriculum's content structure are crucial in addressing the educational and developmental needs of students in a rapidly evolving society. This approach integrates humanities, aesthetic education, natural sciences, mathematics, and technological advancements into the learning process. The enhancement of educational standards is directed at resolving the pressing issue of "What should modern education encompass, and how should teaching and learning be implemented?" This question lies at the core of contemporary education policy and curriculum development.

A distinctive feature of the education standard is its incorporation of lifelong learning as a

fundamental principle alongside the structured content of general education. For example, the primary education standard emphasizes teaching students to creatively apply acquired knowledge in real-life situations, develop critical thinking skills, and effectively use information and communication technologies. It also promotes innovative learning approaches, the integration of best pedagogical practices, and the continuous improvement of teaching methodologies. Furthermore, it underscores the importance of enhancing students' linguistic communication skills, fostering independent and collaborative work, and systematically developing inquiry-based and research-oriented activities. This focus on research competencies ensures that primary school students cultivate essential problem-solving skills and gain a deeper understanding of the learning process.

Academic knowledge, functional skills, personal competencies, and communication abilities alone are insufficient to fully prepare school students for real-life situations. The integration of subject-based and interdisciplinary approaches in education necessitates the development of new cognitive and metacognitive qualities such as metadisciplinary, metacognitive, and meta-competencies. These attributes play a crucial role in fostering students' research activities, ultimately leading to positive educational outcomes [6]. Research-based learning requires a logical sequence in the structuring of educational content and ensures coherence and interrelation among subject-specific and interdisciplinary knowledge.

As students transition from simple to complex learning models, the expansion of their cognitive horizons becomes closely linked to research-based activities. This approach enables students to gain a deeper understanding of individual subjects while simultaneously integrating knowledge from multiple disciplines into their inquiry-based learning processes. Through research-driven exploration, students acquire a comprehensive knowledge system that enhances their analytical, critical, and creative thinking skills. As a result, newly acquired knowledge takes on a more profound and extensive form, reinforcing the interdisciplinary structure of cognitive and educational content [6].

Effective research activities development relies on student-centered teaching methodologies that promote autonomy and engagement. Inquiry-based learning, problem-based learning, and project-based learning are among the most effective approaches in this regard. These methods encourage students to actively participate in knowledge discovery, fostering a deeper understanding of subject matter and strengthening their ability to conduct independent research.

Developing research activities in young learners requires the implementation of student-centered teaching methodologies that promote active engagement in the learning process. Key pedagogical strategies include:

Inquiry-Based Learning (IBL) – a method that encourages students to explore real-world problems, ask questions, and construct their own understanding through guided investigation. IBL fosters curiosity, critical thinking, and independent problem-solving.

Problem-Based Learning (PBL) – a teaching approach that presents students with complex, real-life problems and requires them to engage in research, analysis, and collaborative problem-solving. PBL enhances students' ability to apply research skills in practical contexts.

Project-Based Learning (PjBL) – an instructional strategy that involves students in extended research projects, enabling them to develop research skills through planning, execution, and presentation of findings. This method promotes interdisciplinary learning and creativity.

Collaborative Learning – encouraging teamwork and peer interaction to facilitate knowledge sharing and critical discussions. Social constructivist theories suggest that collaborative learning enhances cognitive development and reinforces research skills through shared inquiry.

Technology-Enhanced Research Activities – the integration of digital tools, such as online databases, virtual experiments, and educational software, to support students in data collection, analysis, and presentation of research findings.

The role of the teacher is crucial in scaffolding students' research experiences. Teachers serve as facilitators, guiding students through the research process by modeling inquiry strategies, providing structured support, and gradually transferring responsibility for learning to the students. A.E. Abilkasimova, in her research, emphasizes the importance of fostering students' cognitive and

creative activities by developing their cognitive engagement in independent learning. She argues that enhancing students' interest in the subject, cultivating their inquisitiveness, and encouraging creativity are directly linked to their motivation for learning and personal development [7]. Similarly, Z.A. Isaeva, in her examination of preparedness for research activities, identifies three essential components of research readiness: motivational, cognitive, and operational [8].

K.T. Ybyraimzhanov, A.S. Taurbekova, A.T. Tynyshanova in their own research highlights the role of active research engagement in understanding various phenomena, emphasizing the necessity of fostering students' autonomy in defining research objectives [9]. Meanwhile, S.S. Izmukhanbetova focuses on the significance of interaction and communication during research activities, underlining the teacher's role in organizing and guiding students throughout the research process [10].

This suggests that any research activity should not be limited to simple concepts or abstract definitions but must be based on concrete facts, evidence, and data. In our view, only through such an approach can the authenticity and reliability of research findings be fully realized.

Students' research activities in the learning and cognitive process involve a complex system of acquiring new knowledge about the world and the surrounding environment. These activities are characterized by inquiry-based and creative work, particularly in primary school students' pursuit of previously unknown knowledge. The nature and structure of these research-oriented activities, as well as the technologies that support them, play a crucial role in shaping students' learning experiences. Organizing and implementing research activities for students requires creating an environment that fosters their curiosity, enhances their engagement, and supports their inquiry-based and creative endeavors. Providing students with opportunities to explore, investigate, and generate new ideas is essential for sustaining their motivation and active participation in the learning process.

The effectiveness of research-oriented inquiry and creative work in fostering cognitive development is significantly influenced by the method of encouragement. Suggested research topics, project-based tasks, and scientific inquiries, along with relevant sources of information, contribute to students' growing interest in the subject matter. These materials expand their understanding of research problems according to their age and grade level, broadening the scope of their acquired knowledge [11].

Identifying the unique characteristics of research activities in primary school students is essential, as these activities play a crucial role in shaping students' cognitive engagement. Research-based learning enables students to develop the skills necessary for independent information gathering, critical analysis, and application of cognitive methods and techniques. The ability to navigate the learning process autonomously is strengthened through structured guidance and continuous support from teachers. In this regard, primary school teachers must frequently monitor, refine, and adapt their instructional strategies to facilitate students' research skills, ensuring that they effectively manage and oversee their professional teaching practices.

The importance of properly organizing primary school students' research activities from pedagogical, psychological, and subject-specific methodological perspectives stems from the necessity of aligning modern educational programs with societal demands. Effective implementation of research-based learning encourages students' independence, engagement, and motivation, enabling them to approach problem-solving creatively. By overcoming challenges in acquiring new knowledge, students gain a deeper understanding of their cognitive potential, assess their abilities, and work toward personal and academic growth.

The distinctive features of research activities in primary school students correspond to their age and grade level, focusing on exploring the world, nature, and social structures, such as family, friendships, and school environments. Within the framework of research methodology, students learn fundamental investigative techniques, including observation, recording, measurement, experimentation, comparison, classification, and data collection from family archives and other sources. Furthermore, research activities emphasize the development of analytical skills by identifying causal relationships within the subject of study and effectively presenting their findings

[12].

Integrating digital technologies into research-based learning enhances students' access to information and expands their analytical capabilities. The use of online databases, interactive simulations, and digital collaboration tools provides opportunities for primary school students to engage in authentic research experiences. Furthermore, incorporating interdisciplinary projects allows students to apply research skills across different subjects, fostering a holistic approach to learning.

Despite the benefits of incorporating research activities development in primary education, several challenges exist. One of the primary difficulties is the need for adequate teacher training in research-based pedagogy. Many educators may lack the necessary expertise or confidence to implement inquiry-driven instruction effectively. Additionally, standardized curricula and assessment frameworks often prioritize content mastery over process-oriented skills such as research and critical thinking.

Another challenge lies in ensuring that research activities are age-appropriate and developmentally suitable for young learners. Primary school students require structured guidance to navigate the research process, as well as clear frameworks for inquiry. Balancing autonomy with structured support is essential to prevent cognitive overload while maintaining student engagement.

Nonetheless, the integration of research activities into primary education presents significant opportunities for fostering a culture of inquiry and intellectual curiosity. Schools that adopt innovative teaching methodologies and invest in professional development for educators can effectively bridge the gap between theory and practice.

The development of research activities in primary school students is a fundamental aspect of modern education that prepares learners for academic success and lifelong learning. Grounded in constructivist and cognitive learning theories, research activities encompass a range of skills, including inquiry, critical thinking, and independent analysis. Inquiry-based, problem-based, and project-based learning approaches provide effective frameworks for fostering research activities, while digital technologies and interdisciplinary projects enhance the learning experience.

By prioritizing the development of research activities from an early age, educators can equip students with the intellectual tools necessary for navigating an increasingly complex and information-rich world. Future research should focus on refining instructional strategies, assessing the long-term impact of research activities development, and exploring innovative approaches to integrating inquiry-based learning into primary education. A.T. Tynyskhanova had noticed that significant changes in education are impossible without fundamental changes in the professional consciousness of the teacher, nevertheless this implies significant transformations in the system of reproduction of teaching staff and changes in the attitude of society towards the teaching profession [13].

As has been demonstrated, the development of research activities in primary school students is a critical component of modern education, equipping young learners with essential cognitive, methodological, and analytical skills. Theoretical foundations, including constructivist learning theories, socio-cultural perspectives, and cognitive development models, provide a strong basis for understanding how research skills can be effectively cultivated. Pedagogical strategies such as inquiry-based learning, problem-based learning, and project-based learning offer practical methods for fostering research activities. However, successful implementation requires systematic curricular integration, teacher training, and resource allocation. By prioritizing research activities development in primary education, schools can prepare students for lifelong learning, critical thinking, and academic success in a rapidly evolving world.

REFERENCES

1. On Amendments and Additions to the Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan No. 1080 dated August 23, 2012, "On the Approval of State Compulsory Education Standards for the Relevant Levels of Education." Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan No. 327 dated April 25, 2015.
2. State Compulsory Standard of Primary Education of the Republic of Kazakhstan. – Astana, 2014.
3. Vygotsky, L. S. Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.- 1978.
4. Piaget, J. The origins of intelligence in children. New York: International Universities Press.- 1952.
5. Bloom, B. S. Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. New York: Longmans, Green.-1956.
6. Sartaeva N.T. Formation of Research Activity Motivation in Primary School Students Based on Information Technologies: PhD Dissertation in Philosophy. – Almaty, 2019. – 182 p.
7. Abilkassymova A.E. Formation of Students' Cognitive Inquiry / Monograph. – Almaty: Bilim. – 1994. – 190 p.
8. Isaeva Z.A. Formation of University Students' Professional Readiness for Organizing Research Work with Schoolchildren. – Astana. – 1989. – 173 p.
9. Ybyraimzhanov K.T., Taurbekova A.S., Tynyshanova A.T. "Development of creative abilities of future primary school teachers through research competencies "(manual). – Taldykorgan: Publishing House "Pixel". –2024. – 152 p.
10. Izmukhanbetova S.S. Pedagogical Conditions for the Formation of Students' Communicative Competence through Research Activities: PhD Dissertation in Pedagogical Sciences. – Atyrau, – 2010. – 141 p
11. Taubaeva Sh.T. Scientific Foundations for the Formation of a Research Culture in General Education School Teachers. – Astana. – 2001. – 409 p.
12. Paula Crespí, José Manuel García-Ramos & Marián Queiruga-Dios. Project-Based Learning (PBL) and Its Impact on the Development of Interpersonal Competences in Higher Education. Journal of new approaches in Educational Research, – 2022, Vol. 11, NO. 2, 259-276. <https://doi.org/10.7821/naer.2022.7.993>
13. Tynyskhanova A.T., Zhakipbekova S.S. Self-education of future primary school teachers as the main resource for improving professional competencies. Journal of Science and life of Kazakhstan / International Scientific Journal. - Vol. 5/3, 104-107, 2020.

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-33-39
УДК 378.1

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ БІЛІМ АЛУШЫ СТУДЕНТТЕРГЕ ЫҚПАЛЫ

ТҰРСЫНЖАН МЕЙІР

Абай атындағы ҚазҰПУ, 6B01606 - Тарих-география мұғалімі
мамандығының 2 курс студенті Алматы, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі: ГҮЛБАҚЫТ ҚАДЫРЖАНҚЫЗЫ ШАШАЕВА

Абай атындағы ҚазҰПУ, философия докторы(PhD)
Алматы, Қазақстан

Аннотация: В данной статье всесторонне рассматривается применение и развитие искусственного интеллекта (ИИ) в социальной сфере. Кроме того, проводится анализ исследований, выполненных в области медицины и высшего образования, либо статей, основанных на подобных исследованиях, с последующей их оценкой. Автор акцентирует внимание на значимости данной темы, высоко оценивая будущую роль ИИ в образовательном секторе. Основная цель статьи заключается в привлечении внимания исследователей и педагогов к изучению влияния ИИ на образование. В исследовании использовались методы интервью и элементы описательной статистики. Полученные результаты свидетельствуют о высокой зависимости студентов от ИИ, а также о значительном разбросе их ответов, что подтверждает перспективность применения ИИ в сфере образования.

Ключевые слова: искусственный интеллект, влияние искусственного интеллекта, образование, высшее учебное заведение, социологический опрос

Abstract: This article provides a comprehensive examination of the application and development of artificial intelligence (AI) within the social sphere. In addition, it analyzes research conducted in the fields of medicine and higher education, or articles based on such investigations, followed by their evaluation. The author emphasizes the significance of this topic, highly valuing the prospective role of AI in the educational sector. The primary objective of the article is to invite researchers and educators to explore the impact of AI on education. The research methodology employed included interviews and elements of descriptive statistics. The findings indicate a high level of student dependency on AI, as well as considerable variability in their responses, thereby confirming the promising prospects for the application of AI in the field of education.

Keywords: artificial intelligence, the impact of artificial intelligence, education, university, social survey

Кіріспе бөлім: Жасанды интеллект (ЖИ) күннен күнге әлеуметтік өмірде маңызды рөл ойнауда, ЖИ-ке қатысты Парижде өткен саммитте АҚШ-тың жаңа администрациясы ЖИ-тің дамуына шектеу қоймайтынын және осы салаға қыруар қаражат бөлінетіні туралы айтты, ЖИ-ке арналған бұл саммитте АҚШ-тың вице президенті Джей Ди Вэнс «ЖИ-тің дамуы жаңа өнеркәсіптік революцияға алып келеді» [1, қолданылған күні: 19.02.2025] – деп оптимистік көзқарас білдірді, осы жаңалықтарды естіп бізде қуаныштымыз және бізде ЖИ-тің адамзат дамуындағы рөлін жоғары бағалаймыз. Тақырыптың ауқымдылығына байланысты басты рөл студенттердің ЖИ-тен тәуелділігін зерттеуге берілді (зерттеу жұмысы жалғастырылуда) сол себептен кіріспе бөлімде осы тақырып бойынша жарық көрген басқа мақалаларды және ЖИ-тің әлеуметтік басқа салаларда қолданысы жөнінде зерттеулер талданып, қарастырылады.

Зерттеу жұмысымыздың **мақсаты** – Жасанды интеллекттің (ЖИ) жоғары оқу орындарындағы студенттердің оқу процесіне және білім беру нәтижелеріне әсерін зерттеу,

сондай-ақ ЖИ-тің білім беру ортасына тиімді интеграциялануына ықпал ететін негізгі аспектілерді анықтау. Аталған мақсаттан төмендегідей **міндеттер** анықталды: Интеллектуалды оқу жүйелерін, адаптивті оқыту платформаларын және виртуалды көмекшілерді қоса алғанда, жоғары оқу орындарында қолданылатын білім беру саласындағы қолданыстағы ЖИ технологияларын талдау; Студенттердің ЖИ қабылдауын зерттеу: студенттердің оқудағы ЖИ технологияларын қалай қабылдайтыны, олардың ЖИ-ті білім беру мақсатында пайдалануға деген көзқарасы, сондай-ақ олардың қорқыныштары мен үміттері; Студенттердің мотивациясына, Тәуелсіздігіне және сыни ойлауына әсерін қоса алғанда, білім беру процесінде ЖИ қолданудың оң және теріс аспектілерін анықтау. Бұл мақсаттар мен міндеттер зерттеуді құрылымдауға және заманауи білім беру контекстінде студенттерге жасанды интеллекттің әсерін тереңірек түсінуге көмектеседі.

Әдебиетке шолу: Білім беруде ЖИ қолдану бойынша қолданыстағы зерттеулерді талдау және оқу процесіне ЖИ интеграциясының әртүрлі тәсілдерін талқылаған ғалымдардың зерттеулері [9,10,11,12] 1- Кестеде көрсетілген:

Жеке оқыту	Бейкер, 2016; Лукин және басқалар, 2016
Интеллектуалды оқыту жүйелері	Вульф, 2010
Чатботтар мен виртуалды көмекшілерді пайдалану	Кукулска-Юм және Шилд, 2008

Кесте-1: Білім беруде ЖИ интеграциясының әртүрлі тәсілдерін талқылаған ғалымдардың зерттеулері

Зерттеу әдістері: Деректерді жинау үшін қолданылатын әдістердің сипаттамасы (сауалнамалар, сұхбаттар, статистиканы талдау).

Іріктеу негіздемесі: Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Тарих және құқық факультетінің 2-курс студенттері.

Деректерді талдау құралдары: сапалық және сандық талдау.

ЖИ-ті медицина консультанты ретінде қарастырған Tebra 2023 жылғы АҚШ-та өткен әлеуметтік сауалнаманың нәтижесіне қарасақ [2, қолданылған күні: 02.02.2025] АҚШ-та 1/10 медицина қызметкерлері өз жұмысында ЖИ қолданатынын және 50% болашақта ЖИ-ті осы салада енгізетінін айтты, сауалнамаға қатысқан адамдардың 8/10 ЖИ медицина сапасын жақсартып, медициналық шығындарды азайтады деп сенеді, тағы бір қызықты жайт сауалнамаға қатысқан 1/4 американдықтар медицина қызметкерлерінен жеке медициналық кеңес алғанша ЖИ-тен кеңес алғанды жөн көретінін айтқан, бұл бізге жаңа ой тастайды, «Эмоционалды интеллект (ЭИ) аса қажет жұмыстарды ЖИ орындай ала ма?» Осыған орай Cornell университетінің зерттеу нәтижелеріне сүйенсек [3, қолданылған күні: 02.02.2025], шамамен 72.85% пациенттер ЖИ-тің текстік жауабын адамдарға қарағанда эмпатикалық деп баға берген, ал автоматты көрсеткіштерде (автоматты метрика) Zero-shot: 92.41% , One-shot: 79.09% , Ансамбль: 91.85% нәтиже көрсеткен, осы нәтижелер бойынша ЖИ-тің мықты жақтары: неғұрлым құрылымды әрі детальді жауаптар, эмоционалды қолдауға баса назар аудару болды, сондада зерттеуді объективті деп айту қиын, себебі зерттеу барысында оларға: эмпатияға баға берудің субъективтілігі және жауап ұзақтығын бақылау сияқты шектеулер кедергі жасады, тағы қосар болсақ бұл зерттеу текст форматында болды ал шынайы өмірде эмпатия мимика, интонация арқылы білдірілуі мүмкін, осы зерттеуді қортындылай зерттеушілер ЖИ клиникалық практикада потенциалының жоғары екенін әрі оның ары қарай осы салада бейімделуінің маңызы зор екенін айтты.

Дайсуке Акиба мен Мишель С. Фрабони-дің 2023 жылғы ғылыми мақаласында [4, қолданылған күні: 03.02.2025], қазірден жоғары оқу орны (ЖОО) студенттеріне академиялық кеңесші ретінде ЖИ пайдалану перспективасы қарастырылған, онда авторлар ЖИ-тің

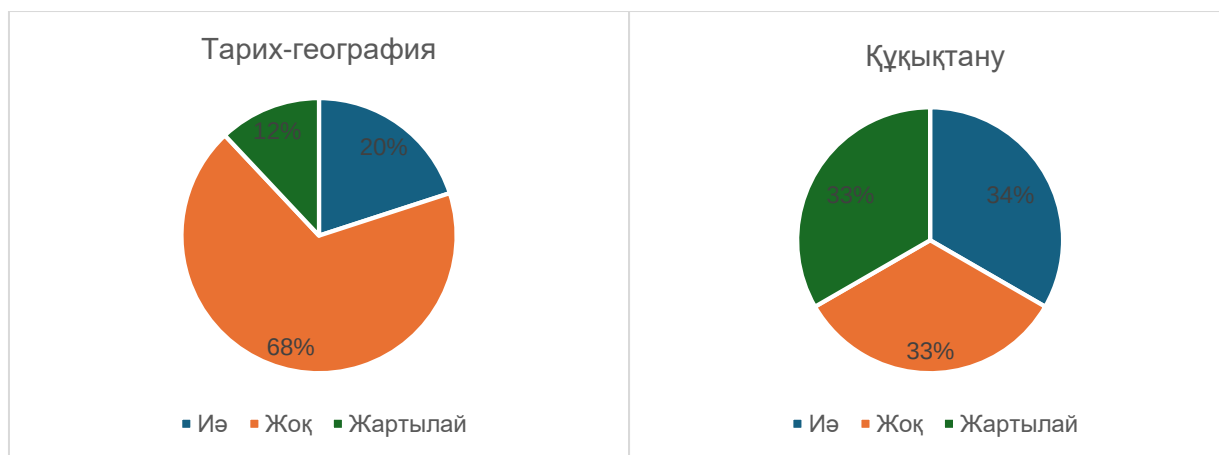
жауабының сапалы екендігін және орта мектеп мұғалімдері туралы кеңес беруде, оларға жол көрсету ісінде кәсіби кеңесшілерден кем еместігін, әрі жауаптың қарапайым тілмен жазылғандығына назар аударған, бұның маңыздылығы жоғары, себебі ЖИ көмегімен студенттерге 24/7 кеңес беру мүмкіндігі пайда болады, бұл әрекет студенттердің кәсіби дамуына ықпал етеді. Мақаланың авторлары бұнымен адамның рөлін төмендетпейді, олардың ойынша ЖИ пен адамның комплексті кеңесі мықты синергия құрады.

Anadolu университетінде жүргізілген зерттеуде [5, қолданылған күні: 03.02.2025] білім саласындағы ЖИ туралы ақпараттық деректер 2019 жылдан бастап арта бастаған, бұны мақала авторлары есептеуіш инфрақұрылым мен технологияның дамуы себеп болды деп қарастырады, толықтыра кетсек ЖИ-тің дамуына Google transformer architecture пайда болуы әсер етті, соның арқасында біз ChatGPT сияқты GenAI ды қолдануға мүмкіндік алдық [6, 7, қолданылған күні: 09.02.2025]. Жоғарыдағы зерттеулерді талдай келе, ЖИ-тің білім, медицина, Құқық [8, қолданылған күні: 10.02.2025] және т.б. әлеуметтік өмір салаларында белсенділігі артып бара жатқанын, сонымен қатар ЖИ-ті осы салаларда қолдану туралы белсенді талқылау мен зерттеулер жүріп жатқанын байқаймыз, бұл процесс ЖИ-тің болашақта әлеуметті өмірдегі рөлі өте жоғары бағаланғанын білдіреді. Осыған орай біз ЖИ болашақта білім беру саласында маңызды инструмент ретінде қалыптасатынына сенімдіміз.

Сонымен зерттеу жұмысымыздың негізінде: студенттердің сабаққа дайындық барысында ЖИ-тен тәуелділігін анықтау солайша зерттеудің көмегімен болашақта ЖИ-тің студенттерге ықпалын динамикада бақылау мүмкіндігін алу болмақ.

Талдау мен нәтижелер: Осы сұрақ бойынша зерттеуіміз әлеуметтік сауалнама түрінде жүргізілді, структурасына: сапалы (интервью) және сандық әдістер (Медиана, орташа арифметикалық және үлгілік стандартты ауытқу) кіреді, әрине бұл ақпаратты объективтіліктің шекарасына кіреді деп айту өте қиын, себебі адамдардың ойының субъективтілігі және сұрақты байыппен қабылдамауы зерттеуге үлкен кедергі жасады, оның үстіне бұл тақырыпқа байланысты сандық зерттеулер әдісінің дамымауы және эмпирикалық зерттеулерге ресурстың жетіспеуі, этикалық сұрақтар бойынша дұрыс шешімнің болмауы да әсерін қалдырды. Сауалнама классикалық түрде жүргізілді, қатысушылар топ бойынша таңдалды, сауалнама сабақ уақытында оқытушы рұқсатымен жүргізілді.

Интервьюдан бастасақ бұл жерде интервьюға Абай атындағы ҚазҰПУ-нің Тарих және Құқық факультеті, тарих-география мамандығының екінші курс студенттері(студенттердің саны: n=25; орташа жасы: ~18,7жыл) және құқықтану екінші курс студенттері(студенттердің саны: n=12; орташа жасы: ~18,6жыл) қатысты. Сұрақтың тақырыбы: ЖИ мұғалімді болашақта ауыстыра алама? (Құқықтану мамандығына: «Құқықтану мамандығын ауыстыра алама?»), сұрақтың мақсаты: ЖОО студенттерінің ЖИ-тің мұғалім мен заңгер қызметін алмастыру мүмкіндігіне қатысты көзқарастарын анықтау және салыстыру. Осы сұраққа жауаптар былай болды: Тарих-география студенттері: Жоқ=17, Ия=5, Жартылай=3, ішіндегі басты аргументтерге: ЭИ-тің ЖИ-те жоқтығы ~56%; Инструмент ретінде бола алады бірақ ауыстыруға ЭИ-тің болмауы ~16%; Педагогтің ЖИ-тен тәуелділігі мен ЖИ-пен бәсекеге қабілетсіздігі ~12%; ЖИ ЭИ-ті имитация жасай алады солайша ауыстыра алады ~4%; Аралас жауаптар мен нақты аргументтің болмауы ~12%. Құқықтану студенттерінің жауабы: Жоқ=4, Ия=4, Жартылай=4, ішіндегі басты аргументтерге: ЖИ инструмент ретінде ғана қолданылады толық ауыстыруға интуиция, мораль, Эмоционалды аспектілері, Индивидуальды жайыттар жетпейді ~50%; ЖИ-ке сыртқы факторлардың әсерінің адамға қарағанда төмендігі ~16,7%; Аралас жауаптар мен нақты аргументтің болмауы ~32%. Осы жауаптарға қатысты интервью нәтижелері төмендегі диаграммада көрсетілген (Сурет-1).

Сурет-1: Интервью нәтижелері

Мысал ретінде бірнеше ерекше көзге түскен интервьюге тоқталсақ, онда студенттер сұраққа былай жауап берді: Студент Халықов Аронның айтуынша:

«ЖИ қалай мұғалім бола алады? ЖИ қандай образда болады? Әрине ЖИ білім жағынан көп ақпарат береді, жарайды ЖИ эмоцияны немесе психологияны біледі деп ойлайық, бірақ мұғалім сияқты эмоциялық бейнесін немесе жылу көрсете алмайды...» студент Тілекберді Мұхаммедәли осы сұрақ бойынша Аронмен толықтай келісті, бірақ өзі де осы сұрақ бойынша сөз қосқысы келді, ондағы жауабында: «ЖИ табиғи емес жасандылығының салдарынан мұғалімді ауыстыра алмайды, бірақ болашақта ЖИ әрбір оқушының немесе студенттің басты ақпарат көзіне айналатынына сенемін, мүмкін ЖИ мұғалім үшін құрал болатын шығар бірақ толық ауыстырмайды, оған сенімдімін» ал студент Тынышбай Жамбылдың бұл сұрақ бойынша көзқарасы ерекше, оның айтуынша керісінше ЖИ мұғалімді ауыстырады және ЖИ-тің потенциалы өте үлкен, ол интервьюда былай жауап берді: «Мысалы бұрын ЖИ-ті компьютер тілімен ғана жұмыс істей алады деп ойлаған, қазір ЖИ адам тілдік-жүйесінде жұмыс істей алады, демек ол болашақта эмоцияны имитациялай алуы әбден мүмкін солайша мұғалімнің басты функцияларының бірін орындай алатын болады, алыс кетудің керегі жоқ қазірдің өзінде ЖИ үлкен нәтиже көрсетуде, егер осылай жалғаса берсе ЖИ білім секторын адам танымастай өзгертетіні анық» осылайша студенттердің ойы бұл сұрақ бойынша бір болмады, бұл жерден біздің алған маңызды түйін: ЖИ-тің ЖОО-да білім мақсатында кең таралуы, оның рөлінің артуы және ЖИ білім саласындағы болашақтағы перспективасын (ақпарат құралы ретінде) байқауға болады.

Келесі зерттеу студенттердің жауаптарын талдау арқылы олардың белгілі бір сұрақтарға қатысты пікірлерін сандық тұрғыдан сипаттауға бағытталды. Зерттеуде біз(студенттердің саны: $n=73$; орташа жасы: $\sim 18,7$ жыл) студенттің жауабын қарастырдық және оларды жыныстық ерекшеліктеріне байланысты жеке-жеке талдадық.

Анализ жасау үшін сандық әдістер қолданылды: Орташа арифметикалық – студенттердің орташа жауабын анықтау үшін. Медиана – жауаптардың орталық тенденциясын сипаттау үшін. Үлгілі стандартты ауытқу – жауаптардың қаншалықты әртүрлі екенін бағалау үшін. Осы әдістер арқылы біз ЖОО-да білім алушы студенттердің ақпарат немесе сабаққа дайындық барысында ЖИ-тен тәуелділігіне қарап баға бергіміз келді, әрине бұл зерттеу-сауалнама жоғары объективті деген атаққа иегер бола алмайды, бұл мақаланың мақсаты осы мәселе бойынша болашақ зерттеуге негіз болу.

Зерттеудің дәлдігіне әсер еткен факторлар: Студенттердің сауалнамаға байыппен қарамауы, стандартты ауытқудың жоғары болуы(нәтижелердің біркелкі еместігін көрсетуі мүмкін),ақпараттың аз болуы. Зерттеу нәтижесіне қарасақ нәтижесі былай болды: Ең алдымен студенттерден ЖИ тен тәуелдігін(субъективті ойлары бойынша) (0-100)% баға беруін сұрадық, баға нәтижесі: $7,5\%=\{1\}$; $30\%=\{2,3\}$; $37,5\%=\{4...6\}$; $40\%=\{7...13\}$; $50\%=\{14...29\}$; $55\%=\{30\}$;

60%={31...40}; 65%={41...44}; 69%={45}; 70%={46...51}; 75%={52,53}; 80%={54...63}; 90%={64,65}; 100%={66...73}. бұл жерде: {Бұйра жақшаның ішінде пайыз өсу бойынша адамдардың реттік нөмірі жазылған}. Қыз балардың баға беру нәтижесі(қыз балалар саны: n=31): 37,5%={1}; 50%={2...6}; 55%={7}; 60%={8...14}; 65%={15...18}; 70%={19...23}; 80%={24...27}; 90%={28}; 100%={29...31}. Ұл балардың баға беру нәтижесі(ұл балалар саны: n=42): 7,5%={1}; 30%={2,3}; 37,5%={4,5}; 40%={6...12}; 50%={13...23}; 60%={24...26}; 69%={27}; 70%={28}; 75%={29,30}; 80%={31...36}; 90%={37}; 100%={38...42}. Астында респонденттердің жауаптары кесте түрінде берілген (Кесте-2).

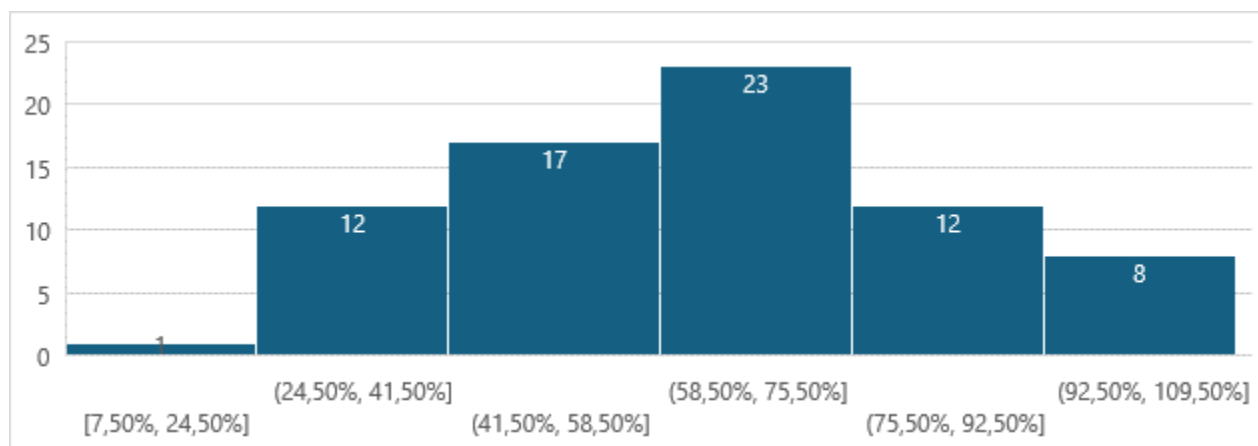
Жауап рейтингі (%)	Респонденттердің жалпы саны	Қыз балалар (n=31)	Ұл балалар (n=42)
7,5	1	0	1
30	2	0	2
37,5	3	1	2
40	7	0	7
50	16	5	11
55	1	1	0
60	10	7	3
65	4	4	0
69	1	0	1
70	6	5	1
75	2	0	2
80	10	4	6
90	2	1	1
100	8	3	5

Кесте-2: Сабаққа дайындық барысындағы студенттердің ЖИ-тен тәуелділігі жайында сауалнамаға берілген нәтижелері

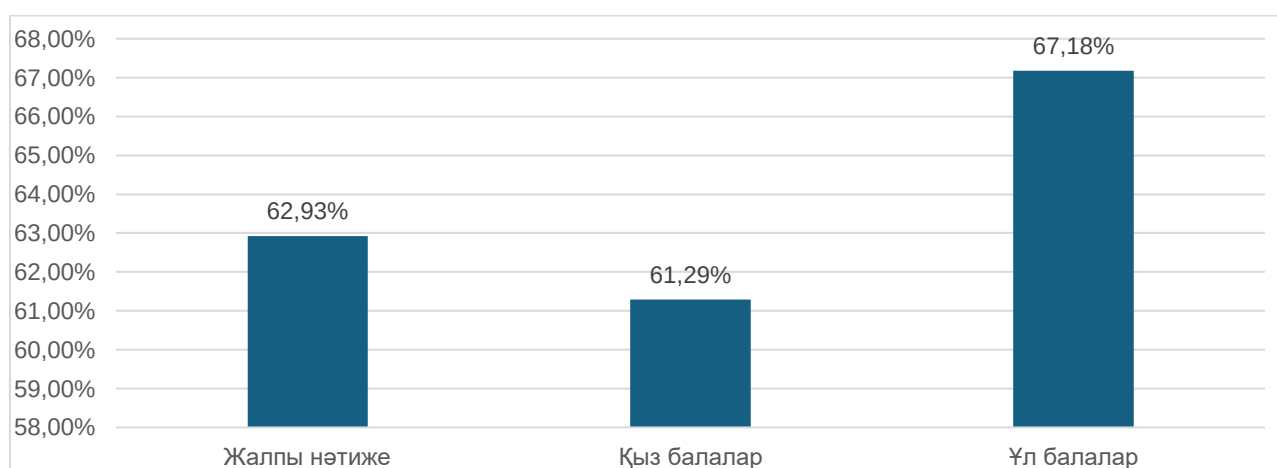
Осы баға бойынша жалпы медиана 60%, жалпы орташа арифметикалық көрсеткіш ~62,93%, жалпы үлгілі стандартты ауытқу ~20,31% болды. Қыз балаларды бөліп қарастырғанда: медиана 65%, орташа арифметикалық көрсеткіш ~67,18%, үлгілі стандартты ауытқу ~15,63% болды. Ұл балаларды бөліп қарастырғанда: медиана 50%, орташа арифметикалық көрсеткіш ~61,29%, үлгілі стандартты ауытқу ~21,35% болды. Осылайша зерттеу нәтижесі студенттердің ЖИ-тен тәуелділігін жоғары деп бағалады, бұл көрсеткіш уақыт өте келе жоғарлайтыны анық. Қыз балалардың нәтижесі ұл балаларға қарағанда: ЖИ-ке тәуелділігі ~5,89% жоғары және стандартты ауытқу ~5,73% төмен екенін көрсетті, бұл дегеніміз қыз балалар ЖИ-ке ұл балаларға қарағанда тәуелдірек және жауаптары ұл балаларға қарағанда шашыраңқы емес екендігін білдіреді, алайда тағы да ескерткім келеді, зерттеу кең ауқымды болмады және студенттердің субъективті ойы (шындықты айтқысы келмеуі немесе сұраққа байыппен қарамауы) зерттеу дәлдігіне әсер етті, сол себепті автор зерттеуден алынған мәліметтерге белгілі бір дәрежеде күмәнмен қарауды ұсынады. Студенттердің ЖИ-тен тәуелділігі (сабаққа дайындық барысында) зерттеу нәтижесінің қорытындылары кесте және сурет түрінде көрсетілді (Кесте-3), (Сурет-2,3).

Топтар	Қатысушылар саны	Медиана	Орташа арифметикалық көрсеткіш	Үлгілі стандартты ауытқу
Жалпы студенттер	73	60%	62,93%	20,31%
Қыз балалар	31	65%	67,18%	15,63%
Ұл балалар	42	50%	61,29%	21,35%

Кесте-3: Студенттердің сабаққа дайындық барысында ЖИ-тен тәуелділігі.

Сурет-2: Студенттердің сабаққа дайындық барысында ЖИ-тен тәуелділігі (медиана)

Сурет-3: Студенттердің сабаққа дайындық барысында ЖИ-тен тәуелділігі (орташа арифметикалық көрсеткіш).

Қорытынды: Осылайша, зерттеу барысында ЖИ-тің білім саласындағы қазіргі орны мен болашақтағы ықпалын жан-жақты талдадық. Зерттеу нәтижелері студенттер арасында ЖИ ақпарат көзі ретінде маңыздылығының артуын көрсетті. ЖИ тек білім саласында ғана емес, сонымен бірге медицина, құқық және басқа да әлеуметтік салаларда кеңінен қолдану әлеуетіне ие екені анықталды. Болашақта осы тақырып бойынша тереңірек зерттеу жүргізу қажеттілігі туындады.

Зерттеу шектеулі ауқымда жүргізілді, себебі тек ЖОО студенттері ғана қатысты, сондықтан келесі жұмысымызда ЖИ-тің мектеп оқушыларына әсерін зерттеуге назар аудару алдағы уақытта жоспарлануда. Тұжырымдасақ, мәселе бойынша арнайы зертханалық эксперимент немесе әлеуметтік кең ауқымды зерттеу жұмыстарын жүргізу өте маңызды, себебі бұл ЖИ-ті білім саласында дұрыс қолдану тәсілдерін анықтауға мүмкіндік береді.

Мақаланы қорытындылай келе, жоғары оқу орындарында жасанды интеллектті одан әрі зерттеу және практикалық қолдану бойынша: ЖИ-тің болашақта білім саласында маңызды рөл атқаратынына сенімді және оны дұрыс қолдану мен енгізу өзекті мәселелердің бірі болып табылады, сол себепті басқа да зерттеушілер мен педагогтарды бірлесе жұмыс істеуге шақырады; ЖИ-тің білім жүйесіндегі рөлін жан-жақты зерттеу және оны тиімді қолдану тәсілдерін дамыту қазіргі заманғы ғылым мен білім беру саласының басты міндеттерінің бірі ретінде қарастырылды; Студенттердің ЖИ қабылдауы туралы сауалнамалар мен сұхбаттардың ұсынылған нәтижелері студенттердің оқу жетістіктеріне, мотивациясына және қатысуына ЖИ әсері талданып, оң аспектілер (тиімділікті арттыру, ресурстарға қол жеткізу). Теріс аспектілер (дағдыларды жоғалту, технологияға тәуелділік) екендіктері дәлелденді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. LiveNOW from FOX, 11/February/2025, VP JD Vance speaks at AI Action Summit, Сілтеме: <https://www.livenowfox.com/video/1591311> [Қолданылған күні: 19.02.2025]
2. Gale Onfile Health and Medicine баспа көзі, Jule/2023, What patients and doctors really think about AI in health care, Сілтеме: <https://go.gale.com/ps/i.do?id=GALE%7CA756773088&sid=googleScholar&v=2.1&it=r&linkaccess=abs&issn=00257206&p=HRCA&sw=w&userGroupName=anon%7Ebb48d393&aty=open-web-entry> [Қолданылған күні: 02.02.2025]
3. Cornell university, 26/May/2024, Assessing Empathy in Large Language Models with Real-World Physician-Patient Interactions, Сілтеме: <https://arxiv.org/abs/2405.16402> [Қолданылған күні: 02.02.2025]
4. MDPI Open Access Journals, 31/August/2023, AI-Supported Academic Advising: Exploring ChatGPT's Current State and Future Potential toward Student Empowerment, Сілтеме: <https://www.mdpi.com/2227-7102/13/9/885> [Қолданылған күні: 03/February/2025]
5. MDPI Open Access Journals, 15/January/2021, Artificial Intelligence and Reflections from Educational Landscape: A Review of AI Studies in Half a Century, Сілтеме: [Artificial Intelligence and Reflections from Educational Landscape: A Review of AI Studies in Half a Century](#) [Қолданылған күні: 03.02.2025]
6. Cornell university, 12/June/2017, Attention Is All You Need, Сілтеме: [\[1706.03762\] Attention Is All You Need](#) [Қолданылған күні: 09.02.2025]
7. Google research, 31/August/2017, Transformer: A Novel Neural Network Architecture for Language Understanding, Сілтеме: [Transformer: A Novel Neural Network Architecture for Language Understanding](#) [Қолданылған күні: 09.02.2025]
8. Abajournal, 16/March/2023, Latest version of ChatGPT aces bar exam with score nearing 90th percentile, Сілтеме: [Latest version of ChatGPT aces bar exam with score nearing 90th percentile](#) [Қолданылған күні: 10.02.2025]
9. Бейкер, Р. С. (2016). Білім беру деректерін интеллектуалды талдау: қазіргі жағдайға шолу. Білім беру деректерін интеллектуалды талдау журналы, 8 (1), 1-17.
10. Кукулска-Юм, А., және Шилд, Л. (2008). Шет тілдерін мобильді оқытуға шолу. Халықаралық мобильді және аралас оқыту журналы, 1 (1), 1-12 ББ.
11. Лакин, Р., Холмс, в., Гриффитс, М. және Форсье, Л.Б. (2016). Еркін Интеллект: білім беруде жасанды интеллектті қолдану туралы дәлелдер. Pearson Education.
12. Вулф, Б. П. (2010). Интеллектуалды интерактивті оқытушыларды құру: eLearning-ті революциялық түрлендіруге арналған студенттерге бағытталған стратегиялар. Морган Кауфман.

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-40-44

ӘОЖ 51:37.016

КӨРСЕТКІШТІК ТЕҢДЕУЛЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ЖҮЙЕЛЕРІН ОҚЫТУ ТӘЖІРИБЕЛЕРІ

ҚАЖЫМУРАТ АЙНҰР АЛДИЯРҚЫЗЫ

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті
«Математика, физика және информатика» факультетінің магистранты

Ғылыми жетекші - М. ИБРАШЕВНА

Алматы, Қазақстан

Аннотация: Көрсеткіштік теңдеулер және олардың жүйелерін оқыту - математикалық білім берудің маңызды бөлігі болып табылады, себебі ол оқушылардың аналитикалық ойлауын, логикалық пайымдауын және математикалық сауаттылығын дамытуға ықпал етеді. Бұл мақалада көрсеткіштік теңдеулер және олардың жүйелерін оқытудағы қолданылатын әдістемелер мен олардың тиімділігі қарастырылады. Теориялық негіздерге басымдық берілген оқыту процесінде практикалық есептер мен интерактивті құралдардың жеткіліксіз пайдаланылуы байқалады. Сондай-ақ, ресурстық теңсіздіктер мен мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыру қажеттілігі талқыланады.

Мақалада оқыту сапасын арттыруға арналған нақты әдістемелік ұсыныстар беріледі, соның ішінде интерактивті платформаларды енгізу, графиктік және аналитикалық әдістерді үйлестіру, сараланған оқыту тәсілдерін қолдану және мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін жетілдіру мәселелері қарастырылған. Ұсынылған әдістер оқушылардың пәнге деген қызығушылығы мен үлгерімін арттырып, жалпы білім беру сапасын жақсартуға бағытталған.

Тірек сөздер: көрсеткіштік теңдеулер, оқыту әдістемесі, интерактивті технологиялар, сараланған оқыту, практикалық тапсырмалар, математикалық сауаттылық.

Кіріспе

Көрсеткіштік теңдеулер және олардың жүйелерін оқыту - математиканың заманауи білім беру жүйесіндегі маңызды бағыттарының бірі. Аталған тақырыпты меңгеру оқушылардың аналитикалық ойлау қабілеттерін жетілдірумен қатар, логикалық пайымдау, деректерді талдау және математикалық сауаттылық дағдыларын дамытуға ықпал етеді [1, 2]. Сонымен бірге, көрсеткіштік теңдеулер және олардың жүйелері математикадағы көптеген күрделі тақырыптардың негізі болып табылады, сондықтан оларды тиімді оқыту оқушылардың пәнді түсіну деңгейіне айтарлықтай әсер етеді.

Көрсеткіштік теңдеулер және олардың жүйелерін оқыту көбінесе дәстүрлі теориялық әдістерге негізделген [1]. Мұғалімдер тақырыпты түсіндіріп, стандартты есептерді шешуді ұсынады, бірақ оқушылардың практикалық есептерді шешудегі дағдылары мен қызығушылығын дамыту үшін интерактивті әдістер сирек қолданылады [3, 4]. Ауылдық және қалалық мектептердегі ресурстық мүмкіндіктердің теңсіздігі, интернетке қолжетімділіктің шектеулігі және мұғалімдердің инновациялық әдістерді қолданудағы тәжірибесінің жеткіліксіздігі бұл процесті одан әрі қиындатады. Мұндай тәсілдер оқушылардың теориялық білімін қалыптастырғанымен, оны тәжірибеде қолдану қабілеттерін толық дамытуға мүмкіндік бермейді.

Бұл мәселені шешу үшін оқыту әдістемелерін жетілдіру қажет. Қазіргі таңда математика пәнін оқытуда цифрлық технологиялар мен интерактивті платформаларды пайдалану өзекті болып отыр. Көптеген елдерде математиканы оқытуда инновациялық тәсілдер кеңінен қолданылуда, бұл оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, есептерді шешу

дағдыларын жақсартуға көмектеседі. Сондықтан Қазақстандағы білім беру жүйесінде де осындай әдістерді енгізудің маңыздылығы артып келеді.

Жұмыста оқыту тәжірибелеріндегі көрсеткіштік теңдеулерді оқыту әдістемелерінің артықшылықтары мен кемшіліктері жан-жақты талданады. Сонымен бірге, білім беру жүйесіне инновациялық тәсілдерді енгізу арқылы оқытудың тиімділігін арттыру жолдары ұсынылады. Бұл зерттеу заманауи білім беру талаптарына жауап беретін жаңартылған әдістемелерді әзірлеуге бағытталған және оқушылардың математикалық қабілеттерін дамытудың жаңа мүмкіндіктерін ашады.

Оқыту тәжірибелері

Мектептерде көрсеткіштік теңдеулер және олардың жүйелерін оқыту дәстүрлі әдістерге негізделеді, бұл әдістер оқушыларға тақырыптың теориялық негіздерін түсіндіруге және дайын үлгілер бойынша есептерді шешуге бағытталған [1, 2]. Бұл тәсіл көрсеткіштік теңдеулер және олардың жүйелерін жалпы түсінуді қамтамасыз еткенімен, олардың өмірлік жағдайларда қолдану дағдыларын және оқушылардың аналитикалық әрі шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытуда жеткіліксіз. Теориялық оқытудың басым болуы оқушылардың дербес ойлау қабілетін шектеп, олардың пәнге қызығушылығын төмендетеді [3]. Мысалы, оқушылар көбіне бұл тақырыпты нақты өмірден алшақ қабылдайды, себебі сабақ барысында көрсеткіштік теңдеулердің қолдану аясы жеткілікті түрде қарастырылмайды.

Сонымен қатар, дәстүрлі әдістемелердің оң жақтары да бар. Олар оқушыларға математикадағы жүйелілік пен дәйектілікті үйретеді, логикалық байланыстарды түсінуге негіз қалайды. Әсіресе, теориялық білімнің жүйелі берілуі оқушылардың математикалық негіздерді түсінуіне және оларды жоғары сыныптардағы күрделі тақырыптарға қолдануға мүмкіндік береді [1]. Дегенмен, мұндай тәсіл оқушылардың стандартты есептерді шығарудағы дағдыларын дамытқанымен, олардың математикалық модельдермен жұмыс істеу қабілеттерін шектейді.

Алайда, дәстүрлі әдістемелердің шектеулері практикалық тапсырмалардың жеткіліксіздігінен айқын байқалады. Мектеп бағдарламалары көбіне стандартты есептерді шешуге негізделген, ал бұл оқушылардың теорияны тәжірибемен ұштастыру қабілетін төмендетеді. Көп жағдайда мектеп оқушылары көрсеткіштік теңдеулердің нақты өмірде қолданылуын көрмегендіктен, бұл тақырыпты абстрактілі деп қабылдайды.

Мысалы, көрсеткіштік теңдеулердің қаржылық есептеулерде, ғылыми модельдерде немесе экологиялық процестерді болжаудағы рөлі туралы тапсырмалар оқу бағдарламаларында аз кездеседі. Бұл білім алушылардың математикалық сауаттылығы мен практикалық мәселелерді шешу дағдыларын шектейді [3, 4]. Кейбір оқушылар үшін бұл тақырып тек формулаларды қолдануға негізделген есептерден тұратын теориялық материал ретінде көрінеді, ал олардың математиканы өмірлік тәжірибемен байланыстыру қабілеті шектеледі.

Сондай-ақ, оқу процесінде жобалық жұмыстар мен зерттеу есептерін қолдану деңгейі төмен. Егер оқушыларға күнделікті өмірден алынған мәселелерді көрсеткіштік теңдеулер арқылы шешуге мүмкіндік берілсе, олардың пәнге деген қызығушылығы артар еді. Қазіргі кезде мектеп бағдарламасында зерттеушілік жұмысқа бағытталған тапсырмалар жеткіліксіз болғандықтан, оқушылар көбінесе дайын алгоритмдер мен формулаларды жаттап, стандартты есептерді шешумен шектеледі.

Интерактивті технологияларды қолдану деңгейі де жетілдіруді қажет етеді. Қалалық мектептерде "BilimLand" сияқты платформалардың табысты қолданылуы мұғалімдер мен оқушылар үшін маңызды қолдау көрсетеді [3]. Бұл платформалар оқушылардың тақырыпқа деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, күрделі тақырыптарды визуализациялауға көмектеседі. Алайда, көп жағдайда интерактивті құралдар оқыту үдерісінің негізгі бөлігі ретінде емес, қосымша ресурс ретінде ғана пайдаланылады.

Мысалы, GeoGebra және Desmos секілді құралдар арқылы көрсеткіштік функциялардың графиктерін салу оқушылардың тақырыпты интуитивті түсінуін жақсартады. Бірақ, бұл

құралдар барлық мектептерде бірдей деңгейде қолданылмайды, себебі кейбір білім беру мекемелерінде техникалық жабдықталу мәселелері бар. Ауылдық мектептерде интернетке шектеулі қолжетімділік пен қажетті техникалық жабдықтардың болмауы интерактивті құралдарды кеңінен қолдануға мүмкіндік бермейді. Бұл жағдай дәстүрлі оқыту әдістерінің басым болуына әкеліп, интерактивті оқыту тәжірибесін шектейді.

Мұғалімдердің кәсіби дамуы да маңызды фактор болып табылады. Жаңа әдістемелер мен цифрлық құралдарды қолдануды үйренуге арналған тренингтер мен семинарлардың жеткілікті ұйымдастырылуы мұғалімдерге заманауи талаптарға бейімделуге мүмкіндік береді [2, 3]. Мұндай шаралар қалалық мектептерде жақсы нәтижелер көрсеткенімен, ауылдық аймақтарда мұғалімдердің кәсіби даму мүмкіндіктері шектеулі болуы оқыту сапасына кері әсер етеді. Сондықтан мұғалімдердің жаңа технологияларды тиімді қолдану тәжірибесі біркелкі дамымай, кейбір мектептерде инновациялық әдістердің енгізілуі баяу жүреді.

Математиканы оқытуға бағытталған оқулықтар мен бағдарламалардың болуы маңызды. Олар Қазақстандағы оқушылардың мәдени ерекшеліктерін ескере отырып, математикалық түсініктерді дамытуға ықпал етеді. Алайда, қазіргі оқулықтарда көрсеткіштік теңдеулерге байланысты есептер көбінесе теориялық сипатта болып, оқушылардың зерттеушілік және сыни ойлау қабілеттерін дамытуға жеткілікті деңгейде ықпал етпейді. Кейбір оқулықтарда нақты өмірлік есептердің аз болуы оқушылардың пәнге деген қызығушылығын төмендетіп, көрсеткіштік теңдеулерді тек мектеп бағдарламасының бір бөлігі ретінде қарастыруына әкеледі.

Сондықтан оқу материалдарын жаңарту және оқулықтарға өмірлік мысалдарға негізделген есептерді енгізу маңызды. Сонымен қатар, оқулықтардағы тапсырмалардың әртүрлі деңгейлерге бейімделуі оқушылардың қабілетіне қарай жұмыс істеуіне мүмкіндік береді. Бұл оқушылардың математикалық сауаттылығы мен пәнге деген қызығушылығын арттыруға ықпал етеді.

Әдістемелік ұсыныстар

Көрсеткіштік теңдеулер және олардың жүйелерін оқыту тиімділігін арттыру үшін келесі әдістемелік ұсыныстарды жүзеге асыру маңызды:

1. Интерактивті құралдарды белсенді пайдалану: оқушылардың тақырыпты тереңірек түсінуін қамтамасыз ету үшін BilimLand, GeoGebra, Desmos сияқты цифрлық платформаларды сабақ барысында жүйелі түрде қолдану. Бұл құралдар оқытуды визуализациялауға және оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға көмектеседі. Оқушыларға бұл платформаларда өз бетімен жұмыс істеуге мүмкіндік беру арқылы олардың дербес оқу дағдыларын қалыптастыруға болады. Олар тапсырмаларды интерактивті түрде орындап, шешу жолдарын талдау мүмкіндігіне ие болуы тиіс.

2. Графиктік және аналитикалық әдістерді үйлестіру: Көрсеткіштік теңдеулер және олардың жүйелерін оқыту барысында тақырыпты графиктік тәсілдер арқылы визуализациялау оқушылардың тақырыпты интуитивті түсінуіне ықпал етеді. Графиктік және аналитикалық әдістердің үйлесімі білімді терең меңгеруге жағдай жасайды. Мысалы, бір теңдеудің шешімін аналитикалық әдіспен тапқаннан кейін, оны графиктік әдіспен тексеру оқушылардың есептерді шешудің әртүрлі тәсілдерін түсінуіне көмектеседі. Сонымен қатар, оқушыларға өз бетінше графиктер құруды үйрету оларды зерттеушілік жұмысқа ынталандырады.

3. Сараланған оқыту тәсілдерін енгізу: әртүрлі деңгейдегі оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін олардың білім деңгейіне бейімделген жеке тапсырмаларды дайындау. Бұл тәсіл оқушылардың білім алу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді. Мұнда тапсырмаларды деңгейлеп беру маңызды: базалық деңгейде стандартты есептер, орта деңгейде логикалық ойлауды қажет ететін тапсырмалар, ал күрделі деңгейде өмірлік жағдайларға негізделген есептер ұсынылуы керек. Осылайша, әр оқушы өз мүмкіндігіне қарай білім алады және өз қабілетін жетілдіреді.

4. Практикалық есептерге басымдық беру: Көрсеткіштік теңдеулер және олардың жүйелерін өмірлік жағдайлармен байланыстыру арқылы оқушылардың алған білімдерін

қолдану дағдыларын дамыту. Мысалы, табиғи процестерді модельдеу немесе қаржылық есептеулер сияқты практикалық тапсырмаларды оқу бағдарламасына енгізу. Оқушылардың күнделікті өмірінде кездесетін мәселелерді математикалық модельдеу арқылы шешуге үйрету маңызды. Олар өз зерттеу жобаларын жасап, көрсеткіштік теңдеулерді қолдану арқылы нақты проблемалардың шешімін таба алса, бұл олардың пәнге деген қызығушылығын арттырады.

5. Мұғалімдердің кәсіби дамуын қолдау: Заманауи әдістер мен технологияларды меңгеру үшін мұғалімдерге арналған тұрақты тренингтер мен семинарларды ұйымдастыру. Бұл мұғалімдердің жаңа әдістерді оқыту процесінде тиімді қолдануына көмектеседі. Тәжірибе алмасу алаңдарын құру, яғни мұғалімдер өзара тиімді әдістерімен бөлісетін онлайн және офлайн форматтағы форумдар ұйымдастыру маңызды. Мұндай алаңдар оқыту сапасын арттырып, мұғалімдердің кәсіби біліктілігін дамытуға ықпал етеді.

6. Ұлттық ерекшеліктерге негізделген материалдарды әзірлеу: Қазақстанның мәдени және білім беру ерекшеліктерін ескеретін оқу құралдарын дайындау. Бұл оқушылардың өз ортасымен байланыстыру арқылы математиканы түсінуін күшейтуге ықпал етеді. Мысалы, қазақ халқының дәстүрлі есептері мен күнделікті өмірдегі математикалық қолданбаларды қамтитын материалдар енгізілсе, оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артып, алған білімдерін шынайы өмірде қолдана білуіне мүмкіндік туады.

Бұл ұсыныстарды жүзеге асыру көрсеткіштік теңдеулерді және олардың жүйелерін оқыту тиімділігін арттырып, жалпы білім беру сапасын көтеруге мүмкіндік береді. Ұсынылған әдістер оқушылардың математикаға деген оң көзқарасын қалыптастыруға, пәнді терең меңгеруіне және алған білімдерін болашақта қолдануына ықпал етеді.

Қорытынды

Көрсеткіштік теңдеулер және олардың жүйелерін оқытуда заманауи білім беру талаптарына сәйкес жаңартылған әдістемелерді әзірлеу қажеттілігі анықталды. Теориялық білім беруге басымдық бергенімен, практикалық тапсырмалардың тапшылығы мен интерактивті құралдарды шектеулі қолдану оқыту сапасына кері әсерін тигізуде. Сонымен қатар, мұғалімдердің кәсіби даму деңгейінің әрқелкілігі, әсіресе ауылдық мектептерде, инновациялық әдістерді енгізуге кедергі келтіреді. Осыған байланысты, оқыту үдерісіне заманауи технологияларды енгізу, оқушылардың өзіндік ізденіс дағдыларын дамыту және оқу материалдарының қолжетімділігін арттыру маңызды факторлар болып табылады.

Аталған ұсыныстарды қазақстандық білім беру жүйесіне бейімдеу арқылы оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға және математикалық сауаттылығын дамытуға мүмкіндік бар. Бұл оқыту үдерісін жетілдірумен қатар, оқушылардың математикалық ойлау қабілетін дамытуға, деректерді талдау және проблемаларды шешу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Интерактивті құралдарды кеңінен қолдану, практикалық есептерге басымдық беру, сараланған оқыту тәсілдерін енгізу және мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттыру - бұл бағытта білім беру сапасын арттырудың басты қадамдары [3]. Сонымен бірге, оқытуда сараланған тәсілдерді қолдану оқушылардың әртүрлі деңгейдегі қажеттіліктерін ескеруге мүмкіндік береді, бұл олардың білім алуудағы жетістіктерін арттырады.

Сонымен қатар, ұлттық ерекшеліктерге негізделген оқу құралдарын әзірлеу мен ауылдық мектептердің инфрақұрылымын жақсарту арқылы білім беру жүйесін жетілдіруге болады. Оқулықтар мен оқу-әдістемелік материалдарды жаңарту, оларды шынайы өмірмен байланыстыру - білім алушылардың оқу үдерісін жеңілдетіп, пәнді игеруін жақсартады.

Зерттеу нәтижелері көрсеткіштік теңдеулер және олардың жүйелерін оқытуда тиімді әдістемелерді әзірлеудің маңыздылығын көрсетеді. Ұсынылған әдістер мұғалімдер үшін тиімді құрал болып, оқушылардың білім сапасын арттыруға ықпал етеді. Интерактивті технологияларды енгізу, оқу процесін жаңғырту және оқушылардың практикалық дағдыларын дамыту - білім сапасын арттырудың маңызды тетіктері болып табылады. Білім беру жүйесін заман талабына бейімдеу еліміздің болашақ ұрпағының математикалық сауаттылығын арттыруға және олардың жан-жақты дағдыларын жетілдіруге септігін тигізеді. Бұл, өз

кезегінде, оқушылардың болашақта алған білімдерін әртүрлі кәсіби салаларда тиімді қолдануына мүмкіндік береді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Әбілқасымова А.Е. Математикалық білім беру әдістемесі. - Алматы: Мектеп, 2018. - 320 б
2. Жұмалиева Л.Д. Орта мектепте математикалық есептерді шығаруды оқытудың әдістемелік негіздері. - Алматы: ҚазҰПУ, 2015. - 256 б.
3. Қайырбекова С.Б. Математика сабағында инновациялық технологияларды қолдану. - Шымкент: Ғылым, 2019. - 175 б.
4. Өсерханова Ы.Б. Көрсеткіштік теңдеулерді шешудің графиктік әдісі. - Астана: Оқу баспасы, 2020. - 140 б.

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-45-49

ӘОЖ 378.1

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

МОМБИЕВА ГУЛМИРА АБУОВНА

Докторант, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті (Алматы қаласы,
Қазақстан)

Аңдатпа: Бұл мақалада болашақ мамандардың эмоционалды тұрақтылығын дамытуға арналған психологиялық-педагогикалық мәселелер қарастырылады. Эмоционалды тұрақтылық – жеке тұлғаның стресстік жағдайларға, қиындықтарға және эмоционалдық қысымдарға қарсы тұру қабілеті. Заманауи қоғамда мамандардың эмоционалды тұрақтылығының маңызы артып келеді, себебі ол кәсіби тиімділікті, шығармашылықты және жалпы өмір сапасын арттыруға ықпал етеді. Болашақ мамандардың, әсіресе, мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің эмоционалды тұрақтылығы жан-жақты зерттелмегендіктен, қазіргі кезде тәрбиеші педагогтердің эмоционалды қажуы жоғары болып тұр. Бұл өз кезегінде кәсіби сапаның төмендеуіне алып келеді. Зерттеу барысында эмоционалды тұрақтылықты дамытуға әсер ететін факторлар талданып, дамыту бағдарламасы ұсынылды. Болашақ мамандардың эмоционалды тұрақтылығын дамыту – бұл тек кәсіби дайындықтың бір бөлігі емес, сонымен қатар жеке тұлғаның толыққанды дамуы үшін маңызды аспект болып табылады.

Кілтті сөздер: болашақ мамандар, эмоция, эмоционалды тұрақтылық, күйзеліс, эмпатия.

Эмоционалды тұрақтылық болашақ мамандарды кәсіби дайындаудың маңызды аспектісі болып табылады, өйткені ол олардың күйзеліске төтеп беру, өзгерістерге бейімделу және басқалармен тиімді әрекеттесу қабілетіне әсер етеді. Бұл мақалада студенттердің эмоционалды тұрақтылығын дамытуға байланысты негізгі психологиялық-педагогикалық аспектілері қарастырылады.

Психологиялық әдебиеттерді зерттеу, тұлғаның психологиялық тұрақтылығының маңызды құрамдас бөлігі – қоршаған ортаның жағымсыз әсеріне қарсы тұру қабілетін қамтамасыз ететін және әртүрлі эмоциялармен бірге жүретін эмоционалдық тұрақтылықты қамтитынын көрсетті.

Эмоциялық тұрақтылық – заманауи әлемдегі кез келген жетістікке жетудің маңызды кілті. Ол – адамның күйзеліс жағдайында сабыр сақтай білу, ішкі тұрақтылықты сақтай отырып, стресске бейімделе алу қабілеті. Алайда күн сайын оқу, әлеуметтік қарым-қатынас, ата-аналар мен мұғалімдердің талаптары, алдағы өмірге қатысты белгісіздік пен күмән сияқты факторлар жасөспірімдердің психикалық күйіне әсер етеді.

«Эмоционалдық тұрақтылық» термині түрлі экстремалды жағдайдағы адамның мінез-құлқын зерттеу барысында туындаған. Әдебиеттерге талдау жүргізу барысында көз жеткізгеніміздей, эмоционалдық тұрақтылықты анықтауда бірыңғай пікір жоқ. Дегенмен, эмоционалды тұрақтылықтың кеңінен тараған анықтамасын қарастырып көрелік. Сонымен В.М.Писаренко «Спорттағы күрделі немесе қиын мақсатқа жетудің жолдары» атты еңбегінде тұлғаның эмоционалды тұрақтылығы – қысым жағдайында жұмыс қабілетінің артуына әкелетін эмоционалды күй деп көрсетеді.

Эмоционалды тұрақтылықты түсіндіруде ғалымдар екі топқа бөлінеді. Бірінші топ авторлары (О.А.Черникова, С.М.Оя, О.В.Дашкевич және т.б.) эмоционалды тұрақтылықты эмоционалды құбылыс ретінде қарастырса, екінші топ авторлары (П.Б.Зильберман, А.Я.Чебыкин, Л.М.Аболин және т.б.) эмоционалды тұрақтылықты психиканың кіріктілген

қасиеті деп түсіндіріп, іс-әрекеттің ұйымдасуын бұзып, эмоционалды қысым жағдайының туындауына кедергі болатын тұлғаның сенсорлық ерік сапаларын жатқызады.

Гильфорд эмоционалды тұрақтылықты салмақтылық, оптимистік, өзін-өзі ұстау ретінде сипаттайды. Керісінше, эмоционалды тұрақсыздыққа – тез ашулануы, енжарлық, көңіл-күйдің өзгермелі болуын жатқызады. П.Фресс эмоционалды тұрақтылықты эмоционалдылықтың басты типі деп қарастырады. С.Славина эмоционалды тұрақтылықты ренжігіш, қыңырлық, негативизм, тұйықтық, тежелу сияқты адекватты емес аффект ретінде қарастырған. Н.Д.Левитов эмоционалды тұрақсыздықты психикалық аурулардағы қарама-қарсы белгілер эмоциясының жиі өзгеруі ретінде қарастырып, эмоционалды тұрақсыздықты көңіл-күй мен эмоциялардың тұрақсыздығымен салыстырады.

Эмоциялық тұрақтылық мәселесі ғылымда үлкен практикалық қызығушылық тудырды және Б.А. Тұрғанбаева, К.Ш. Құдайбергенова, М.М. Мұқанов, А.Н. Леонтьев, Е.И. Исенина, Л.П. Коротина, Д. Гоулман, С. Дэвид, М. Селигман, К.Р. Роджерс, П. Экман сияқты отандық, ресейлік және шетелдік көптеген ғалымдардың зерттеу нысанына айналды. Бұл ғалымдардың зерттеулері эмоционалды тұрақтылықты дамытуға қатысты теориялық және практикалық әдістерді жетілдіруге ықпал етіп, білім беру және психологиялық кеңес беру саласында кеңінен қолданылады.

Шетелдік психологтардың еңбектерінде эмоционалды тұрақтылықты түсінудің төрт тәсілі бар: бірінші тәсіл – эмоционалды тұрақтылықтың негізгі психологиялық факторларын оның шегінен шығарады және оларды, ең алдымен, ерікті қасиеттерде қарастырады, екінші тәсіл – оны әртүрлі психикалық процестер мен құбылыстардың интеграциясының салдары деп санайды, эмоционалды тұрақтылықты қарастырудағы үшінші тәсіл – жүйке-психикалық энергияның резервтерін білдіреді, төртіншісі – ең алдымен, адам үшін қиын жағдайдағы эмоционалды процестің сапасы мен қасиеттері.

Болашақ мектепке дейінгі педагогтардың эмоционалды тұрақтылығын дамытуда психологиялық жағдайлар маңызды рөл атқарады. Атап айтар болсақ:

№	Психологиялық факторлар	Сипаттамасы
1	Интроспекция және рефлексия	Эмоциялық тұрақтылықты дамыту үшін педагогтер олардың эмоцияларын, олардың шығу тегін және олардың мінез-құлқы мен балалармен қарым-қатынасына әсерін түсінуі керек. Олар стресстік жағдайларда қалай әрекет ететінін және эмоцияларын басқару үшін қандай стратегияларды қолдану керектігін түсіну үшін өзін-өзі талдауға және рефлексияға қатысуға дайын болуы керек.
2	Бейімделу қабілеті	Эмоционалды тұрақтылықты дамыту жаңа жағдайлар мен кезеңдерге тез бейімделуді талап етеді. Оқыту процесінде туындайтын қиындықтарды тиімді жеңу үшін педагогтер өзгерістерге ашық және үздіксіз оқу мен дамуға дайын болуы керек.
3	Құрбыларының қолдауы және тәлімгерлік	Педагогтердің әріптестерінің қолдауына және тәлімгерлік көмекке қол жеткізуі маңызды. Тәжірибе алмасу, проблемаларды шешу үшін бірлесіп жұмыс істеу және сындарлы кері байланыс орнату жағымды психологиялық ортаны құруға көмектеседі және эмоционалды тұрақтылықты дамытуға ықпал етеді.

4	Эмпатияны дамыту	Педагогтер балалардың эмоционалдық күйлерін түсініп, эмпатикалық жауап бере алуы керек. Эмоциялар оқу-тәрбие процесінде маңызды рөл атқаратындықтан, мұғалімдер эмпатия мен балалармен тиімді қарым-қатынас жасау, түсіністік пен жанашырлық таныту қабілетін дамытуы керек.
5	Басқаруды және жұмысты ұйымдастыруды қолдау	Мектепке дейінгі ұйымдардың басшылығы педагогтардың эмоционалдық тұрақтылығын дамытуға қолайлы жағдай жасауы керек. Бұған арнайы уақыт пен өзін-өзі оқуға, тренингке және эмоциялармен жұмыс істеу дағдыларын дамыту іс-шараларына қолдау көрсету кіреді.
6	Ата-ананың қатысуы және отбасын қолдауы	Мұғалімдердің эмоционалдық тұрақтылығын дамытуда ата-ана мен отбасы маңызды рөл атқарады. Ата-аналармен өзара әрекеттесу және отбасылық ортаны қолдау қолайлы психологиялық ортаны құруға ықпал етеді және педагогтерге балалардың қажеттіліктері мен эмоционалдық жағдайын жақсы түсінуге мүмкіндік береді.

Сонымен, эмоционалды тұрақтылық – адамның өз эмоцияларын тиімді басқару, психологиялық тепе-теңдікті сақтау және стресстік жағдайлардан шығу қабілеті болып келеді. Оның үстіне, цифрлық ортада педагогтерге ақпараттың жоғары жүктемесі, онлайн оқытуды ұйымдастырудағы қиындықтар, онлайн жағдайында балалармен және әріптестермен тікелей байланыстың болмауы сияқты бірқатар ықтимал жағдайлар стресстік жағдайларға тап болу мүмкіндігін арттырады.

Болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің эмоционалдық тұрақтылығын қалыптастыру мәселесі аз зерттелген. Жоғары оқу орындарында даярлаудың қалыптасқан тәжірибесін талдау болашақ мамандардың табысты өзін-өзі жүзеге асыруы үшін эмоционалдық тұрақтылығын қалыптастырудың біртұтас жүйесінің бүгінгі күнге дейін жоқтығын көрсетеді. Жоғары оқу орындарында эмоционалдық тұрақтылықты қалыптастыру мәселесінің теориясы мен тәжірибесінің жеткіліксіз дамуы оның педагогикалық жоғары оқу орны студенттерін кәсіби-педагогикалық даярлау үдерісіндегі рөлін жете бағаламаумен, жеке тұлға мен белсенділікке қойылатын талаптардың өзгеруімен түсіндіріледі. Бүгінгі таңда қазіргі заманғы мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің көпшілігінде олардың кәсіби іс-әрекетінде психикалық функциялар тұрақтылығы мен жұмыс қабілеттілігінің төмендеуімен көрінетін эмоционалдық шиеленіс жағдайы болады. Сонымен қатар жиі қайталанатын қолайсыз эмоционалдық күйлер маманның жеке тұлғалық жағымсыз қасиеттерінің шоғырлануына әкеліп соғады, бұл педагогикалық іс-әрекеттің тиімділігіне және денсаулығына теріс әсер етеді, әртүрлі психосоматикалық ауруларды тудырады.

Педагогтың негізгі құзыреті ретінде эмоционалдық тұрақтылық – тұлғаның интегративті қасиеті, оның қалыптасуының жоғары деңгейі кәсіби қызметтің мақсатына табысты жетуді және ең тиімді әлеуметтік әрекетті қамтамасыз ететін білім, дағдылар және қарым-қатынастар жиынтығын қамтиды және күрделі эмоционалдық ортадағы рөлдік мінез-құлық, тез өзгеретін ортада маманның бәсекеге қабілеттілігін арттыру болып табылады.

Болашақ мамандардың эмоционалды тұрақтылығын қалыптастыру психологиялық-педагогикалық білім беру саласындағы маңызды міндет болып табылады. Эмоционалды тұрақтылық сіздің эмоцияларыңызды басқару, қиындықтар мен стресстік жағдайларды жеңу қабілетін қамтиды, бұл табысты кәсіби қызмет үшін өте маңызды. Жоғары оқу орнында студенттердің эмоционалды тұрақтылығы мәселесі ең өзекті болып табылады. Эмоционалды тұрақтылық адамның ішкі тепе-теңдікті сақтай отырып және іс-әрекеттің сәттілігін

төмендетпей, стресстік жүктемелерге төтеп беру қабілетін сипаттайды. Әрине, әр адамның өмірлік қиын жағдайды жеңу ресурстары бар, тек табысқа жету стратегияларын іздеуді жандандыру қажет. Бұл мақсатқа жетудің тиімді құралы психологиялық қолдау, тұлғаның эмоционалды тұрақсыздығын жеңу үшін профилактикалық және психокоррекциялық жұмыс болып табылады. Студенттерде осы сипаттаманың дамуына байланысты негізгі психологиялық-педагогикалық аспектілерді қарастырамыз:

1. Эмоционалды тұрақтылықты түсіну. Эмоционалды тұрақтылық – бұл стрессті жеңе білу ғана емес, сонымен қатар өзгерістерге бейімделу, позитивті болу және басқалармен тиімді қарым-қатынас жасау мүмкіндігі. Студенттердің бұл сипаттаманың болашақ кәсіби қызметі үшін маңыздылығын түсінуі маңызды.

2. Оқу проблемалары. Оқу орындарында эмоционалды тұрақтылықты дамытуға бағытталған арнайы бағдарламалар жиі болмайды. Бұл студенттердің стресстік жағдайларда эмоцияларын басқару үшін қажетті дағдылар мен білім алмауына әкелуі мүмкін. Мұндай бағдарламаларды оқу процесіне біріктіру қажеттілігі айқын болады.

3. Тұрақтылықты қалыптастыру әдістері. Стрессті басқару тренингтері, эмоционалды интеллектті дамыту сабақтары және медитация практикасы сияқты психологиялық-педагогикалық әдістер студенттер үшін пайдалы болуы мүмкін. Алайда оларды оқу процесіне енгізу уақытты, ресурстарды және білікті мамандарды қажет етеді.

4. Әлеуметтік қолдау. Әлеуметтік қолдаудың болуы эмоционалды тұрақтылықты қалыптастырудың маңызды аспектісі болып табылады. Студенттер оқытушылар мен психологтардан көмек сұрап, тәжірибе алмасу және қолдау үшін бір-бірімен қарым-қатынас жасай алуы керек. Оқу орындарында қауіпсіз және қолдау ортасын құру осы тұрақтылықтың дамуына ықпал етеді.

5. Клиникалық аспектілері. Эмоционалды тұрақтылық психикалық денсаулықпен де байланысты. Мазасыздық немесе депрессияның жоғары деңгейіне тап болған студенттер оқу мен кәсіби қызметте қиындықтарға тап болуы мүмкін. Сондықтан алдын алу шараларын жүргізу және психологиялық көмекке қол жеткізуді қамтамасыз ету маңызды.

6. Практикалық қолдану. Эмоционалды тұрақтылықтың қалыптасуы тек оқу орындарында ғана емес, сонымен қатар жұмыс ортасы, отбасылық қатынастар және әлеуметтік өзара әрекеттесу сияқты әртүрлі контексттерде болуы керек. Бұл студенттерге алған білімдері мен дағдыларын нақты өмірде қолдануға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, болашақ мамандардың эмоционалды тұрақтылығын дамыту бағдарламасы - бұл жастардың психологиялық денсаулығын нығайтуға, стресске төзімділігін арттыруға және эмоционалды интеллектін дамытуға бағытталған бағдарламаны ұсынамыз.

Бағдарламаның мақсаты:

- Болашақ мамандардың эмоционалды тұрақтылығын арттыру.
- Психологиялық дағдыларды дамыту.
- Стресске төзімділікті нығайту.

Күтілетін нәтижелер:

- Студенттердің психологиялық денсаулығының жақсаруы.
- Эмоционалды интеллекттің жоғарылауы.
- Жұмыс орнында стрессті басқару қабілетінің артуы.

Бағдарламаның негізгі компоненттері:

1. Психологиялық тренингтер:

- Эмоционалды интеллектті дамыту.
- Стресске қарсы стратегияларды үйрету.
- Командалық жұмыс дағдыларын қалыптастыру.

2. Семинарлар мен мастер-класстар:

- Психологтар мен тәжірибелі мамандардың қатысуымен.
- Эмоционалды тұрақтылықты арттыруға арналған практикалық жаттығулар.

3. Коучинг және менторинг:

- Жеке даму жоспарларын құру.
- Тәжірибелі мамандардан кеңес алу.
- 4. Психологиялық қолдау:
 - Студенттерге психологиялық кеңес беру.
 - Эмоционалды қиындықтарды жеңуге көмектесу.
- 5. Бағалау және кері байланыс:
 - Бағдарламаның тиімділігін бағалау.
 - Студенттердің прогресін бақылау.

Бұл бағдарлама болашақ мамандардың кәсіби қызметінде эмоционалды тұрақтылықты қамтамасыз етуге, стресске төзімділікті арттыруға және тиімді коммуникация дағдыларын дамытуға көмектеседі. Нәтижесінде, студенттер өздерінің эмоционалды жағдайларын басқару қабілеттерін жетілдіріп, кәсіби ортада табысты болуға дайын болады.

Қорытындылай келе, болашақ мамандардың эмоционалды тұрақтылығын қалыптастыру кешенді тәсілді қажет ететін көп қырлы міндет болып табылады. Студенттерге кәсіби өміріндегі эмоционалды қиындықтарды сәтті жеңуге көмектесетін теориялық білім де, практикалық дағдылар да қажет.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Агаев Натиг Фарман оглы. Педагогические условия повышения эмоциональной устойчивости личности студентов: дисс... канд.педагог.наук.- Нижний Новгород: ННГАСУ, 2011. .- 161 с.
2. Белобородов А.М., Сыманюк Э.Э. Устойчивость развития эмоционального интеллекта будущих специалистов. Образование и наука. 2018;20(7):109-27. <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2018-7-109-127>
3. Егенисова А. К., Серикбаева А. К. Эмоциональный интеллект студентов и способность контролировать эмоции // Хабаршы «Психология» сериясы. – 2021. – №4. – С. 37-42.
4. Қыякбаева У., Иниязова А. Ширинбаева Г. Жоғары сынып оқушыларының эмоционалды тұрақтылығын дамыту ерекшеліктері // Абай атындағы ҚазҰПУ Хабаршысы. Филология ғылымдары сериясы. – 2020. - №1 (71). – Том 1.
5. с. 11.Ашихмина О.А. Эмоциональная устойчивость психологов системы образования на разных этапах профессионализации: дисс... канд. психолог. наук.- Москва.: МГППИ, 2010.- 219 с
6. <https://cyberleninka.ru/article/n/emotsiyaly-t-ra-tyly-ty-damytu-o-ushylar-a-stressti-bas-arudisterin-yretu/pdf>

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-50-54

УДК 340.11:378.147(045)

ОСНОВНЫЕ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ

БАЙДАЛИНА ГАУХАР ШАКЕРБЕКОВНА

аспирант, Челябинского государственного института культуры
Астана, Казахстан

Аннотация: в работе освещены теоретические аспекты правовой культуры личности, представлены компоненты правосознания, показана связь с другими видами культуры. Установлена роль и значение правового просвещения студентов вуза, как интеллектуального потенциала государства. Представлены различные толкования дефиниции «правовая культура», содержащая правовые установки, правовую активность и правовую грамотность. Обобщены взгляды ученых на структуру правовой культуры личности. В данной статье рассматривается влияние правового воспитания на общество, раскрыты механизмы формирования правовой культуры студентов в процессе непрерывного образования, определяется структурное строение и функции правовой культуры личности

Ключевые слова: государство, правовое обучение, правовая культура, личность, студенчество, право, правосознание, мораль.

В современных условиях общества особую актуальность приобретает повышение уровня правовой грамотности студентов на основе положительного опыта и устоявшихся традиций системы правового воспитания. Однако в настоящее время правовое воспитание остается наиболее уязвимым элементом в комплексе мер, реализуемых в рамках правовой реформы. Правовое воспитание не должно ограничиваться исключительно правовым просвещением и формированием положительного отношения к закону и праву. Оно должно способствовать развитию правовой активности личности, включающей овладение основами юридических знаний, осознанное соблюдение правовых норм, а также понимание социальной и юридической ответственности. Кроме того, неотъемлемой составляющей данной функции является формирование у студентов осознания их прав, свобод и обязанностей перед государством и обществом, что способствует укреплению правовой культуры и повышению уровня правосознания в целом.

Правовая культура представляет собой важнейший элемент правовой системы общества, отражающим уровень правосознания, правовой грамотности и готовности молодых людей к соблюдению норм закона. Близким к правовой культуре личности понятием является образованность человека. Однако культура, в отличие от образованности, характеризуется не только объемом знаний, но и способностью их применения, то есть наличием определенных умений и навыков. Следовательно, культура представляет собой более широкое понятие по сравнению с образованностью, включающее в себя не только усвоенные представления и информацию, но и способность человека применять их на практике, повышая тем самым свой общеобразовательный и культурно-правовой уровень, а также развивая интеллект.

Изучение процесса формирования правовой культуры началось сравнительно недавно – в 1960–1970-х годах XX века. Само определение "правовая культура" рассматривается учеными с различных позиций. Так, в трудах Д. А. Агапова правовая культура представлена как система ценностей и норм, укоренившихся в сознании и мотивации, обуславливающих поведение индивида и выражающихся в традициях и стиле взаимоотношений между личностью и правом. По мнению же А. П. Семитко, правовая культура – это обусловленное социальными, духовными, политическими и экономическими факторами качественное состояние правовой жизни общества, выражающееся в достигнутом уровне развития правовой деятельности, юридических актов, правосознания и в целом уровне правового развития

субъекта (человека, различных групп, всего населения), а также степени гарантированности государством и гражданским обществом прав и свобод человека [1]. В работах советского ученого - правоведа С. С. Алексеева правовая культура определяется как "юридическое богатство", включающее правосознание, законность, юридическую практику и совершенное законодательство[2]. Мы согласны с позицией ученых, согласно которой правовая культура – это не только элемент правовой системы государства, но и показатель уровня развития правового сознания каждого индивида. Внимание исследователей сосредоточено на определении роли и значения правового воспитания в обществе, изучении структуры правовой культуры, развитии правосознания молодежи, а также анализе взаимоотношений государства и общества через призму права.

Безусловное понимание феномена правовой культуры молодежи требует предварительного анализа самой концепции правовой культуры, а также детального рассмотрения ее фундаментальных функций.

В юридической науке принято выделять шесть ключевых функций правовой культуры:

1. *Познавательно-преобразовательная функция* заключается в гармонизации интересов государства и общества, создании правовых и нравственных гарантий свободного развития личности, признании ее достоинства и высшей ценности.

2. *Праворегулятивная функция* обеспечивает эффективность функционирования правовой системы, способствуя упорядочению общественных отношений.

3. *Ценностно-нормативная функция* выражается в отражении в индивидуальном и коллективном сознании социальных явлений, обладающих правовой и моральной значимостью.

4. *Правосоциализаторская функция* охватывает процесс формирования правовой культуры личности, а также осознание субъектом своих прав, свобод, обязанностей и предоставляемых государством гарантий.

5. *Коммуникативная функция* отражает влияние межличностного взаимодействия на уровень правовой культуры общества.

6. *Прогностическая функция* направлена на анализ перспектив развития правовой системы, выявление новых правовых ценностей и идеалов.

Таким образом, правовая культура молодежи представляет собой интегративное явление, определяемое взаимосвязью и взаимозависимостью всех вышеперечисленных функций.

Для всесторонней реализации прав, свобод и законных интересов личности, а также обеспечения эффективного функционирования правовой системы государства, необходимо повышение уровня правовой информированности граждан. Это способствует укреплению законности и повышению результативности управления. Правовая информированность выступает фундаментальным условием, инициирующим процесс формирования не просто правового, а осознанно правомерного и законопослушного поведения личности. Она обеспечивает процесс получения и поддержание на высоком уровне правовых знаний, что, в свою очередь, ведет к их активному и целенаправленному использованию в процессе реализации прав, свобод и законных интересов. Кроме того, высокий уровень правовой информированности способствует добровольному, полному и своевременному исполнению установленных государством обязанностей, что является важным элементом правового порядка и стабильности в обществе.

Студенческая молодежь как активная социальная группа играет ключевую роль в формировании будущего государства, и от уровня ее правовой культуры зависит качество взаимодействия граждан с правовой системой.

Одним из ключевых векторов в образовательных реформах Казахстана направлен на комплексные мероприятия по повышению уровня правового обучения, борьбу с правовым нигилизмом, а также проведение праворазъяснительной работы среди студенческой молодежи по повышению правовой и финансовой грамотности. В государстве реализуются программы

по модернизации процесса укрепления правовой культуры студентов. В связи с этим было принято ряд нормативно-правовых актов, в частности, это "Концепция правового воспитания учащейся молодежи в Казахстане", где особое внимание уделялось укреплению правосознания, традиции уважения к законам и способности активно применять их в повседневной жизни.

Закон Республики Казахстан "О государственной молодежной политике" одним из основополагающих направлений, которого было акцентировано на способствующих полноценному духовному, культурному, образовательному и профессиональному развитию молодежи, а так же создание условий для активного участия в принятии решений, успешной социализации и вовлечения в процесс развития страны. В этом контексте важным шагом стало подписание 15 октября 2021 года Президентом Республики Казахстан Указа "Об утверждении Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года". Этот документ послужил основой для разработки соответствующих программ в области правовой политики государства, включая привлечение активной молодежи к разработке законопроектов и нормативно-правовых актов, касающихся социально-экономических вопросов[3].

Процесс формирования и укрепление правовой культуры студенческой молодежи является одним из приоритетных направлений миссий всех вузов нашей страны. Поскольку мы считаем в стенах «альма-матер» формируется значительная часть политической и гражданской социализации личности.

Анализ международной практики показывает, что в процессе гражданско-правового обучения будущих специалистов значительную роль играет продуктивное сотрудничество с социальными партнерами. Социальное партнерство представляет собой совместную деятельность различных социальных групп, направленную на достижение положительных результатов в решении комплексных социальных проблем. В международном энциклопедическом словаре глобалистики социальное партнерство в сфере труда определяется как система взаимоотношений между наемными работниками, работодателями, органами государственной власти и местного самоуправления, обеспечивающая согласование интересов сторон в рамках регулирования социально-трудовых отношений[4].

Концепция социального партнерства в образовательной сфере направлена на повышение качества образования, обновление его содержания, усиление социальной и правовой эффективности. Это предполагает не только привлечение ресурсов социальных партнеров, но и их целевое использование для достижения конкретных образовательных результатов. Проблематика социального партнерства в сфере образования рассматривалась в научных трудах таких исследователей, как О. Олейникова, А. Муравьева, А. Осипов, В. Кормакова, О. Романова и других.

Одним из возможных решений проблемы укрепления правовой культуры студентов мы видим в сотрудничестве с различными студенческими объединениями, студенческими клубами, общественными организациями, студенческими альянсами, молодежными политическими партиями и молодежными неправительственными организациями. Сегодня молодежные организации являются важным звеном установления и развития обратной связи между молодежью и государством. Направление деятельности многих молодежных неправительственных организаций (далее – НПО) связаны с оказанием услуг и предоставлением консультаций, проведением образовательных мероприятий и тренингов в сфере образования и правового просвещения, а также консолидация молодежи. Ключевая цель молодежных НПО – это социализация молодых людей и их поддержка в сложный транзитный период перехода во взрослую жизнь.

Молодежные организации в большинстве своем занимаются организацией пропаганды здорового образа жизни и досуга молодежи, участвуют в патриотическом и правовом воспитании молодежи, содействуют студенческому и волонтерскому движению, выявляют и поддерживают талантливую молодежь и др.

20 февраля 2025 года Постановлением Правительства Республики Казахстан был утверждён Национальный план мероприятий «Ата Заң - тәуелсіздік тірегі», посвященный 30-летию Конституции РК. Национальный план включает 30 мероприятий носящих как научно-практический, так и информационно-просветительский характер в сфере укрепления и повышения правовой грамотности населения. Среди которых хотелось бы выделить, следующие:

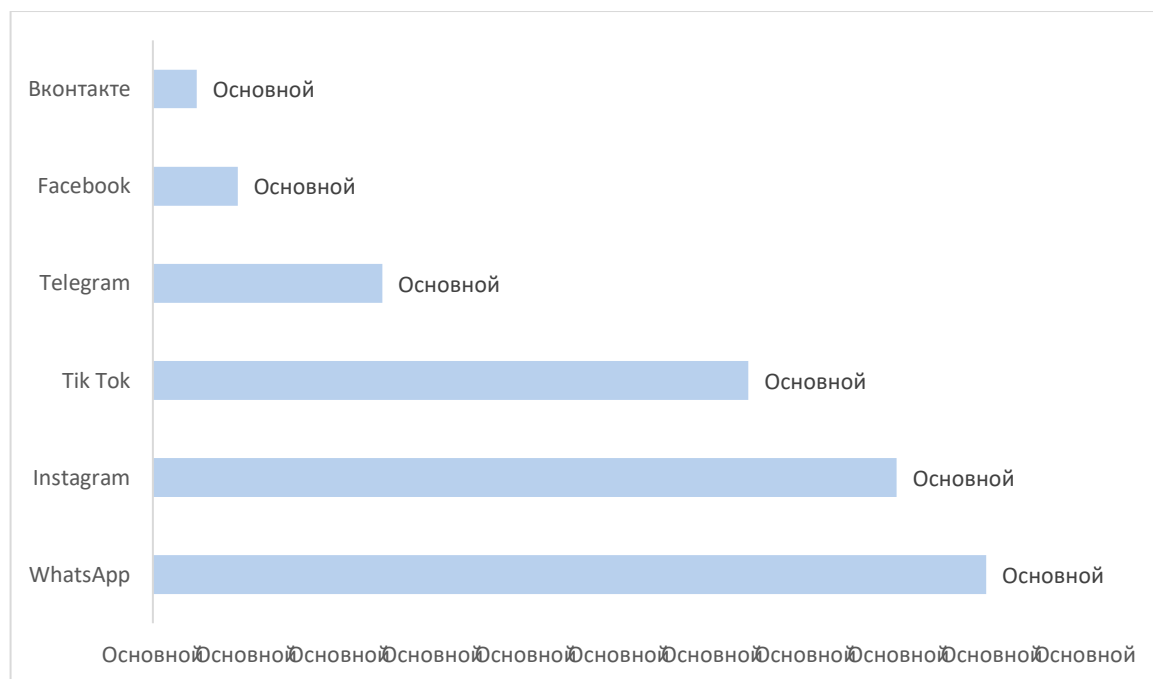
- ✓ конкурсы среди студентов высших учебных заведений на знание Конституции и законов республики;
- ✓ создание виртуального тура и 3D-экспозиции об исторических, политических, социальных и правовых аспектах Конституции для использования в школах, ТиПО и вузах (с использованием информационных материалов об архивных государственных документах, музейных экспонатах, деятельности государственных органов) в целях правового просвещения;
- ✓ организация интерактивных уличных акций (выставки современных художников, скульпторов, мультимедийные экраны) с историей укрепления независимости и государственности современного Казахстана, уважения конституционных гарантий защиты материнства, отцовства и детства, права на труд и права на образование;
- ✓ организация челленджа "Ата Заңым – айбыным" и "Я – гражданин Казахстана!" с участием представителей гражданского общества;
- ✓ проведение республиканского челленджа #ATAZAN_AZAMAT_KZ в партнерстве с молодежными организациями и университетами с вручением в торжественной обстановке документов, удостоверяющих личность гражданина РК;
- ✓ проведение музыкально-патриотического вечера "Айбыны асқақ Ата Заң" и др[5].

Цель мероприятий прежде всего направлены на повышение статуса Конституции, популяризации стабильности и законности в государстве. Вместе с тем в эпоху глобальных цифровых технологий и развития социальных платформ особое значение приобретает факт узнаваемости и информированности молодежи. В большинстве своем молодежные организации стали более узнаваемы и среди них четко обозначился ряд таких, которые стали действительно востребованными[5]. На сегодняшний день в Казахстане функционируют следующие крупные республиканские молодежных неправительственные организации: Республиканское студенческое движение «Альянс студентов Казахстана», Общественное Объединение «Ассоциация стипендиатов международной стипендии Президента Республики Казахстан «Болашақ», Общественное объединение «Молодежное крыло “Jas Otan”», Объединение юридических лиц в форме ассоциации «Конгресс молодежи Казахстана», Объединение юридических лиц «Национальная волонтерская сеть», Республиканское Общественное Объединение «Молодежная Организация «Жарасым», Республиканского молодежного движения «Жаңғыру жолы» и др.

Актуальным становится так же расширение сети правопросветительской деятельности путем создания специализированных интернет-ресурсов в социальных сетях посвященных законности и правам человека.

По данным научно-исследовательского центра «Jastar» за 2024 г наиболее популярные социальные сети и мессенджеры представлены следующим образом. WhatsApp – 89,4%, Instagram – 79,8%, TikTok – 63,9%. Реже всего респонденты используют Facebook (9,1%) и ВКонтакте (4,7%) (Диаграмма 1.) [6].

Диаграмма 1. Распределение ответов на вопрос: «Какими соц. сетями и мессенджерами
вы
пользуетесь чаще всего? (не более трех ответов)», в %

Анализируя результаты социологического исследования «Молодежь Казахстана» наблюдается активное пользование социальных сетей именно молодыми людьми. Мы предлагаем провести «пилотные проекты» по повышению правовой культуры студенческой молодежи через социальные сети вуза с приглашением сотрудников правоохранительных органов и представителей молодежных неправительственных организаций. Такое взаимодействие позволит студентам не только укрепить правовое сознание и реализовать правовые знания в профессиональной деятельности, но и участвовать в решении социально-правовых проблем государства.

Казахстанский неправительственный сектор уже сейчас выступает посредником между государством и молодежью, вносит определенный вклад в решение различных проблем молодого поколения, а государство видит в неправительственном секторе надежного партнера для построения диалога с молодежью и налаживает с ним равноправное сотрудничество.

Таким образом, формирование правовой культуры студентов вузов в условиях продуктивного сотрудничества с социальными партнерами является закономерным процессом, поскольку он охватывает социально-культурную, психолого-педагогическую сферы и направлен на поиск прогрессивных методов и инновационных технологий. Это способствует формированию у студенческой молодежи навыков общественной жизни, основанных на взаимопонимании, уважении индивидуальных прав и свобод, а также ориентирует их на нравственное развитие, толерантность и принятие универсальных ценностей, принципов равенства и уникальности каждой личности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. В.Н. Картошов, М.Г. Баумова Правовая культура: понятие, структуры, функции/ Монография Ярославль 2008г
2. Алексеев С.С. Право: азбука-теория философия: Опыт комплексного исследования]. М.: Статут, 1999. 712
3. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000285>
4. Э. Кадыров Формирование системы социального партнерства и правовая культура /Вестник юридических наук 2(2017) 7-12
5. <https://www.zakon.kz/pravo>
6. <https://www.eljastary.kz/upload/iblock/>

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-55-59
ӘОЖ 512.67

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕ ТРИГОНОМЕТРИЯЛЫҚ ТЕҢДЕУЛЕРДІ ОҚЫТЫП-ҮЙРЕТУДІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

АБИЛОВ РУСТЕМ РЫСКАЛИЕВИЧ

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің магистранты

Ғылыми жетекші - ЕСЕНОВА МАРИЯ ИБРАШЕВНА, п.ғ.к., доцент
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа: Мақалада жалпы білім беретін мектептерде тригонометриялық теңдеулерді оқыту әдістемесінің қазіргі жағдайы қарастырылады. Тригонометриялық теңдеулерді оқытуда туындайтын негізгі қиындықтар және оларды жою жолдары көрсетілген. Атап айтқанда, оқушылардың тригонометриялық функциялар мен олардың қасиеттерін жеткілікті деңгейде түсінбеуі, формулаларды механикалық тұрғыда жаттап алуы және математикалық модельдеу дағдыларының нашарлығы сияқты мәселелер қарастырылады. Ал тригонометриялық теңдеулерді шешу оқушылардан терең теориялық білім мен логикалық ойлауды талап етеді.

Сонымен қатар, заманауи педагогикалық технологиялар мен цифрлық ресурстарды пайдаланудың, тригонометриялық теңдеулерді түсінуге интерактивті әдістердің компьютерлік бағдарламалардың, онлайн платформалардың және интерактивті тапсырмаларды пайдаланудың әсерлері талданады. Мұғалімдердің кәсіби дайындығы мен оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, тригонометриялық теңдеулерді оқытуда сараланған және деңгейлік оқытуды қолданудың маңыздылығы атап өтіледі.

Кілт сөздер: тригонометриялық теңдеулер, оқыту әдістемесі, цифрлық ресурстар, интерактивті әдістер, инновациялық технологиялар.

Аннотация: В статье рассматривается современное состояние методики преподавания тригонометрических уравнений в общеобразовательных школах. Описаны основные трудности, возникающие при обучении тригонометрическим уравнениям, и пути их устранения. В частности, рассматриваются такие проблемы, как недостаточное понимание учащимися тригонометрических функций и их свойств, механическое заучивание формул, а также слабые навыки математического моделирования. Между тем, решение тригонометрических уравнений требует от учащихся глубоких теоретических знаний и логического мышления.

Кроме того, анализируется влияние современных педагогических технологий и цифровых ресурсов на понимание тригонометрических уравнений, а также использование интерактивных методов, компьютерных программ, онлайн-платформ и интерактивных заданий. Подчеркивается важность применения дифференцированного и уровневого обучения с учетом профессиональной подготовки учителей и индивидуальных особенностей учащихся.

Ключевые слова: тригонометрические уравнения, методика обучения, цифровые ресурсы, интерактивные методы, инновационные технологии.

Abstract: The article examines the current state of the methodology for teaching trigonometric equations in general education schools. It describes the main difficulties encountered in learning trigonometric equations and suggests ways to overcome them. In particular, it addresses issues such as students' insufficient understanding of trigonometric functions and their properties, mechanical memorization of formulas, and weak mathematical modeling skills. Meanwhile, solving trigonometric equations requires students to have deep theoretical knowledge and logical thinking.

Additionally, the article analyzes the impact of modern pedagogical technologies and digital resources on understanding trigonometric equations, as well as the use of interactive methods, computer programs, online platforms, and interactive exercises. The importance of applying differentiated and level-based learning is emphasized, taking into account teachers' professional training and students' individual characteristics.

Keywords: *trigonometry, equations, teaching methodology, digital resources, interactive methods, innovative technologies, general education school.*

Kipicne

Математиканың маңызды салаларының бірі – тригонометрия, ал оның ішінде тригонометриялық теңдеулерді шешу ерекше орын алады. Бұл тақырып оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамытуға, математикалық заңдылықтарды түсінуге және оларды практикалық есептерде қолдана білуге үйретеді.

Алайда, мектеп тәжірибесінің қазіргі жағдайында тригонометриялық теңдеулерді оқыту барысында бірқатар қиындықтар кездесуде. Оқушылардың тригонометриялық функциялардың қасиеттерін толық меңгермеуі, формулаларды механикалық жаттау тенденциясы, сондай-ақ есептеу дағдыларының әлсіздігі бұл тақырыпты терең түсінуге кедергі келтіреді. Сонымен қатар, дәстүрлі оқыту әдістері көбінесе оқушылардың пәнге деген қызығушылығын төмендетіп, олардың белсенділігін шектейді.

Қазіргі заманғы білім беру технологияларының дамуы оқыту үдерісіне жаңаша көзқараспен қарауға мүмкіндік береді. Сандық ресурстарды, графикалық тәсілдерді, интерактивті платформаларды және деңгейлік оқытуды тиімді қолдану арқылы оқушылардың тригонометриялық теңдеулерді түсінуін жетілдіруге болады. Осыған байланысты, тригонометриялық теңдеулерді оқытудағы тиімді әдіс-тәсілдер қарастырылады.

Зерттеудің мақсаты – мектепте тригонометриялық теңдеулерді оқытуда кездесетін негізгі қиындықтарды анықтау және оларды шешудің инновациялық жолдарын ұсыну. Бұл мәселені қарастыру болашақта оқыту сапасын және оқушылардың математикалық біліктілігін арттыруға септігін тигізеді.

Негізгі бөлім

Математикалық білімді терең меңгеру оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамытудың маңызды шарты болып табылады. Бұл тұрғыда тригонометрия – мектеп математикасының ерекше күрделі әрі маңызды салаларының бірі. Тәжірибеден байқауымыздан, жалпы білім беретін мектептерде тригонометриялық теңдеулерді оқыту барысында көптеген қиындықтар туындайды. Бұл қиындықтар оқушылардың тақырыпты меңгеру деңгейіне, мұғалімдердің әдістемелік даярлығына және оқу процесінде қолданылатын технологияларға байланысты. Осы мәселені зерттеу нәтижесінде тригонометриялық теңдеулерді оқытып-үйретуде кездесетін негізгі қиындықтар айқындалды. Соларға тоқталайық:

1. Оқушылардың теориялық дайындықтарының жеткіліксіздігі.

Тригонометриялық теңдеулерді шешу үшін оқушылар тригонометриялық функциялардың анықтамалары мен олардың қасиеттерін жетік меңгеруі қажет. Алайда, көптеген оқушылар бұл функциялардың мәндерін есептеуде, олардың графиктерін салуда және негізгі формулаларды қолдануда қиындықтарға тап болады. Бұл келесі себептерге байланысты болуы мүмкін:

- тригонометриялық функциялардың шеңберлік анықтамасын түсінбеу;
- графиктік бейнелерді дұрыс қабылдай алмау;
- негізгі қасиеттерді механикалық түрде жаттап алып, оларды есептерде қолдануда қиналу.

Бұл қиындықтар тригонометриялық теңдеулерді шешу барысында қателіктерге әкеледі. Мысалы, кейбір оқушылар $\sin x = \frac{1}{2}$ теңдеуінің жалпы шешімі $x = 30^\circ$ немесе $x = \frac{\pi}{6}$ ғана деп ойлап, толық шешімін жазбайды. Бұл олардың тригонометриялық функциялардың периодтылығын дұрыс түсінбегендігін көрсетеді.

2. Формулаларды механикалық түрде жаттау.

Тригонометрияда қолданылатын формулалар өте көп, бұл оқушыларды оларды механикалық түрде жаттауға итермелейді. Алайда, формулаларды жаттау олардың мағанасын түсінуден әлдеқайда тиімсіз. Оқушылар формулалардың қайдан шыққанын түсінбегендіктен, оларды дұрыс қолдана алмайды.

Мысалы, қосу және айырма формулаларын ($\sin(\alpha \pm \beta)$, $\cos(\alpha \pm \beta)$) жаттағанымен, оқушылар оларды есеп шығаруда жиі шатастырады. Бұл проблема формулалардың геометриялық мағынасын түсіндірудің жеткіліксіздігімен байланысты.

3. Графикалық ойлау дағдыларының әлсіздігі.

Тригонометриялық теңдеулерді шешу барысында графикалық әдістер маңызды рөл атқарады. Алайда, оқушылардың көпшілігі графиктерді сала алмайды немесе оларды дұрыс талдай алмайды. Бұл келесі қиындықтарға әкеледі:

- функцияның периодтылығын ескермей, тек бір ғана аралықтағы шешімді табу;
- графиктерді пайдаланып шешімді визуалды түрде анықтай алмау;
- тригонометриялық функциялардың графиктері арқылы теңдеулердің шешу жолдарын түсінуде қиындық көру. [1].

Графикалық әдістерді қолдану оқушыларға тригонометриялық теңдеулердің шешімдерін интуитивті түрде түсінуге көмектеседі, бірақ бұл әдіске мектеп бағдарламасында аз уақыт бөлінеді.

4. Қолданбалы бағыттың жетіспеуі.

Тригонометрия күнделікті өмірде, инженерияда, физикада және басқа да ғылым салаларында кеңінен қолданылады. Алайда, мектеп бағдарламасында тригонометрияның практикалық қолданылуы жеткіліксіз қарастырылады. Оқушылар бұл тақырыптың маңыздылығын түсінбей, оны жаттап алып «құрғақ» материал ретінде қабылдайды.

Мысалы, мұғалімдер тригонометриялық теңдеулердің архитектурада, спутниктік навигацияда, дыбыс толқындарының таралуында немесе механикада қалай қолданылатынын нақты мысалдар арқылы көрсетуі керек. Бұл оқушылардың мотивациясын арттыруға көмектеседі.

5. Уақыттың шектеулілігі және тиімді оқыту әдістерінің дұрыс таңдалмауы.

Мектеп бағдарламасында тригонометрияға бөлінетін сағат саны шектеулі болғандықтан, мұғалімдер тақырыпты қысқа мерзімде түсіндіруге мәжбүр. Бұл оқушылардың материалды терең меңгеруіне кедергі келтіреді.

Көптеген мектептерде оқыту дәстүрлі әдіспен өтеді – мұғалім теорияны түсіндіреді, содан кейін оқушылар дайын есептерді шығарады. Бұл тәсіл кейбір оқушылар үшін тиімді болғанымен, көптеген оқушылар тригонометриялық теңдеулерді шығармашылық тұрғыдан зерттеуге мүмкіндік ала алмайды.

Бұған қоса, сараланған оқытудың жеткіліксіздігі де үлкен мәселе. Барлық оқушылардың дайындық деңгейі әртүрлі болғандықтан, кейбір оқушылар тақырыпты тез меңгереді, ал басқалары артта қалады. Бұл мәселені шешу үшін деңгейлік тапсырмалар мен жеке оқыту әдістерін қолдану қажет.

Нәтижелер және талқылау

Бұл қиындықтарды жеңу үшін оқытудың инновациялық әдістерін, заманауи технологияларды, сараланған оқыту жүйесін және оқушылардың қызығушылығын арттыратын жаңа тәсілдерді қолдану қажет.

Жұмыста тригонометриялық теңдеулерді оқытудағы қиындықтарды шешудің тиімді жолдары қарастырылады:

1. Оқушылардың теориялық дайындықтарын күшейту.

Тригонометриялық теңдеулерді шешу үшін оқушылар тригонометриялық функциялардың негізгі қасиеттерін терең меңгеруі қажет. Мұны қамтамасыз ету үшін келесі әдістер ұсынылады:

- **интерактивті сабақтар өткізу.** Теориялық материалды тек қана дәріс түрінде

түсіндірудің орнына, оқушыларды белсенді қатысуға ынталандыратын интерактивті әдістер қолданылатын сабақтар ұйымдастыру қажет. Мысалы, **топтық талқылаулар, миза шабуыл, тригонометриялық функцияларды өзара салыстыру** сияқты әдіс, тәсілдер тиімді болады; [2].

- **көрнекілік құралдарын пайдалану.** Оқушылар тригонометриялық функциялардың мәндерін оңай қабылдауы үшін **бірлік шеңбері, динамикалық графиктер, кестелер және схемалар** сияқты көрнекі құралдарды пайдалану ұсынылады;

- **геометриялық түсініктерді күшейту.** Тригонометриялық функциялардың геометриялық мағынасын түсіндіру үшін **геометриялық модельдер мен үшбұрыштық диаграммалар** қолданылуы тиіс.

2. Формулаларды механикалық жаттаудан бас тарту.

Тригонометриялық формулаларды есте сақтау оқушыларға қиындық туғызатыны белгілі. Сондықтан оларды механикалық жаттаудың орнына, **мағынасын түсініп меңгеруге** бағытталған әдістер қолданылуы қажет.

- **Формулаларды дәлелдеу тәсілін үйрету.** Оқушыларға **қосу және айырма формулалары, қос бұрыш формулалары** (және т.б.) сияқты негізгі тригонометриялық қатынастардың қалай алынатынын көрсету керек. Бұл олардың формулаларды есте сақтауын жеңілдетеді. [3].

- **Мнемоникалық әдістерді қолдану.** Оқушылардың формулаларды тез есте сақтауына көмектесетін **ассоциациялар, қысқартылған белгілер, рифмалар** сияқты есте сақтау әдістерін пайдалану тиімді.

- **Практикалық қолдану арқылы меңгеру.** Оқушылар формулаларды есептер шығаруда қолдану арқылы оларды жақсы меңгереді. Сондықтан әрбір жаңа формуланы енгізгеннен кейін, оның қолданылу жолдарын нақты мысалдармен көрсету қажет.

3. Графикалық ойлау дағдыларын дамыту

Тригонометриялық теңдеулерді шешу кезінде графикалық әдістерді қолдану оқушыларға үлкен көмек береді. Бірақ көптеген оқушылар графиктерді түсінуде қиындық көреді. Бұл мәселені шешу үшін келесі тәсілдер ұсынылады:

графикалық бағдарламалар мен қосымшаларды пайдалану. **GeoGebra, Desmos, Wolfram Alpha** секілді интерактивті құралдар арқылы оқушылар тригонометриялық функциялардың графиктерін құрып, олардың өзгерістерін көре алады. Осы бағдарламалар арқылы оқушыларға **графиктің көмегімен теңдеудің шешімін табу жолдарын** түсіндіруге болады. [4].

Графикалық әдістерді жиі қолдану. Тригонометриялық теңдеулерді шешкенде, оқушыларға алдымен **графикті салып, оның көмегімен шешімді анықтауды** үйрету қажет. Бұл әдіс **теңдеудің шексіз көп шешімі бар екенін** түсінуге көмектеседі.

Қолмен график салу дағдыларын дамыту. Оқушылар графиктерді компьютерде ғана емес, **қолмен салу** арқылы да меңгеруі керек. Мұғалімдер оқушыларға **негізгі тригонометриялық функциялардың графиктерін дұрыс құру** жолдарын үйретуі қажет.

4. Практикалық бағытты күшейту.

Тригонометрияның нақты өмірде қолданылатынын көрсету оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады:

- **тригонометрияның қолданылуын нақты мысалдармен көрсету.**

Ғимараттардың тұрақтылығын есептеу, жарық толқындарының таралуы, спутниктік навигация, архитектура, музыкадағы дыбыстық тербелістер сияқты тақырыптарды қарастыру тиімді.

Осы салалардағы тригонометрияның рөлін түсіндіру үшін **бейнероликтер, презентациялар және практикалық тапсырмалар** қолдануға болады.

- **жобалық оқытуды енгізу.**

Оқушылар тригонометрияның нақты өмірдегі қолданысын зерттеу үшін **зерттеу жобаларын** орындауы керек.

Мысалы, *"Жергілікті ғимараттардың бийіктігін тригонометриялық әдістермен есептеу"* жобасын орындауға болады.

5. Заманауи оқыту әдістерін енгізу.

Оқытудың заманауи әдістерін пайдалану оқушылардың тригонометриялық теңдеулерді меңгеру деңгейін арттыруға мүмкіндік береді.

Геймификация элементтерін қолдану. *Quizizz, Kahoot, Mentimeter* платформаларында тригонометрия бойынша интерактивті викториналар өткізу. Оқушылар **математикалық ойындар** арқылы формулаларды жеңіл үйренеді. [5].

Адаптивті оқыту жүйелерін енгізу. *SmartNation, Bilimland, Coursera, Udeemy* сияқты платформаларда әр оқушының деңгейіне бейімделген тапсырмалар беру. Бұл әдіс әрбір оқушының **өз қарқынында оқуына** мүмкіндік береді.

Қорытынды

Қазіргі заманғы мектептерде тригонометриялық теңдеулерді оқытуда бірқатар қиындықтар кездескенімен, оларды шешудің тиімді жолдары бар. Теориялық білімді күшейту, оқыту әдістерін жетілдіру, графикалық ойлауды дамыту және заманауи технологияларды енгізу арқылы оқушылардың тригонометрияны меңгеруін жеңілдетуге болады. Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру үшін тригонометрияның өмірдегі қолданылуын нақты мысалдармен көрсету, жобалық оқыту әдістерін енгізу және интерактивті құралдарды кеңінен пайдалану қажет.

Сонымен қатар, тригонометриялық теңдеулерді оқытуда сараланған және деңгейлік тапсырмалар, проблемалық оқыту әдістері, жоба және зерттеу жұмыстарын қолдану маңызды. Мұғалімдердің біліктілігін арттыру курстарын өткізу және жаңа әдістемелік құралдарды жасау да оқу үдерісінің сапасын көтеруге септігін тигізеді. Оқушылардың пәнге деген қызығушылығын ояту үшін тригонометриялық теңдеулердің практикалық маңыздылығын нақты өмірлік мысалдармен көрсетіп, олардың математикалық ойлау қабілетін дамыту қажет.

Жоғарыда көрсетілген қиындықтарды шешудің ұсынылған тиімді жолдарын, заманауи интербелсенді әдістерді оқу процесінде іске асыру негізінде оқушылардың тригонометриялық теңдеулерді меңгеру сапасын арттырып, олардың пәнге деген қызығушылығын көтеруге мүмкіндік туады.

Білім беру жүйесінде инновациялық технологияларды тиімді пайдалану арқылы математиканы оқытуды жаңа деңгейге көтеруге болады. Осылайша, оқушылардың математикалық сауаттылығын арттыруға және олардың болашақта ғылым мен техника салаларында жетістікке жетуіне жағдай жасауға болады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Бейсенбаева А.Б. Математика пәнін оқытудың әдіснамалық негіздері. - Алматы: Қазақ университеті, 2013. – 180 б.
2. Давыдов В. В. Математикалық білім берудің теориясы мен әдістемесі. - Мәскеу: Просвещение, 1984. – 320 б.
3. Лапчик, С. И. Тригонометриялық теңдеулерді оқытудағы әдістемелік тәсілдер // Математика және педагогика, 2010, № 5, 58-63 б.
4. Төлешов, Ж. Тригонометрия және оның оқыту әдістемесі. - Алматы: Білім, 2016. – 264 б.
5. Шарипова, Р. М. Оқушылардың математикалық құзыреттілігін дамыту жолдары // Педагогика, 2012, № 7, 45-49 б.

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-60-67
IRSTI 14.25.09

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

АСЫЛБАЕВА ЖЕНИСКУЛЬ УМАРБЕКОВНА

Докторант Казахского Национального педагогического университета имени Абая

Научный руководитель - **НУРЖАНОВА С. А.**

Алматы, Казахстан

Аннотация. Процесс преподавания и подход к педагогической деятельности в целом изменился из-за цифрового перехода в системе образования. Для достижения успеха в наши дни учителя начальных классов, в своей профессиональной карьере, должны приспосабливаться к этим изменениям, развивать соответствующие навыки и компетенции. Принимая во внимание разнообразные тонкости и требования, предъявляемые к современным педагогам, цель педагогических учебных заведений подготовка высококвалифицированных и конкурентоспособных преподавателей, с необходимыми личностными и профессиональными умениями. Следовательно, остро стоит вопрос о подготовке специалистов в области начального образования.

В этой статье мы обсудили способы и условия, нужные для формирования профессиональных навыков у будущих учителей начальных классов в постоянно меняющейся системе образования. При анализе научной литературы мы обрели более обширное понимание ключевых умений, необходимых для современных педагогов. Наряду с компетенциями, непосредственно связанных с преподаванием и воспитанием, также учитываются навыки, которые были введены в связи с интеграцией цифровых технологий в учебный процесс. К этим навыкам относят владение технологиями и цифровую грамотность, а также развитие критического мышления и информационной грамотности. В данной работе авторами представлена модель современного профессионального мастерства учителей начальных классов, которая учитывает различные аспекты их педагогической деятельности.

Мы провели опрос, оцениваемый по 5-балльной шкале чтобы получить актуальную информацию о профессиональной компетентности будущих учителей начальной школы. По результатам исследования мы можем заключить, что необходимы качественная педагогическая стажировка и курсы, направленные на развитие гибких навыков и профессиональных компетенций. В ходе проведения работы, общая оценка собственных навыков обучающихся, особенно в области цифровых технологий, чаще всего была положительной. Следует отметить, что значительная часть из них выразила сомнения в определенных аспектах своей профессиональной компетентности.

Ключевые слова: учителя начальных классов, цифровые технологии, профессиональные навыки, профессиональная компетентность, педагогическая деятельность, цифровая грамотность, владение технологиями, критическое мышление, оценивание, будущие педагоги.

Введение. Актуальность исследования. С учетом современных тенденций в образовании, а именно, в связи с цифровой трансформацией образовательной сферы в Казахстане, особое внимание нужно уделять на подготовку кадров, в дальнейшем гарантирующих качественное образование в соответствии с новыми стандартами. Будущие педагоги должны соответствовать требованиям современного общества и предприятий. По этой причине, одна из основных задач педагогических вузов - это внедрение инновационных подходов в

образование и обучение энергичных и компетентных преподавателей, готовых с увлечением использовать передовые методы и технологии в своей профессиональной деятельности с учетом опыта и достижений предыдущих поколений педагогов.

В рамках начального образования, учителя младших классов должны активно внедрять информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) и интерактивные методы в свою педагогическую деятельность для повышения эффективности и интереса учащихся к обучению. При организации учебного процесса для более эффективного усвоения и закрепления учебного материала педагоги, работающие с младшими школьниками, должны придерживаться личностно-ориентированного и гуманистического подходов, параллельно используя мультимедийные ресурсы и новые технологии. Принимая во внимание то, что учителя начальных классов часто ведут обучение по нескольким предметам, а не только по одному, им необходимо обладать разносторонними методами и приемами, а также иметь универсальные и фундаментальные знания в каждой предметной области.

Для успешной карьеры в сфере образования помимо педагогико-психологических и предметно-методических компетенций, специалист также должен обладать навыками XXI века, чтобы быть востребованным и конкурентоспособным. В современном мире существует ряд моделей профессиональной компетентности с соответствующими наборами знаний, умений и навыков. Из вышеизложенного важно понять, какие личностные качества и умения способствуют эффективной профессиональной деятельности учителя младших классов.

В следствии этого **целью исследования** является раскрытие многообразных профессиональных навыков и способов их формирования у педагогов начальных классов, а также приблизительная оценка уровня профессиональной компетентности молодых учителей начальной школы.

Материал и методы. Для достижения цели исследования были применены следующие методы:

- 1) теоретический анализ литературы по проблеме;
- 2) анкетирование для диагностики профессиональной компетентности будущих учителей начальных классов.

Опрос «Самооценка профессиональной компетентности будущих учителей младших классов» проведен среди 56 студентов 4 курса Университета Абая г. Алматы, обучающихся по специальностям: «Начальное образование с ИКТ» и «Начальное образование с бизнес-инновациями». Он состоит из 20 вопросов шкалы Лайкерта, отражающих 9 категорий профессиональных навыков, необходимых для эффективного обучения учащихся начальных классов.

Результаты и обсуждение. Теоретическое исследование. Прежде всего, важно уточнить, что мы подразумеваем под профессиональной компетентностью педагога. Можно дать различные научные определения этого термина. Одна из них гласит, что профессиональная компетентность отражает личностные возможности педагога, позволяющие ему индивидуально решать различные педагогические задачи с высокой степенью эффективности [1]. Компетенция состоит из ряда компетенций – способностей решать определенные задачи в рамках одного аспекта профессиональной деятельности.

Рассмотрим различные взгляды на профессиональную компетентность учителей начальных классов, сделав акцент на педагогически значимых умениях. Авторы одной из основных классификаций профессиональной компетентности различают теоретическую и практическую подготовленность педагога. К теоретическому аспекту они относят такие умения, как: аналитические, предсказательные, проективные и рефлексивные. Что касается практической подготовленности, то она включает в себя организаторские и коммуникативные способности преподавателя [2].

Под аналитическими способностями понимают способность анализировать педагогические явления, расчленяя их на составные части (условия, причины и следствия, стимулы, формы и т. д.) с дальнейшим постижением каждого элемента. Прогностические

способности педагога подразумевают умение предсказывать результаты своих и чужих действий с учетом возраста и индивидуальных особенностей учащихся или принимать направление обучения, опираясь на знание сущности и логики педагогического процесса.

Возможности моделирования урока, разработки инновационных и продуктивных методов обучения, планирования улучшения образовательной среды могут быть связаны с проектными навыками учителя. Когда инструктор занимается контрольно-оценочной деятельностью, направленной на самого себя, у него развиваются рефлексивные способности. Контроль на основе сопоставления полученных результатов с заданными выборками (критериями) стал наиболее распространенным методом самооценки с момента модернизации содержания образования в Казахстане.

Во «Введении в педагогическую деятельность» В.А. Мижериков и М.Н. Ермоленко отмечают, что обладания исключительно системами знаний по педагогике, психологии и специальности недостаточно для того, чтобы стать компетентным педагогом, поскольку именно педагогические умения раскрывают структуру профессиональной компетентности педагога, а также его индивидуально-психологические особенности. [3].

Что касается дидактических способностей, то А.И. Щербаков и А.В. Мудрик выделил три основных из них:

- 1) реализация знаний, решений, методов обучения и воспитания педагогов в рамках нового педагогического направления;
- 2) нахождение инновационного подхода к каждой педагогической ситуации;
- 3) предложение нового аспекта педагогических знаний и идей, разработки новых способов решения педагогических ситуаций [4].

По мнению М.В. Шустова, профессиональная компетентность преподавателя — это сумма психолого-педагогических, методических и предметных знаний и умений, а также подготовленность к практической реализации этих и сторонних компетентностей. Профессиональная деятельность учителей начальных классов соблюдает следующие принципы:

- интеграция теоретических знаний и практической подготовки по всем предметам начальной школы;
- системное взаимодействие познавательного и деятельностного компонентов;
- личное участие;
- опыт общения с младшими школьниками [5].

Е.В. Иващенко и Т.М. Стручаева предложили модель подготовки будущего учителя начальных классов к оценке результатов обучения школьников, опирающуюся на системный и личностно-деятельностный подход к обучению. В своей модели авторы выделяют такие блоки обучения будущих учителей как: целенаправленный, содержательный, технологичный и критериально-эффективный [6]. Данные блоки отражают компоненты педагогического процесса и имеют свои составные части.

Это означает, что педагогические умения можно сгруппировать по четырем направлениям: постановка цели обучения, подача предмета, использование образовательных технологий. и разработка критериев оценки.

Г. Д. Очиров подчеркивает, что для их развития необходимы соответствующие установки, способствующие проявлению тех или иных компетенций. Компетентность растет, обогащается и укрепляется с нуля. В то же время педагогический профессионализм связан с высоким уровнем самореализации таких уникальных качеств, как индивидуальный почерк и стиль деятельности [7]. Ученый также подчеркивает значение педагогической практики, которая дает студентам возможность на собственном опыте испытать педагогическое мастерство и развить свое педагогическое мастерство.

В модели процесса формирования профессиональной компетентности будущего учителя младших классов Н.В.Колпаковой рассматриваются следующие компоненты:

- цель (приближение к высшему уровню профессиональной компетентности, достижимому в альма-матер студента);
- содержание деятельности по этапам;
- критерии и показатели сформированности профессиональной компетентности будущего педагога [8].

Исходя из взглядов нашей страны на педагогическую компетентность школьных учителей, разработчики программы курса повышения квалификации «Развитие профессиональных компетенций учителей в современном образовании» (2020) различают предметно-специфические и личностно-профессиональные компетенции. Первые компетенции включают в себя такие навыки, как:

- 1) моделирование современного урока и постановка целей SMART при планировании;
- 2) постановка целей в соответствии с когнитивной областью Таксономии Блума;
- 3) анализ и оценка конкретного урока;
- 4) внедрение основной общеобразовательной программы дошкольного образования и ее отдельных категорий;
- 5) реализация технологий критического мышления на занятиях;
- 6) развитие творческого мышления студентов;
- 7) повышение функциональной грамотности обучающихся;
- 8) реализация технологий CLIL;
- 9) организация исследовательской и проектной деятельности на уроке;
- 10) своевременная рефлексия о собственной педагогической деятельности [9].

К личностно-профессиональным компетенциям относятся следующие:

- 1) личные качества и способности;
- 2) личностные навыки;
- 3) диагностическая компетентность;
- 4) профессиональный рост и самообразование;
- 5) методическая компетентность;
- 6) психологическая поддержка;
- 7) коммуникативные навыки;
- 8) эмоциональная компетентность;
- 9) тайм-менеджмент;
- 10) ИКТ-компетентность [9].

3. Жумаш, С. Нургалиева и др. (2021) разработали структурную модель компетентности учителей начальных классов, выделяя такие аспекты педагогической деятельности, как:

- мотивационный (стремление к сотрудничеству и взаимодействию со студентами),
- аксиологический (ценностное отношение к субъектам образования и собственной профессии),
- гносеологический (критический анализ и оценка предметной информации),
- праксиологический (применение теоретических систем знаний в педагогической практике)
- личностные (человеческие ценности и положительные качества личности, значимые в общении с юными обучающимися) [10].

Цифровизация образования произвела революцию в способах приобретения студентами знаний и навыков. Технологии, такие как интерактивные доски, системы управления обучением, образовательные приложения и онлайн-ресурсы, открывают новые возможности как для учащихся, так и для преподавателей. Студенты могут получить доступ к огромному количеству информации, виртуально сотрудничать и участвовать в интерактивном обучении. Следовательно, учителям необходимо адаптироваться к этой развивающейся ситуации и приобрести необходимые навыки, чтобы использовать потенциал цифровых инструментов.

Чтобы добиться успеха в жизни и карьере, будущему учителю рекомендуется развивать личностные навыки, которые включают критическое и творческое мышление, навыки

сотрудничества и общения, а также цифровую, информационную и медиа грамотность. Таким образом, в результате процессов глобализации и цифровизации образования увеличилось количество и спектр профессиональных навыков, необходимых для успешной педагогической деятельности. Большинство навыков входят в более сложную конструкцию – компетентность.

Можно сказать, что учителя начальной школы играют жизненно важную роль в формировании умов молодежи и закладке основы для обучения на протяжении всей жизни. В условиях цифровизации они должны обладать рядом навыков для эффективной интеграции технологий в свою педагогическую практику. Остановимся подробнее на новых личностных компетенциях и навыках, привнесенных развитием ИКТ и цифровых технологий и включенных в модель профессиональной компетентности современного школьного учителя.

1. *Технологическая обученность*. Будущий учитель должен:

- уметь удерживать задачу, проводить самооценку её решения;
- иметь навыки научной коммуникации, уметь работать в группе, в частности, в ситуации содержательного конфликта;
- уметь презентовать продукт группы, отстаивать решение, отвечать на вопросы;
- уметь быстро понимать достаточно сложные системы (решения других групп)
- понимать, как управлять устройствами и программным обеспечением по онлайн-платформам, таким как СДО (Система дистанционного обучения; Learning Management System). Кроме того, быть в курсе современных направлений в образовательных технологиях.

2. *Цифровая грамотность*. Это умение правильно и эффективно использовать цифровые технологии и ресурсы Интернета, соблюдение правил кибербезопасности. Цифровая грамотность учителей способствует развитию критического мышления у учащихся. Так же учителя должны знать, как правильно выбирать онлайн ресурсы по достоверности и целесообразности, научить учащихся ответственно использовать интернет и обеспечить цифровую безопасность конфиденциальность.

3. *Информационная грамотность*. Сегодня в информационном обществе, где профессиональный успех зависит от умений обрабатывать, анализировать и управлять большим объемом данных, формирование информационной грамотности имеет ведущее значение. Учителя, чья педагогическая деятельность связана с выбором учебного материала и видов деятельности среди множества источников образовательного контента в сети, должны выбирать учебный материал по факторам достоверности, доступности и научности.

4. *Инновационный дизайн учебной программы и планирование уроков*. Цифровизация образования требует у учителей умения адаптировать и разрабатывать учебные программы и планы уроков, эффективно используя новейшие технологии. В свой план урока учителя начальной школы должны включать все средства и технологии обучения: интегрированные цифровые ресурсы, аудиовизуальные материалы. Также уметь создавать интерактивные уроки, использовать игры, и внедрять подходы к обучению, ориентированные на учащихся.

5. *Дифференцированное обучение*. Это форма организации учебного процесса, при которой учитель, работая с группой обучающихся, учитывает их особенности. Дифференциация обучения (дифференцированный подход в обучении) – это создание разнообразных условий обучения для различных классов, групп с целью учёта их особенностей. Учителя должны находить разные аутентичные и образовательные материалы и аудиовизуальные ресурсы для более глубокого запоминания и понимания учебного материала.

6. СДО (Система дистанционного обучения; Learning Management System) и критериальное оценивание. Учителям начальной школы следует регулярно загружать домашние задания и ставить оценки учащимся, используя СДО или программу цифрового оценивания, принятую в образовательном учреждении. В Казахстанских школах используется электронный журнал «Кунделик». В него загружают домашние задания по предметам, выставляют оценки, используя формирующее или суммативное оценивание. Дополнительно можно оставлять отзывы по желанию.

7. *Анализ данных в образовании.* Современные ИТ могут предоставить учителям полезные инструменты для анализа результатов обучения и уровня знаний своих учеников. Например, они могут использовать подходы, основанные на данных, для определения областей, где учащимся требуется дополнительная поддержка, и соответствующим образом адаптировать свое обучение. Это важный аспект обратной связи – выявление пробелов в обучении и контроль академических достижений учащихся.

Для развития этих профессиональных компетенций и навыков программы подготовки учителей и инициативы по профессиональному развитию должны включать следующие стратегии:

1) *Комплексное технологическое обучение.* Программы подготовки учителей должны включать курсы, направленные на развитие технологических навыков и цифровой грамотности, а также информационной грамотности и управления временем. Практическая практика с различными цифровыми инструментами и технологиями может помочь будущим учителям обрести уверенность в их эффективном использовании.

2) *Сообщества совместного обучения.* Создание совместных учебных сообществ среди студентов и преподавателей может способствовать развитию культуры обмена и инноваций. Этого можно достичь через сети учителей, блоги, онлайн-сообщества, такие как форумы, или профессиональные учебные сообщества, где преподаватели могут обмениваться идеями, ресурсами и передовым опытом, связанными с интеграцией технологий.

3) *Наставничество и коучинг.* Предоставление возможностей наставничества и коучинга может помочь будущим учителям начальной школы ознакомиться с передовым опытом использования технологий в классе. Опытные преподаватели могут предложить новичкам рекомендации, поддержку и обратную связь, помогая им совершенствовать свои навыки и обрести уверенность в использовании новых технологий для обучения и оценки школьников.

4) *Постоянное профессиональное развитие.* Профессиональное развитие должно быть неотъемлемой частью карьерного пути учителя. Оно должно предоставлять возможности для дальнейшего развития цифровых педагогических навыков, изучения новых технологий и участия в рефлексивной практике. Непрерывный профессиональный рост помогает преподавателям быть в курсе последних тенденций и исследований в области образовательных технологий.

Эмпирическое исследование. Для анализа результатов проведенного опроса были выделены и оценены 9 параметров:

1. Постановка целей обучения и задач урока по различным предметам;
2. Планирование и моделирование современного урока;
3. Знание и применение методики обучения младших школьников;
4. Теоретические знания и практическая реализация личностно-ориентированных подходов;
5. Навыки организации педагогического процесса в начальной школе;
6. Технологическая компетентность и цифровая грамотность;
7. Критическое мышление и информационная грамотность;
8. Навыки проведения критериального оценивания;
9. Способности к рефлексии и анализу собственной педагогической деятельности.

Как следует из графика, почти половина учащихся уверены в своих умениях целеполагания при планировании уроков в начальной школе. ¼ опрошенных учащихся оценили свои способности к постановке учебных задач и задач урока на среднем уровне, тогда как 26,8% выбрали низкие шкалы.

Оценивая 2-й фактор, 41% участников опроса поставили себе высокие баллы, а 19 студентов видят свои навыки на среднем уровне. Примерно ¼ будущих учителей начальных классов оценили себя, поставив 1-2 балла.

По реализации подходов и принципов, методов и приемов обучения 37,5% будущих учителей младших классов характеризуются высоким уровнем компетентности. Почти 32% студентов поставили себе 3 балла, тогда как 17 из 56 человек имеют низкую уверенность в своих знаниях по применению методики обучения младших школьников.

Анализ четвертого параметра показывает небольшую разницу между шкалами: 20 человек считают, что обладают достаточными знаниями и навыками для реализации личностно-ориентированного обучения, 18 человек выбрали менее 4 баллов за свою способность к личностно-ориентированному обучению.

Результаты по пятому профессиональному навыку – организация учебного процесса в младших классах показывают, что 19 студентов педагогического факультета имеют положительное мнение о своих способностях. Однако значительное количество будущих учителей начальной школы оценили себя на среднем (21 опрошенный) и нижнем (16 человек) уровнях.

Что касается технологической грамотности и цифровой грамотности, то результаты лучше среди участников исследования, поскольку молодое поколение более умело владеет ИКТ. Таким образом, из 56 учащихся 24 ставят себе отличные и хорошие оценки, а 19 учащихся видят себя на среднем уровне. Остальные участники имеют меньшую степень уверенности в способности ориентироваться в новых технологиях.

Что касается критического мышления и информационной грамотности, то большинство будущих педагогов младших школьников высоко оценили уровень своих способностей. Меньше людей выбрали 1-2 и 3 балла по шкале, неуверенные в данных навыках.

Анализируя данные по следующему фактору – пониманию процедуры основной общеобразовательной программы дошкольного образования, 37,5% участников опроса уверены в своих силах, почти 34% лиц имеют удовлетворительный уровень знаний и навыков, а 28,6% студентов имеют низкую степень уверенности. при проведении критериального оценивания.

Наконец, переходя к последнему параметру профессиональной компетентности педагога – рефлексии о собственной педагогической деятельности, то результаты по уровням различаются незначительно. 18 человек (всего 36) оценили свои способности на низком и среднем уровне. У 20 человек улучшились навыки самоанализа.

Подводя итог, можно сказать, что нынешним учащимся 4-го курса необходимо больше педагогического опыта для развития своих личных и профессиональных навыков, а также для углубления понимания процедуры преподавания в начальной школе. За исключением ответов об организаторских способностях, навыки самооценки преимущественно имеют высокую степень развития, особенно в отношении новых, связанных с цифровыми технологиями.

Заключение. В быстро меняющейся сфере образования формирование профессиональных навыков у будущих учителей начальной школы имеет важное значение. Эти преподаватели должны обладать необходимыми компетенциями для эффективной интеграции технологий в свою педагогическую практику и содействия значимому опыту обучения для своих учеников. Развивая технологические навыки, цифровую грамотность, навыки разработки и адаптации учебных программ, а также дифференцированные подходы к обучению, программы подготовки учителей и инициативы по профессиональному развитию могут снабдить учителей инструментами, необходимыми для достижения успеха в цифровом образовательном контексте.

Помимо цифровых навыков, есть и другие навыки XXI века, которые необходимо развивать, чтобы стать конкурентоспособными учителями начальной школы. К ним относятся критическое мышление, навыки решения проблем, креативность, коммуникативные навыки и навыки сотрудничества, гибкость и т. д. Однако основные профессиональные навыки сводятся к планированию и моделированию, организации, анализу и оценке педагогического процесса. В ходе опроса студенты старались оценить степень владения некоторыми профессионально значимыми навыками.

Результаты эмпирического исследования продемонстрировали преимущественно хорошие показатели самооценки будущих учителей относительно своей педагогической компетентности. Тем не менее, разница выбранных шкал невелика, а нейтральных и отрицательных ответов участников опроса о своих теоретических знаниях и практических навыках достаточно. Учитывая это, будущим педагогам начальных классов рекомендуется пройти разнообразные курсы для расширения и углубления спектра компетенций и уровня знаний соответствующих методов и стратегий обучения

РЕКОМЕНДАЦИИ

1. Курлыгина О.Е. Профессиональная компетентность педагога: теоретический аспект // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 5. URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=14269> (дата обращения: 23.10.2023).
2. Степанова Н.П. Профессионально-этическая модель личности современного педагога. – 2012. URL-адрес: https://superinf.ru/view_helpstud.php?id=2879
3. Мижериков В.А., Ермоленко М.Н. Введение в педагогическую деятельность: учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений. Педагогическое общество России, - 2012. - 268 с.
4. Якушева С. Д. Педагогическое мастерство как условие развития инновационной деятельности образовательного учреждения // Вестник Московского университета. Эпизод 20. Педагогическое образование. – 2011. - №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskoe-masterstvo-kak-uslovie-razvitiya-innovatsionnoy-deyatelnosti-obrazovatelno-uchrezhdeniya> (дата обращения: 23.10.2023).
5. Шустова, М. В. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя начальных классов / М. В. Шустова. – 2010. URL: <https://www.dissercat.com/content/formirovanie-professionalnoi-kompetentnosti-budushchego-uchitelya-nachalnoi-shkoly>
6. Иващенко Е. В., Стручаева Т. М. Модель подготовки будущего учителя начальных классов к оценке учебных достижений школьников. // Вестник ТГПУ. - 2011. - №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/model-podgotovki-budushchego-uchitelya-nachalnyh-klassov-k-otsenke-uchebnyh-dostizheniy-shkolnikov> (дата обращения: 12.10.2023).
7. Очиров Г. Д. Формирование профессиональной компетентности будущих учителей начальных классов средствами педагогической практики. // ISOM. - 2016. - №1-2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-professionalnoy-kompetentnosti-budushchih-uchiteley-nachalnyh-klassov-sredstvami-pedagogicheskoy-praktiki> (дата обращения: 12.10.2023).
8. Колпакова, Н. В. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя начальных классов средствами развивающих технологий / Н.В. Колпакова. – 2006. URL-адрес: <https://www.dissercat.com/content/formirovanie-professionalnoi-kompetentnosti-budushchego-uchitelya-nachalnykh-klassov-sredstv>
9. Алферес-Пастор М., Колладо-Солер Р., Лерида-Айала В., Мансано-Леон А., Агилар-Парра Дж.М., Тригерос Р. Обучение цифровым компетенциям будущих учителей начальных классов: систематический обзор. // Education. Sci. --- 2023. - 13, 461. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci13050461>
10. Развитие профессиональных компетенций учителей в современном образовании. // Образовательная программа курсов повышения квалификации учителей (на русском языке). Караганда. - 2020. - URL: <https://ippk.kz/file/plan/228.doc>
11. Жумаш З., Нурғалиева С., Жумабаева А., Лебедева Л. А., Садуакас Г., Жораева С. Б. Профессиональная педагогическая компетентность учителей начальных классов: структура, критерии и уровни. // Всемирный журнал по образовательным технологиям: Актуальные вопросы.13(2), 261-271. – 2021. <https://doi.org/10.18844/wjet.v13i2.5699>

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-68-71

УДК 372.864

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГИИ ДЛЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

ГАДЖИЗАДЕ РЕЙХАН ТАПДЫГ кызы

Преподаватель Азербайджанского Государственного
Педагогического Университета
доктор философии по педагогике
Баку, Азербайджан

Аннотация: В статье обсуждается растущая необходимость использования обучающих технологий в образовании в современную глобализированную эпоху. Показано, что бурное развитие и распространение образовательных технологий создают большие возможности для развития общих познавательных способностей учащихся начальной школы, и так же комментируются широкие возможности использования учащимися начальной школы современных образовательных технологий на уроках технологии.

Ключевые слова: образовательные технологии, информация, предмет «технологии», начальная школа, учащийся, ИКТ, навыки.

Как и в развитых странах, в последнее время в нашей республике особое внимание уделяется использованию инновационных технологий в образовании и повышению его качества путем применения информационно-коммуникационных технологий в сфере образования. В настоящее время в стране создана правовая база для информатизации образования, школы обеспечены компьютерами, ноутбуками, электронными досками.

Исследования показывают, что обеспечение самостоятельности обучающихся во многом зависит от правильного выбора и применения ими технологий обучения. Под технологией обучения понимают систему операций, направленных на организацию и управление обучением в соответствии с поставленной целью. В это время все компоненты обучения рассматриваются как система: от цели до результата и его оценки.

В современных условиях применение управленческих технологий в обучении позволяет осуществлять образовательный процесс следующим образом:

1. Индивидуализирует процесс обучения и воспитания с учетом интересов и потребностей обучающихся, уровня их подготовки, способностей, индивидуально-типологических особенностей усваиваемого материала;
2. Изменяет мыслительную деятельность учащихся в сторону более самостоятельного исследования;
3. Стимулирует учащихся к самосовершенствованию и самостоятельному приобретению знаний;
4. Обеспечивает комплексное изучение явлений и процессов путем укрепления междисциплинарных связей в обучении;
5. Обеспечивает динамическое обновление образовательного процесса за счет повышения его мобильности и устойчивости.

В Национальной стратегии развития информационного общества указано, что необходимо развивать электронные ресурсы, предназначенные для широкого использования в сферах охраны национального и культурного наследия, образования, здравоохранения и культуры. В этом документе отражена роль государства в формировании информационного общества, в том числе в ускоренном развитии науки, образования и культуры, создании и формировании благоприятных условий для производства наукоемкой продукции информационно-телекоммуникационных технологий. Основными целями электронного

образования являются воспитание образованного молодого поколения, формирование его как активного пользователя и создателя современных технологий, создание современной системы образования в соответствии с требованиями информационного общества путем интеграции ИКТ во все этапы образовательного процесса, создание цифровых образовательных информационных ресурсов, повышение компьютерной грамотности педагогов, развитие системы электронного образования и дистанционного образования в соответствии с современными требованиями, формирование и развитие концепции непрерывного образования с учетом социальных групп, требующих особой заботы. Для достижения целей данного направления предполагается развитие национальной образовательной сети и обеспечение подключения всех общеобразовательных учреждений к надежной, защищенной широкополосной сети. Это также включает в себя развитие образовательного ресурсного центра и электронных средств обучения, поддерживающих образовательный процесс, повышение качества преподавания информатики на всех уровнях образования и модернизацию учебных материалов в соответствии с технологическим развитием, создание централизованной виртуальной платформы обучения и развитие системы управления образованием, а также организацию эффективного использования ИКТ в образовании. Сегодня учителя нашей страны смогли воспользоваться возможностями ИКТ и добиться их внедрения в систему образования. Очевидно, что и в наших регионах учителя активно используют возможности ИКТ.

Основной целью информатизации системы образования является воспитание личности, достойной современного информационного общества, и создание в стране единого образовательно-информационного пространства. Для этого за счет использования новых информационных технологий необходимо обеспечить:

1. Повышение качества образования;
2. Формирование современной информационной культуры;
3. Уравнивание прав людей всех возрастов на получение образования;
4. Обеспечение интеграции национальной системы образования в мировую информационную, культурную и образовательную систему.

При внедрении педагогических технологий необходимо учитывать как образовательную эффективность, так и проектировать и реализовывать ее развивающий аспект. У ребенка должно наблюдаться заметное повышение умственной активности. Необходимо обеспечить гармоничное развитие эмоциональной и интеллектуальной сфер. Подавление интеллектуальной сферы эмоциональной приводит к формированию у человека холодных отношений, отсутствию способности дарить радость людям и разделять свою радость [4].

Полезное использование компьютерных технологий привлекательно, интересно и важно для построения системы образования на уровне современных требований. ИКТ играют важную роль в развитии образования в нашей стране. Другими словами, цель состоит в том, чтобы расширить мировоззрение учащихся и представить свои знания и навыки в обществе. Наряду с другими предметами, преподавание с использованием ИКТ на уроках технологии еще больше привлекает внимание учащихся. Это помогает им сосредоточить свои мысли, развивает способность самостоятельно отвечать, и даже если кто-то из учеников не может ответить правильно, завязывается обсуждение. Возникает проблема по теме, и интерес других учащихся к ней возрастает. Этот процесс способствует развитию и формированию у учащихся навыков общения, речи, аудирования и понимания. Учащийся демонстрирует свои ораторские способности, используя свое воображение и фантазию, а не то, что он видит. Например, если ученик видит большой объект на мониторе, учитель не просто говорит: «Это большой». Он пытается рассказать об этом объекте другим учащимся. Использование ИКТ на уроках технологии является важнейшим источником информации для обучения, адаптации интеллектуальных способностей любого обучаемого.

Как видно, использование современных технологий обучения на уроках при обучении технологиям позволяет учащимся расширять свои знания и умения. Во-первых, учитель

должен показать учащимся, как эффективно использовать современные технологии обучения, и рассказать им о том, как реализовать более полезные виды деятельности. В это время они приобретают способность создавать простые эскизы, рисунки, диаграммы и таблицы. Учащимся нравится проектор. Они очень заинтересованы в подготовке дидактических игр для уроков технологии и принимают в этой работе самое активное участие. В начальных классах учителя могут использовать ИКТ для создания мотивации на высоком уровне и повышения познавательности обучения. Мотивация в классе связана с учащимися и обеспечивает им желание участвовать в процессе обучения. При обучении, сопровождающемся бездеятельностью и слабой мотивацией, учащимся трудно мотивировать себя [1].

Младшие школьники достаточно хорошо разбираются в интернете. Но даже если они сами этим не пользуются, они способны, у них есть понимание и знания. Поэтому учителям следует работать с учащимся над разработкой простых проектов. В то же время с помощью ИКТ учителя могут давать разные задания учащимся на разных уровнях обучения, применяя к ним разные подходы и системы обучения в процессе обучения в соответствии с их способностями к пониманию. Благодаря установлению оптимального режима работы на компьютере участие учащихся в группах при решении задач и проведении исследовательских работ по предмету «Технологии» становится еще более эффективным. Работа в удобном для себя темпе перед компьютером дает хорошие результаты, повышает уверенность в себе и делает обучение более эффективным. Отвечая на вопросы учителя с помощью компьютера, все ученики активно участвуют в процессе урока, а учителя имеют возможность поддерживать свою вовлеченность на протяжении всего урока. Технологическое образование в начальных классах уже позволяет учащимся 3 и 4 классов выполнять базовые задачи в текстовых редакторах, осуществлять поиск в Интернете и создавать простые презентации в PowerPoint.

Стоит отметить еще одно преимущество «умной» доски: все выполняемые на ней операции, ход урока, подготовленные шаблоны и модели можно сохранять в постоянной памяти компьютера и использовать многократно..

По этой причине крайне важно, чтобы учителя уделяли первостепенное внимание развитию своих навыков в области ИКТ. Такие курсы, как «Повышение уровня владения ИКТ-навыками учителей», «Применение электронных учебных ресурсов в преподавании», «Flash Macromedia» и «STEAM» весьма актуальны. Участвуя в этих тренингах, учителя совершенствуют свои навыки использования электронных ресурсов и приобретают возможность структурировать свои уроки на более современном уровне.

В этом направлении планируется создание сайта для каждой школы, размещение на нем подробной информации о школе, педагогическом коллективе и учениках, организация специальных форумов для учителей, детей и родителей, размещение на форумах актуальных вопросов образования, инноваций, новых книг и т.д. Важно проводить обсуждения. Также целесообразно размещать на сайте школы планы уроков, расписания, информацию о мероприятиях, которые будут проводиться в школе, а также информацию сомнительного характера.

На современном этапе проводимых в нашей стране реформ и развития образования основное внимание уделяется обновлению содержания образования в соответствии с поставленными задачами и его реализации на основе новых педагогических технологий. Опираясь на мировой опыт, передовые педагоги внедряли в учебный процесс принципы новых педагогических технологий, таких как личностно-ориентированное обучение, активное познание, развивающее обучение, профилактическое обучение, гибкость системы образования, сотрудничество, диалогическое обучение, что можно считать одним из успехов нашего образования в современную эпоху.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ağayev Ş.O., Hacızadə R. T. Dərs: ənənə və müasirlik. Bakı, MM-S müəssisəsi, - 2020, -151s.
2. Əhmədov H., Zeynalova N. Pedagogika (dərslük), “Elm və Təhsil” , Bakı 2019, - 352 s
3. Böyükağa M.A, “Müasir dərs: yeni yanaşmalar. Bakı, “Elm və Təhsil” nəşriyyatı. 2016. 200 s.
4. Nəzərov A. Müasir təlim texnologiyaları(dərs vəsaiti), Bakı 2012, - 103 s
5. <http://anl.az/download/meqale/rabitadunyasi/2010/dekabr/150294.htm>

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-72-74

УДК 551.521.3, 551. 53

Ш.МҰРТАЗАНЫҢ "АЙ МЕН АЙША" ШЫҒАРМАСЫН ОҚЫТУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ҚОЛДАНЫСЫ

ЖАНАТБЕКҚЫЗЫ ЖҰЛДЫЗАЙ

"Қазақ тілі мен әдебиеті педагогтерін даярлау" білім беру бағдарламасының 1-курс магистранты, М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ., Қазақстан

Ғылыми жетекшісі: **АБДЫҚАДЫРОВА ТҰРСЫНАЙ РЫСТАЙҚЫЗЫ**

Педагогика ғылымдарының докторы, профессор, М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз қ., Қазақстан

Аннотация. Мақалада қазақ әдебиетінің көрнекті жазушы Шерхан Мұртазаның "Ай мен Айша" шығармасының инновациялық оқыту технологияларын қолданудың тиімділігі қарастырылған. Қазіргі заманауи педагогикалық технологиялардың оқушының шығармашылық әрекетін қалыптастырудағы мүмкіндігі мен көркем мен шығарманы оқыту мен талдаудағы әдістері сараланған. Сондай-ақ инновациялық әдістердің білім алушының интеллектуалдық, функционалдық құзіреттілігін арттырудағы ықпалы айшықталған.

Кілт сөздер: көркем шығарма, инновациялық оқыту әдістері, білім беру, әдебиет, проблемалық оқыту, деңгейлеп-саралап оқыту;

Халқымыздың ғасырлар бойы жасаған рухани мәдениеті мен ұлттық құндылықтарымызды оқушы бойына дарыту - әдебиетті оқытудағы негізгі мақсаттардың бірі саналады. Әдебиет пәні ауқымы кең, маңыздылығы жоғары пәндердің бірі саналады. "Әдебиет - өнер пәні, адамтану пәні, соынмен қатар, әдебиет - жан-жақты да терең ойлантудың пәні" [1.10 б.] Оқушының эстетикалық көзқарасын қалыптастырып, ізденімпаздығын арттыруда, аналитикалық ойлау дағдысын дамытуда әдебиет пәнінің атқарар қызметі ерекше. Білім алушылардың шығармашылық, интеллектуалдық әлеуетін жетілдіруде әдебиет пәні маңызды рөл атқарады, әсіресе жекелеген авторлардың көркем шығармаларын оқу, талдау оқушыларды адамгершілікке баулып, функционалдық сауатының артуына ықпал етеді.

Ұлтымыздың мәдениеті мен әдебиетінде Шерхан Мұртазаұлы өзіндік орны ерекше дара тұлға. Жазушының шығармашылық мұрасын өскелең ұрпаққа таныту – әдебиеттегі маңызды мәселелердің бірі. Шерхан Мұртазаның әдеби мұрасын мектепте оқыту терең білімді, ізденімпаздық пен шеберлікті талап етеді, оның әрбір шығармасын оқу үшін терең эрудиция қажет екендігі айқын. Жалпы алғанда, жазушы Шерхан Мұртазаның шығармашылық жолы мен әдеби мұрасы жекелеген ғылыми тақырып аясында теориялық-танымдық тұрғыда зерттелгенімен, оның көркем шығармаларын мектепте оқыту, талдау мәселесі арнайы қарастырылмаған. Осы тұрғыда, жазушы Ш.Мұртазаның шығармаларын қалай оқыту керек, оқушыға қалай түсіндіру керек мәселелерін қарастырудың маңызы жоғары. Қаламгердің қай туындысын алсақ та, ұлт тарихының өткенін толғап, маңызды әлеуметтік-саяси мәселелерді тілге тиек етуімен, ел тұрмысының бет бейнесін көрсетіп, адамдар тағдырын шынайы суреттеуімен ерекшеленеді. "Ай мен Айша" романы - жазушы Ш.Мұртазаның шоқтығы биік туындыларының бірі. "Ай мен Айша" - өткен ғасырдың бірінші жартысындағы қазақ даласының үні мен тынысы, жігерлі де дана қазақ әйелінің болмысы, замана тауқыметінен ертей есейген баланың өр мінезі көрініс табады. Романдағы әрбір оқиғаның оқырманға берер тәрбиелік мәні мен құндылығы жоғары. "Шынайы көркем туындыда адамзаттың асыл арманы, ұшқыр қиялы, ел басынан өткерген қилы-қилы оқиғалар, күрес-тартыстар, өмір белестері, елдің ерлік дәстүрлері, халықтың тұрмыс-салты, әдет-ғұрпы мен ырым-жоралғылары, мінез-құлқы кең дала бейнесі, түрлі табиғат көріністері суреттеледі[2.15 б.]. Міне, жазушының "Ай мен Айша" туындысы- дәл осындай шығарма.

"Ай мен Айша" шығармасын оқу арқылы білім алушылардың бойында ұлтжандылық, адамгершілік биік сапалардың орнығары сөзсіз, себебі Шерхан Мұртаза шығармаларының мазмұнын, тәрбиелік-тағылымдық мәнін оқушыларға меңгертудегі жаңашылдық пен сабақтастықты, заманауи оқыту әдістемесін тәжірибеде қолдану сипатын талдау тақырыптың өзектілігін айқындайды.

Жазушының көркем шығармасын оқыта отырып білім алушының бойына ізгілікті - адамгершілік құндылықтарды дарыту - басты талап, оқытушының шеберлігі мен жүйелі іс - әрекеттерінің негізінде ғана бала сапалы нәтижеге жетері анық. Сол себепті де оқытушының оқу процесін ұйымдастыруда пәннің мазмұнына сәйкес педагогикалық оқыту технологияларын дұрыс саралауы маңызды процесс саналады. Білім берудің жаңаша технологиялары оқушының ақпаратты қабылдауын жеңілдетуде, шығармашылық жұмыстарды ұйымдастыруда жетекші құралға айналды. Білім берудің қазіргі педагогикалық технологиялары оқушының кәсіби құзіреттілігін жетілдіріп, танымдық қабілеттерін шыңдай түседі әрі сын көзбен қарауға дағдыландырады. "Оқытудың инновациялық технология бойынша әдістемелік жүйесі сапалы нәтижеге жеткізуге мүмкіндік беретін танымдық іс-әрекеттер түрлерінің мазмұнымен тікелей байланысты" [3.22 б.]. Қазақ әдебиетін оқытуда *инновациялық технологияларды* қолданудың тиімділігі жоғары, осыған сәйкес жазушы Шерхан Мұртазаның әдеби шығармаларын жаңаша оқыту технологиялары негізінде оқытудың әдістемесін жүйелесек, қазақ әдебиеті пәнінің оқу бағдарламасына сәйкес Ш.Мұртазаұлының "Ай мен Айша" шығармасын оқытуда оқушыларға шығарманың көркемдік құндылығын түсіндіру басты назарға алынады. Сабақ барысында, оқушылар әдеби шығармадағы автор бейнесін анықтайды, кейіпкерлер образына талдау жүргізеді, аталған мақсатқа қол жеткізуде оқушылар шағын топтарға бөлініп жұмыс жасайды:

1 - топ: Баяндамашылар тобы - шығарма авторы жайлы мәліметтер жинақтап, өзге топтарға баяндама жасайды.

2 - топ: Әдебиетшілер тобы - шығарманың мазмұнын саралап, көркемдік ерекшелігін анықтайды.

3 - топ: Зерттеушілер тобы - шығарманың тақырыбы мен идеясын анықтап, алдыңғы өткен шығармалармен байланыстыра отырып талдау жасайды.

4 - топ: Бейнелеушілер тобы - Әдеби туындыдағы кейіпкерлер бейнесін саралайды.

5 - топ: Бағалаушылар тобы - Шығармадан алынған үзіндіге өзіндік пікір білдіріп, баға береді.

Оқушылармен көркем шығарманы талдауды *проблемалық оқыту технологиясы* негізінде іске асыруға болады. Оқушылардың ой - өрісін дамытып, әдеби түсініктерін қалыптастыру үшін оқушыларға проблемалық жағдаяттарды ұсынуға болады, ол көркем шығармадағы негізгі мәселені анықтауға септігін тигізеді. Әдебиетті проблемалық оқыту - бұл қажеттілік, себебі бұл технология білімді шығармашылық тұрғыдан игеруде, көркем шығарманы әдеби талдауда әлеуметтік ұғымдарды игеруге бағытталған. Әдебиет сабақтарында проблемалық диалог келесі кезеңдерді қамтиды:

- Мәселені айқындау;
- Келтірілген мәселе бойынша болжамдар мен шешу жолдарын ұсыну;
- Көркем шығарма негізінде өз пікіріне дәлелдер келтіру,
- Мәселені шешу, қорытынды жасап, нәтижелерді тұжырымдау;

Әдебиет сабақтарында проблемалық оқыту технологиясын қолдану барысында кез келген сұрақ проблемалық бола алмайтындығын ескерген жөн. Проблемалық сұрақ - ең алдымен талдауды қажет ететін сұрақ. Оқушылар көркем шығарманы талдауда проблемалық жағдаятты өздері ұсынғаны жөн. Проблемалық жағдаятты пікірталасқа айналдыру арқылы оқушылар өз пікірлерін дәлелдеп, өз ойларын жүйелі ұсынуға дағдыланады. Мәселен, "Ай мен Айша" шығармасы бойынша оқушыларға келесідей сұрақтарды ұсынуға болады:

- 1) Шығарманың "Ай мен Айша" аталуының себебі неде деп ойлайсыңдар?

2) Шығармада көтерілген әлеуметтік мәселелерді бүгінгі күн тұрғысында қалай саралайсыңдар?

Аталған сұрақтар бойынша оқушылар шығарма мазмұнын толық түсінуге тырысады әрі кейіпкерлердің мінездеріне талдау жүргізіп, баға бере алады. Сондай - ақ кейіпкерлердің іс - әрекеттеріне сыни көзқараспен қарау нәтижесінде өзіндік тұжырымы қалыптасады.

"Деңгейлеп саралап оқытуда негізделген технология дамыта оқыту идеясын жүзеге асыруға мүмкіндік береді"[3. 69б.]. Әдебиет пәнін саралап оқыту оқушы меңгеруі тиіс әдеби ұғымдармен тікелей байланысты. Әдеби шығармаларды оқытудағы саралау деңгейлері:

1. Көркем шығарманың мазмұнын түсіну;
2. Оқиғаның сюжеттік негізін зерделеу.
3. шығармадағы кейіпкерлер образына талдау жүргізу.
4. шығармадағы көркемдегіш құралдардың қолданысын анықтау.
5. шығармадағы автор рөлін зерделеу.

Мектептегі әдеби білім беруді саралаудың негізі оқушылардың оқу дағдыларымен байланысты, оқытушы оқушыларға қажетті дағдыларды саралап соған сәйкес тапсырмаларды ұсына білуі тиіс. Мәселен, Ш.Мұртаза шығармаларын оқытуда ұсынылатын деңгейлік тапсырмалар:

- 1 - деңгей: бастапқы деңгей тапсырмалары: Шығарма кейіпкерлеріне мінездеме бер.
- 2 - деңгей: Орта деңгей тапсырмалары: Шығарма мазмұнын қолдана отырып көркемдік ерекшелігін сарала. Шығарманың тақырыбы мен идеясын анықта.
- 3 - деңгей. Жоғары деңгей тапсырмалары: Шығармада көтерілген басты мәселе қандай? Әдеби туынды туралы өз көзқарастарыңды "ПОПС формуласын" қолданып жүйелендер.

Қорытындылай келе, көркем шығарманы оқытудағы инновациялық технологиялардың қолданысы оқыту үрдісінің жоспарланған жүйелі әдісі ретінде оқытудың нәтижелілігін дамытуға бағытталған технологияландырылған өзара әрекеттестікке негізделеді. Педагогикалық технологияның негізгі белгілері ретінде оның нәтижеге бағытталуын, диагностикалық сипаттамасын, бірізді логикалық тұтастыққа құрылуын, сондай - ақ жобалаушылық, түзетушілік сипатын қарастыра аламыз. "Оқыту теориясы мен тәжірибесінің көрсетіп отырғанындай, педагогикалық үрдіске қатысушылардың кәсіби және тұлғалық өсуінің едәуір әлеуеті мектепте инновациялық білім беру технологияларын пайдаланумен байланысты" [4]. Демек, оқытудың инновациялық технологияларын жекелеген авторлардың көркем шығармаларын оқу мен талдау әрекетін ұйымдастырудағы оқу мақсатына жетудің басты құралы ретінде қарастыруға толықтай негіз бар.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Жұмақаева Б.Д. Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі: Оқулық - Алматы, "Қыздар университеті" баспасы, 2015. - 242 б.
2. Алпысбаев Қ. Көркем шығарманы талдау жолдары/Оқу құралы - Алматы, Республикалық баспа кабинеті, 1995 ж, 227 б.
3. Бөрібекова Ф.Б. Жанатбекова Н.Ж. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар: Оқулық. - Алматы: 2014. 360 б.
4. Әбуов Ә. Е. Оқу үрдісінде инновациялық білім беру технологияларын пайдаланудың педагогикалық шарттары: пед. ғыл. канд. автореф. Астана, 2005 - 28 б.

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-75-79

УДК 376

НЕДЕЛЬНЫЙ ТАБЕЛЬ-КАЛЕНДАРЬ НАБЛЮДЕНИЙ ЗА ИЗМЕНЕНИЯМИ СОСТОЯНИЯ ПОГОДЫ ДЛЯ ШКОЛЬНИКОВ С УМЕРЕННЫМИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМИ НАРУШЕНИЯМИ

ФЕДОРЕНКО ВАЛЕНТИНА ВЛАДИМИРОВНА
ОСЫКО ВИКТОРИЯ ВЛАДИМИРОВНА

КГУ «Специальная школа-интернат №9» УОКО, Карагандинская область, г. Сарань,
Казахстан

Аннотация: *практико-ориентированный межпредметный проект «Недельные таблицы-календари наблюдения за изменениями состояния погоды для школьников с умеренными интеллектуальными нарушениями» направлен на формирование элементарных пространственно-временных представлений, развитие навыков наблюдения за явлениями и их вербальным обозначением. Методическое пособие интегрировано в предметы «Счет», «Мир вокруг», «Человек и мир» и адаптировано к образовательным возможностям учащихся. Разработка способствует развитию сенсорных навыков, мелкой моторики, коммуникативных умений, а также экологического сознания. Пособие рекомендуется для использования в специальных и инклюзивных классах, а также в индивидуальной работе с детьми с ООП.*

Ключевые слова: *умеренные нарушения интеллекта, наглядные пособия, актуально, программа обучения, задачи, практика, интеграция, инклюзия, табель-календарь, наблюдения, изменения, состояния погоды, явления природы, наглядная опора, временные представления, схематические изображения, жизненно-бытовые ситуации, экологические знания, социализация.*

Актуальность

По мере увеличения числа детей с нарушениями интеллекта в общеобразовательных и специальных школах, большинство педагогов столкнулись с недостаточностью методических наглядных пособий по предметам «мир вокруг» и «счёт» в процессе ознакомления детей с ООП с пространственно-временными и природными явлениями.

По нашему мнению, эта проблема является актуальной и пособие востребовано в начальных, основных звеньях специальных школ и инклюзивном образовании.

Цель проекта:

Создать для школьников с умеренными интеллектуальными нарушениями 1-10 классов табель-календарь наблюдений за изменениями состояния погоды с опорой на программы обучения по предметам «Счет», «Мир вокруг», «Человек и мир».

Задачи:

- учить соотносить события собственной жизни, режимные моменты со словами: «сначала – потом», «вчера», «сегодня», «завтра», «утром»
- формировать элементарные пространственно-временные представления у детей с ООП о днях недели, их количестве и последовательности, узнавать выходные дни и государственные праздники
- учить «читать» (названия дней недели) простейшие схематические изображения: точки, цифры, понимать значение цвета на календаре, а затем их озвучивать и применять в учебно-образовательном процессе
- развивать сенсорные навыки, мелкую моторику рук, при заполнении пустых ячеек в таблице-календаре условными обозначениями
- учить наблюдать за изменениями в природе, которые необходимы для социализации и в жизненно-бытовых ситуациях для учащихся с ООП.

- ОФ “Международный научно-исследовательский центр “Endless Light in Science”

табеле-календаре обучающиеся выставляют условное обозначение.

Календарь № 6 заводится во втором полугодии

Рисунок 6

6 класса и ведётся до 2 полугодия 7 класса. Закрепляются последовательность дней недели, условные обозначения явлений природы: ясно, ветер, снег, дождь, пасмурно, облачно, тепло, холодно. Вводится условное обозначение «Туман». Обучающиеся проговаривают название месяца, дней недели в последовательности. На таблице-календаре обучающиеся выставляют условное обозначение.

МЕСЯЦ								
дни НЕДЕЛИ	1	2	3	4	5	6	7	
	понедельник	вторник	среда	четверг	пятница	суббота	воскресенье	
								
								
								
								
								

Погода и времена года

лето

осень

зима

весна

лето

осень

зима

весна

лето

Календарь № 7 заводится во втором полугодии

Рисунок 7

7 класса и ведётся до окончания 8 класса. Закрепляются последовательность дней недели, условные обозначения явлений природы: ясно, ветер, снег, дождь, пасмурно, облачно, туман, тепло, холодно. Вводится условное обозначение «Выходной день». На таблице-календаре обучающиеся выставляют число дня и условное обозначение. Обучающиеся проговаривают название месяца, дней недели в последовательности.

МЕСЯЦ	1 понедельник	2 вторник	3 среда	4 четверг	5 пятница	6 суббота	7 воскресенье
дни НЕДЕЛИ	•	• •	• • •	• • • • •	• • • • •	• • • • •	• • • • •
•							
•							
•							
•							
•							

Календарь № 8 заводится в начале 9 класса и ведётся до окончания 10 класса. Закрепляются последовательность дней недели, условные обозначения явлений природы: ясно, ветер, снег, дождь, пасмурно, облачно, тепло, холодно, туман, выходной день. Вводится условное обозначение «Государственный праздник» в первом полугодии 9 класса. На таблице-календаре обучающиеся выставляют число дня и условное обозначение. Обучающиеся проговаривают название месяца, дней недели в последовательности. Называют выходные и праздничные дни со второго полугодия 9 класса до окончания 10 класса.

Рисунок 8

МЕСЯЦ							
дни НЕДЕЛИ	1 понедельник	2 вторник	3 среда	4 четверг	5 пятница	6 суббота	7 воскресенье

Погода:

Дата:

Время:

События:

Заметки:

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 3 апреля 2013 года № 115 «Об утверждении типовых учебных программ по общеобразовательным предметам, курсам по выбору и факультативам для общеобразовательных организаций»;
2. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 8 ноября 2012 года № 500 «Об утверждении типовых учебных планов начального, основного среднего, общего среднего образования Республики Казахстан»;
3. Государственный общеобязательный стандарт начального образования Республики Казахстан. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348;
4. Коррекционная педагогика. Учебник. М-Арт. 2010;
5. Абишева Б.К. Коррекционно-развивающее обучение детей с особыми образовательными потребностями. Караганда, 2021;
6. Аймагамбетова Г.М., Сулейменова А.Н. Речевое развитие детей в системе специального образования. Алматы. 2020;
7. Баймуханова Ж.С. Психолого-педагогическая диагностика детей с нарушениями интеллекта. Орлеу. 2020; - Жумалиева Г.Б. Развитие речи у детей с интеллектуальными нарушениями. Караганда. 2021;

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-80-82

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЗАМАНАУИ МЕНЕДЖМЕНТ: ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕР

ЖУМАДИЛОВА С.М., УКЛИНОВА К.Е., АРЧАБАЕВА С.Ж.,
ИСМАЙЛОВА А.Т.

І. Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің
«Zhansugurov college»
Талдықорған, Қазақстан

Аннотация: бұл мақалада заманауи білім беру менеджментінің психологиялық аспектілері жан-жақты қарастырылады. Білім беру саласындағы тиімді басқарудың негіздері, оның психологиямен байланысы, эмоционалды интеллект, мотивация және тұлғааралық қарым-қатынастың маңыздылығы талданады. Сондай-ақ, мұғалімдер мен оқушылардың өзара қарым-қатынасын жақсарту, ата-аналармен байланыс орнату және қашықтан оқыту кезіндегі психологиялық қиындықтарды еңсеру мәселелері қамтылған. Мақалада заманауи технологияларды енгізудің артықшылықтары және Қазақстандық білім беру жүйесіне арналған ұсыныстар берілген.

Тірек сөздер: білім беру менеджменті, психологиялық аспектілер, эмоционалды интеллект, мотивация, қашықтан оқыту, заманауи технологиялар.

Білім беру – қоғамның дамуы мен өркендеуінің негізгі тіректерінің бірі. Заманауи білім беру жүйесінің тиімділігі көбінесе оны ұйымдастыру мен басқаруға байланысты. Бұл жерде білім беру менеджменті маңызды рөл атқарады. Заманауи менеджмент – тек ресурстарды тиімді ұйымдастыру ғана емес, сонымен қатар адам капиталының ерекшеліктерін ескеретін, мотивация мен тұлғааралық қарым-қатынасты басқаратын күрделі үдеріс [1, 18].

Психология – менеджменттің ең маңызды аспектілерінің бірі. Ол басқару процестеріндегі тұлғалық және эмоциялық ерекшеліктерді зерттеп, әртүрлі психологиялық механизмдер арқылы тиімді шешім қабылдауға мүмкіндік береді.

Білім беру менеджменті – бұл оқыту, тәрбие, кадрлық ресурстар мен білім беру ұйымдарының жұмысын тиімді ұйымдастыру және басқару. Ол оқу орындарының мақсатына жету үшін стратегиялық жоспарлауды, ресурстарды бөлуді, бақылау мен талдауды қамтиды.

Заманауи білім беру менеджменті – бұл басқару субъектілерінің инновациялық ойлауы мен мінез-құлқына негізделген және білім берудің жаңа моделін құруға бағытталған, бәсекеге қабілетті, ашық қоғамда тұлғаның жоғары технологиядағы өмірлік мансабына бағытталған, оны реформалау жағдайында білім беруді басқарудың инновациялық теориясы мен тәжірибесі. Қазіргі білім беру менеджменті – инновациялық дамып келе жатқан білім беруді басқару теориясы мен тәжірибесінің әлеуметтік, экономикалық, педагогикалық, құқықтық, психологиялық және акмеологиялық аспектілерін ашатын өнімді идеяларды, принциптерді, әдістерді, тәсілдер мен механизмдерді біріктіретін білімнің пәнаралық саласы [2, 47]. Қазіргі білім беру менеджментінің мақсаты – ХХІ ғасырдағы заманауи өркениеттің ашық мәдени-білім беру кеңістігінде отандық білім беру жүйесінің жұмыс істеуі мен дамуының жоғары сапасына қол жеткізу.

Заманауи білім беру менеджментінің мынадай ерекшеліктері бар:

- **Инновацияларға негізделуі.** Бүгінгі күні білім беру жүйесі технологиялық және әдістемелік жаңалықтарды енгізуді талап етеді.

- **Білім сапасына бағытталуы.** Заманауи менеджмент оқушылардың білімін ғана емес, тұлғалық дамуын, шығармашылық қабілеттерін арттыруды көздейді.

- **Көпқырлы басқару.** Менеджмент оқу орнының әкімшілігінен бастап, мұғалімдер, ата-аналар мен студенттерге дейінгі барлық деңгейлерде жүзеге асады.

• **Гуманизацияланған тәсіл.** Басқару үдерістерінде адам факторына ерекше көңіл бөлінеді, әр адамның психологиялық жай-күйі ескеріледі.

Заманауи білім беру менеджментінің ерекшеліктері оқыту сапасын арттыруға, педагогтар мен оқушылардың мүмкіндіктерін тиімді пайдалануға және білім беру жүйесін әлемдік талаптарға бейімдеуге бағытталған. Бұл ерекшеліктер басқарудың гуманистік, инновациялық және стратегиялық әдістерімен, сондай-ақ сапасымен тығыз байланысты.

Сапа менеджменті қазіргі білім беру менеджментінің ең өзекті құрамдас бөлігі болып табылады. Білім сапасын басқару бүкіл білім беру жүйесін жаңғыртудың және әрбір оқу орнын инновациялық дамытудың басты міндетіне айналды. Білім берудегі сапаны басқару – бұл қоғамның инновациялық дамуының жаңа бағыттарына сәйкес келетін және тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруы үшін ішкі ресурстарды өнімді пайдалануға негізделген білім берудің жаңа сапасын және оны жетілдіруді қамтамасыз ету теориясы мен тәжірибесінің саласы. Білім сапасы – мақсат сапасын, басқару сапасын, оқу үрдісінің сапасы мен нәтиженің сапасын қамтитын жүйелі категория екені анық. Білім берудің нәтижесі білім беру жүйесінің барлық басқа құрамдас бөліктерінің сапасының, оның ішінде басқару тиімділігінің туынды функциясы болып табылады. Қазіргі білім беру нәтижесінің сапасы адамның қоғамның, оның экономикасы мен мәдениетінің инновациялық дамуына белсенді және сындарлы қатысуының мақсаттары мен міндеттеріне сәйкестік дәрежесі ретінде сипатталады [3, 77].

Білім беру нәтижелері сапасының жалпы критерийі ретінде инновациялық белсенділікке қабілеттілік барлық деңгейдегі білім беру жүйесін басқаруға акмеологиялық бағыт, жетістіктерді ынталандыруға, жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін дамытуға бағытталған, өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі жүзеге асыру үшін, өзін-өзі дамыту және үздіксіз білім беру қажеттілігі. Инновациялық қоғамда адамның өмірлік мансабына білім беру қазіргі білім беру менеджментінің өзекті міндеті болып табылады. Бұл міндет басқару процесінде өмірде табысты тұлғаға тән тұлғалық қасиеттерді дамытуға ықпал ететін ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайларды жасауды көздейді: шешімділік, амбициялық, іскерлік, тапқырлық, шығармашылық, коммуникативтілік, тиімділік, еңбекқорлық, т.б.

Білім беру менеджменті мен психология тығыз байланысты. Психология адам мінез-құлқын, оның шешім қабылдау механизмдерін, эмоциялық жағдайларын зерттейді, ал менеджмент осы мәліметтерді басшылықта пайдаланады. Басшылар мен мұғалімдер үшін психологиялық білімдер – тиімді басқару мен үйлесімді қарым-қатынастың кілті. Эмоционалды интеллект (EI) – бұл адамның өз эмоцияларын түсінуі, оларды басқара алуы, сондай-ақ басқалардың эмоцияларын түсініп, қарым-қатынас құру қабілеті. Мұғалімдер мен басшылар үшін эмоционалды интеллект олардың студенттермен, әріптестерімен және ата-аналармен қарым-қатынасында шешуші рөл атқарады. Даниэл Гоулманның зерттеулерінде эмоционалды интеллекттің бес негізгі компоненті көрсетілген:

1. **Өзін-өзі тану** – эмоцияларды түсіну және бақылау.
2. **Өзін-өзі басқару** – эмоцияларды басқару қабілеті.
3. **Мотивация** – ішкі ынталандыру.
4. **Эмпатия** – басқалардың эмоцияларын түсіну.
5. **Әлеуметтік дағдылар** – тиімді қарым-қатынас орнату қабілеті.

Мотивация – басқару үдерісінің ажырамас бөлігі. Студенттердің, мұғалімдердің және ата-аналардың ынтасын арттыру үшін мотивациялық факторларды ескеру қажет.

• **Маслоу пирамидасы.** Бұл теория бойынша адамның негізгі қажеттіліктері (физиологиялық, қауіпсіздік, әлеуметтік, құрмет және өзін-өзі дамыту) қанағаттандырылғанда, оның мотивациясы артады.

• **Герцбергтің екі факторлы теориясы.** Мотивациялық факторлар (жұмыс мазмұны, жетістіктер, жауапкершілік) және гигиеналық факторлар (жалақы, жұмыс орнының жағдайы) қызметкерлердің қанағаттану деңгейін анықтайды.

• **Өзін-өзі анықтау теориясы.** Р. Деси мен Э. Райан бұл теорияда адамның автономияға, құзыреттілікке және қарым-қатынасқа деген қажеттіліктерін көрсетеді [4, 85].

Заманауи білім беру ұйымындағы менеджменттің психологиялық аспектілеріне тоқталсақ:

Ұстаздар мен студенттер арасындағы қарым-қатынас. Білім беру ұйымының табысты жұмысы мұғалімдер мен студенттер арасындағы тиімді қарым-қатынасқа байланысты. Заманауи менеджмент бұл байланыстарды реттеуде үлкен рөл атқарады. Мұғалімдердің эмпатиясы, түсінігі және оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруі маңызды.

Педагогтардың психологиялық дайындығы. Мұғалімдердің кәсіби дамуы олардың психологиялық тұрақтылығымен тікелей байланысты. Білім беру ұйымының әкімшілігі педагогтарға психологиялық қолдау көрсетіп, олардың кәсіби жануын (burnout) болдырмауға бағытталған бағдарламаларды жүзеге асыруы қажет.

Ата-аналармен қарым-қатынас. Ата-аналардың білім беру процесіне қатысуы студенттердің жетістіктеріне оң әсер етеді. Ата-аналармен сенімді қарым-қатынас орнату үшін білім беру ұйымының әкімшілігі мен мұғалімдер психологтармен бірлесе жұмыс істеуі керек.

Білім беру ұйымындағы заманауи менеджмент үшін жоғарыда аталған психологиялық аспектілер аса маңызға ие. Себебі, психологиялық аспектілерді ескеру арқылы білім беру мекемелері әр адамның әлеуетін ашуға және оқыту процесін барынша нәтижелі етуге мүмкіндік алады.

Келесі кезекте қашықтан оқыту мен менеджмент байланысына тоқтала өтсек. Қашықтан оқытудағы менеджмент және психологиялық мәселелер білім берудегі заманауи менеджменттің ажырамас бөлігі. Цифрлық технологиялар қашықтан оқытуға мүмкіндік бергенімен, ол оқушылар мен мұғалімдер үшін әлеуметтік оқшаулану, эмоционалды байланыстың төмендеуі, тиімді мотивацияның жоқтығы тәрізді психологиялық қиындықтарды туындатады. Сондықтан қашықтан оқытудағы тиімді басқару үшін:

Қашықтан оқытуда қызығушылық пен мотивацияны арттыру мақсатында платформалар мен қосымшаларды қолдану керек;

Қашықтан оқыту кезінде мұғалімдерге тиімді әдістемелерді үйрету және техникалық дағдыларды жетілдіру қажет;

- Білім беру процесінде ойын элементтерін қолдану оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттырады. Мысалы, интерактивті платформалар арқылы мотивацияны көтеруге болады;

- Жасанды интеллект мұғалімдерге оқушылардың жеке ерекшеліктерін анықтауға, оқу бағдарламаларын бейімдеуге мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, білім беру менеджментінде психологиялық аспектілерді ескеру оқу орындарының тиімділігін арттырады. Эмоционалды интеллект, мотивация, тұлғааралық қарым-қатынас сияқты факторлар заманауи басқарудың негізін құрайды.

Қазақстандық білім беру саласын дамыту үшін:

- Психологиялық білімдер мен дағдыларды оқыту бағдарламаларына енгізу;
- Ұжымдағы жағымды психологиялық климатты сақтау;
- Заманауи технологияларды басқару үдерісіне белсенді енгізу ұсынылады.

Осылайша, білім беру менеджменті тек ұйымдастырушылық аспектілермен шектелмей, адам факторын ескергенде ғана толыққанды жүзеге асады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Жакенова Б., Тәмпішева Қ., Мақсатова Л. Менеджмент негіздері. – Алматы: «Foliant» баспасы, 2018;
2. Төлеубекова Р. К. Жұматаева Е. Білім берудегі менеджмент. – Алматы: «ССК» баспасы, 2017;
3. Сулейменова З. Е. Білім берудегі менеджмент. – Алматы: CyberSmith, 2021;
4. Білім берудегі менеджмент журналы №1, 2018 ж.

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-83-90

ГЕОМЕТРИЯ ПӘНІН КОНСТРУКТИВТІ ОҚЫТУДЫҢ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ- МАТЕМАТИКТИҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ТИІМДІЛІГІ

ӘМІРБЕКҰЛЫ А.

к.п.н., доцент, Южно-Казахстанский педагогический университет имени
У.Жанибекова, Шымкент, Қазақстан

ӘСІЛБЕК Н.Б

магистрант, Южно-Казахстанский педагогический университет имени У.Жәнибекова,
Шымкент, Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада геометрия пәнін конструктивті оқыту әдісінің болашақ педагог-математиктердің шығармашылық құзыреттілігін қалыптастырудағы рөлі мен тиімділігі қарастырылады. Заманауи білім беру жүйесінде болашақ мұғалімдердің кәсіби даярлығын арттыруда конструктивті оқыту тәсілдерінің орны ерекше. Авторлар геометрияны оқыту процесінде шығармашылық тапсырмаларды, модельдеу және визуализация әдістерін қолдану арқылы студенттердің сыни ойлау қабілеті мен инновациялық шешімдер қабылдау дағдыларын дамыту жолдарын ұсынады. Мақалада конструктивті оқытудың негізгі қағидалары, оның артықшылықтары және педагогикалық тәжірибеде қолдану мүмкіндіктері талданады. Сонымен қатар, студенттердің шығармашылық әлеуетін дамытуға бағытталған практикалық мысалдар келтіріледі.

Кілттік сөздер: Геометрия, конструктивті оқыту, болашақ педагог-математик, шығармашылық құзыреттілік, құзыреттілік қалыптастыру, инновациялық әдістер, математикалық білім, оқыту әдістемесі, практикалық тапсырмалар, кәсіби даярлық.

Аннотация: В статье рассматривается роль и эффективность конструктивного метода обучения геометрии в формировании творческой компетентности будущих учителей математики. В современной системе образования конструктивные методы обучения играют особую роль в совершенствовании профессиональной подготовки будущих учителей. Авторы предлагают способы развития критического мышления и навыков принятия инновационных решений у учащихся путем использования творческих заданий, методов моделирования и визуализации в процессе обучения геометрии. В статье анализируются основные принципы конструктивного обучения, его преимущества и возможности применения в педагогической практике. Кроме того, приводятся практические примеры, направленные на развитие творческого потенциала студентов.

Ключевые слова: Геометрия, конструктивное обучение, будущий учитель-математик, творческая компетентность, формирование компетентности, инновационные методы, математические знания, методика обучения, практические задания, профессиональная подготовка.

Abstract: This article considers the role and effectiveness of the method of constructive teaching of geometry in the formation of creative competence of future teacher-mathematicians. In the modern education system, constructive teaching methods play a special role in improving the professional training of future teachers. The authors suggest ways to develop students' critical thinking and innovative decision-making skills by using creative tasks, modeling and visualization methods in the process of teaching geometry. The article analyzes the basic principles of constructive teaching, its advantages and possibilities of application in pedagogical practice. In addition, practical examples are given aimed at developing the creative potential of students.

Keywords: *Geometry, constructive teaching, future teacher-mathematician, creative competence, competence formation, innovative methods, mathematical knowledge, teaching methodology, practical tasks, professional training*

Кіріспе. Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігін арттыру, олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту және инновациялық оқыту әдістерін меңгеруі басты талаптардың бірі болып отыр. Әсіресе, математикалық білім беруде, оның ішінде геометрияны оқытуда, болашақ педагогтардың шығармашылық құзыреттілігін қалыптастыру ерекше маңызға ие. Геометрия – тек қана теориялық ғылым емес, сонымен бірге практикалық өмірде, техникада, инженерияда кеңінен қолданылатын пән. Сондықтан болашақ педагог-математиктерге бұл пәнді оқытудың тиімді әдістерін меңгерту – олардың кәсіби шеберлігін арттырудың маңызды бөлігі.

Геометрия пәнін конструктивті оқыту – білім алушылардың пәнге қызығушылығын арттырумен қатар, олардың логикалық ойлау қабілеттерін, шығармашылық белсенділігін дамытуға бағытталған тиімді әдіс. Конструктивті оқыту – білім беру процесінде студенттерді белсенді әрекеттерге тартып, оларды өз бетінше шешімдер қабылдауға, жаңа білімді зерттеп, тәжірибеде қолдануға ынталандыратын әдістеме. Бұл тәсіл дәстүрлі оқыту әдістерінен ерекшеленіп, білім алушылардың шығармашылық және кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыруға ықпал етеді [1].

Шығармашылық құзыреттілік – бұл педагогикалық процесте жаңашыл идеяларды жүзеге асыру, проблемаларды шешуде тиімді шешімдер табу қабілеті және білім алушыларды шабыттандыру қабілеті. Бұл қасиеттер заманауи педагогтардың басты кәсіби дағдыларының бірі ретінде қарастырылады. Болашақ педагог-математиктерге бұл дағдыларды қалыптастыру үшін, геометрияны оқытуда тек теориялық материалдармен шектелмей, шығармашылық тапсырмаларды, практикалық жобаларды және модельдеу әдістерін кеңінен қолдану қажет. Геометрияны конструктивті оқыту болашақ мұғалімдер үшін тек пәнді меңгеру құралы ғана емес, сонымен қатар оқыту әдістемесінде жаңа тәсілдерді қолдану мүмкіндігін ашады. Мысалы, компьютерлік модельдеу, интерактивті құралдарды пайдалану және нақты өмірлік мәселелерді геометриялық тұрғыдан шешу арқылы студенттердің пәнге деген қызығушылығы мен мотивациясы артады. Сонымен қатар, бұл тәсіл болашақ педагогтарға өз кәсіби қызметінде шығармашылық идеяларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта геометрия оқушының жеке тұлғасын, соның ішінде ойлау қабілетін дамытуда маңызды рөл атқаратындығы жаңалық емес. «Ежелгі ғылым» саналғанымен, геометрияның заманауи әдістемелік негізі тек XVIII-XIX ғасырларда қалыптасты деп есептеледі. Қазіргі таңда мектептегі геометрия курсын жетілдіру мәселесі қызу талқылануда, әсіресе негізгі мектеп деңгейінде жазық және кеңістіктік фигуралардың қасиеттерін өзара байланыста зерттеу қажеттілігі айқын байқалады. Алайда, мектеп бағдарламасындағы геометрия курсын толық жаңарту бірыңғай әдістемелік жүйе мен уақытты талап етеді. Бұл мәселе болашақ педагог-математиктерді де толғандыруда. Сол себептен, геометрияны оқытуда кеңістіктік денелер мен қоршаған орта нысандарының модельдерін қолдану аса маңызды. Бұл әдіс абстрактілі геометриялық ұғымдарды нақты көрнекі бейнелермен байланыстырып, оқушылардың кеңістіктік ойлауын дамытады. Осыған сәйкес, заманауи геометрия курсы стереометриялық сипаттағы арнайы жаттығулар мен тапсырмаларды әзірлеуді қажет етеді. Олар оқушылардың планиметрия курсын тиімді меңгеруіне ғана емес, сонымен бірге кеңістіктік ойлау қабілетін жетілдіру мен шығармашылық әрекетті дамытуға бағытталады [4].

Болашақ педагог-математиктің шығармашылық зерттеу құзыреттілігін дамыту – оқу үдерісінің маңызды бөлігі болып табылады. Бұл құзыреттілік күрделі теориялық ұғымдарды меңгеру, зерттеу әдістерін қолдану және педагогикалық қызметті жаңаша ұйымдастыру қабілетін қамтиды. Геометрия пәнінің құрылымы мен мазмұны осы мақсаттарға жетуге қолайлы жағдай жасап, болашақ мұғалімдерді шығармашылық тұрғыдан дамытуға ықпал

етеді. Осы мақалада геометрия пәнін оқыту арқылы болашақ педагог-математиктердің шығармашылық және зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастырудың тиімді әдістері қарастырылады [2].

Негізгі бөлім. Геометрия – математиканың маңызды бөлігі ретінде тек аксиомалар мен теоремаларды меңгеруді ғана емес, сонымен қатар кеңістіктік елестетуді, аналитикалық және сыни ойлауды дамытуды көздейді. Педагогикалық тұрғыдан алғанда геометрияны оқытуда шығармашылық құзыреттілікті қалыптастыру мына бағыттарда жүзеге асырылады:

1) *Конструктивті оқыту*: Оқушыларды геометриялық фигураларды өз бетінше құрастыруға ынталандыру арқылы олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту. Мысалы: түрлі-түсті сымдармен текшенің қаңқасын құрастыру немесе арнайы бағдарламалар арқылы көлемді фигураларды бейнелеу тапсырмалары ұсынылуы мүмкін.

2) *Сыни ойлау дағдыларын дамыту*: Геометрия сабақтарында оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау қабілеттерін арттыру үшін тиімді әдіс-тәсілдерді қолдану. Бұл олардың мәселелерді талдау, салыстыру және қорытынды жасау дағдыларын жетілдіреді.

3) *Элективті курстарды енгізу*: Геометрияны тереңірек зерттеу үшін элективті курстарды ұйымдастыру арқылы оқушылардың қызығушылығын арттыру және олардың шығармашылық әлеуетін дамыту. Мұндай курстарда геометрияның әртүрлі аспектілері қарастырылып, оқушылардың зерттеу дағдылары қалыптасады.

4) *Тиімді оқыту технологияларын қолдану*: Геометрияны оқытуда заманауи педагогикалық технологияларды пайдалану арқылы оқушылардың танымдық іс-әрекетін және шығармашылық дербестігін дамыту. Бұл олардың білім сапасын арттыруға ықпал етеді.

Осы бағыттарды жүзеге асыру арқылы геометрияны оқытуда оқушылардың шығармашылық құзыреттілігін тиімді қалыптастыруға болады.[3].

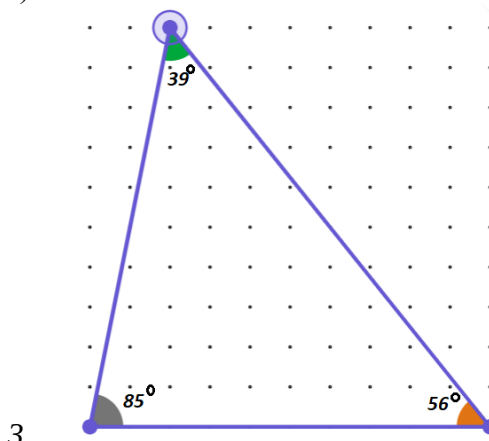
Геометрияны оқыту барысында бұл қасиеттерді қалыптастыру болашақ педагогтар үшін бірнеше артықшылық береді:

1. Оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыру: Шығармашылық тапсырмалар мен зерттеу әдістері оқытушыға оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді. Бұл оқушыларды ғылымға баулу мен олардың тұлғалық дамуына оң әсер етеді.

2. Өзін-өзі дамытуға мотивация беру: Зерттеу қызметіне негізделген оқыту болашақ педагогтарды өмір бойы білім алуға ынталандырады, бұл олардың кәсіби құзыреттілігін үздіксіз арттыруына ықпал етеді.

Оқушылардың танымдық дербестігін қалыптастыру үшін жүйелі түрде өзіндік жұмыстар ұйымдастырылуы тиіс. Мұндай жұмыстар қажетті танымдық дағдыларды дамытып, оқушыларды жаңа білімді өз бетінше игеруге және оны түрлі салаларда қолдануға ынталандырады. Білім беру барысында оқыту үдерісінің әр кезеңі оқушының шығармашылық әрекетін жетілдіруге ықпал етеді. Жаңа білімді игеру – оқыту үдерісінің негізгі кезеңі, себебі бұл уақытта оқушылардың геометриялық білімдер жүйесі қалыптасады [5]. Осы кезеңде өзіндік жұмыстар оқушыға жаңа ұғымдардың мазмұнын ашып, оның маңызды ерекшеліктерін түсіндіруге, бұрынғы білімдермен байланысын көрсетуге және қызығушылығын арттыруға бағытталады. Сонымен қатар, оқушыларды белсенді қабылдауға дайындау үшін олардың білім алуға деген ынтасын ояту маңызды. Бұл мақсатта жаңа мазмұнды игеруге дайындық барысында теоремаларды зерттеген ғалымдар туралы мәліметтер, олардың дәлелдену тарихы секілді қызықты деректер ұсынылуы мүмкін. Жаңа материалды түсіндіру кезінде сабақ тақырыбымен тікелей байланысты, шығармашылықты оятуға бағытталған өзіндік жұмыстар қолданылғаны жөн. Мұндай тәсіл оқушылардың жаңа білімді игеруін тереңдетіп, оны жадыда сақтауға көмектеседі. Мысалы, 7-сыныптың геометрия курсына «Үшбұрыштың бұрыштарының қосындысы» тақырыбын оқыту барысында оқушыларға «берілген үшбұрыштың бұрыштарының қосындысын анықтаңыздар» деген тапсырма беріледі. Бұл үшін әр оқушы алдын ала қалың қағаздан қиылған үшбұрыш үлгілерін дайындап әкеледі. Сабақ барысында оқушылар үш зерттеу тобына бөлінеді. Бірінші топ әртүрлі үшбұрыштардың

бұрыштарын транспортирді пайдаланып өлшейді және олардың қосындысын есептейді [6-7]. Екінші топ тақтада көрсетілген үшбұрышты дәптерге салу үшін транспортирді қолдану арқылы жұмыс жасайды(1-сурет).

3.
4. 1-Сурет – Үшбұрыштардың бұрыштарының қосындысы тақырыбына арналған сызба

Салу аяқталғаннан кейін оқушыларға: «Берілген бұрыштар арқылы үшбұрыш салуға бола ма?» деген сұрақ қойылады. Оқушылар бұл сұраққа тек «иә» немесе «жоқ» деп қысқа жауап беруі тиіс, болжамды жауаптар қабылданбайды. Жауапты дәлелдеу үшін екінші топтағы оқушыларға бұрыштарды жеке-жеке салып, содан кейін сол бұрыштарға сәйкес үшбұрыш құрастыру тапсырылады. Нәтижесінде, кейбір оқушылар (кем дегенде біреуі) үшбұрышты салуды аяқтай алмайды. Осы жағдайдан кейін «Неге?» деген сұрақ туындайды. Жауапты табу үшін оқушылардан берілген үшбұрыштардың бұрыштарының қосындысын есептеп, қорытынды жасау сұралады.

Үшінші топ оқушылар қағаздан қиылған үшбұрыштармен жұмыс жасайды. Оларға «үшбұрыш бұрыштарының қосындысын табындар» тапсырмасы беріледі. Бұл үшін олар үшбұрыштың бұрыштарын қиып алып, төбелері бір нүктеге сәйкес келетіндей етіп бекітуі керек. Нәтижесінде, үшбұрыштың пішіні мен өлшеміне қарамастан, барлық жағдайда жазыңқы бұрыш шығатынын анықтайды. Осылайша, үш топтың зерттеу нәтижелерін біріктіре отырып, оқушылар үшбұрыштың ішкі бұрыштарының қосындысы туралы теореманы тұжырымдайды. Бұл үдерісте оқушылар өз тәжірибелері арқылы теореманың дұрыстығына көз жеткізеді, бұл олардың белсенділігі мен шығармашылық қабілеттерін дамытады.

7-сыныпта геометрия курсына қосымша «геометриялық модельдеу» факультативтік курсын ұйымдастыру ұсынылады. Бұл курста кеңістіктік формаларды зерттеу, геометриялық фигураларды модельдеу және планиметриялық формаларды кеңістіктің құрамдас бөлігі ретінде қарастыруға назар аудару қажет. Білімді бекіту кезеңінде шығармашылық тапсырмаларды орындау маңызды. Бұл тапсырмалар қолданбалы білімдерді талдауды және олардың негізінде сызбаларды құруды қамтиды. Геометриялық есептерді шешу көбінесе сызбаны талдаудан басталады, себебі сызба тапсырманың жағдайын көрнекі түрде бейнелейді. Мұндағы негізгі мақсат – сызбаны пайдалана отырып, ойлау қызметін жандандыру және тапсырманың шарттарын қайта құру.

Осы типтегі тапсырмалар геометриялық фигуралардың элементтерін тану, салыстыру және олардың арасындағы сәйкестіктерді анықтау дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Мысалы, 8-сыныпта «Шеңбер» тақырыбын оқыту барысында дайын сызбалар негізінде шамаларды анықтауға арналған нақты талаптары бар есептер беріледі. Бұл тапсырмалар арқылы оқушылар құрылымдық элементтер арасындағы тәуелділіктерді анықтауды үйренеді және олардың дамуына ықпал етеді.

Бұл тәуелділіктерді анықтау арқылы мектеп оқушылары белсенді ізденіс әрекетіне тартылады. Зерттеу жұмысының нәтижесінде оқушылар объектілерді нақтылап, егжей-тегжейін қарастырады, олардың өзара байланыстарын анықтап, біртұтас жүйеге келтіреді. Бұл

үдеріс жаңа ақпараттың пайда болуына жол ашады және оқушылардың шығармашылық қызметке тән қасиеттерін қалыптастырады.

Зерттеу әрекеттері білім мен дағдыларды жаңа жағдайларға қолдануға бағытталған маңызды кезең болып табылады. Себебі оқушылар таныс объектінің жаңа функциялары туралы түсініктерді игере отырып, фигураның белгілі бір элементтерінің күтпеген қасиеттерге ие болатынын және олардың басқа ұғымдар тұрғысынан қарастырылуы мүмкін екенін байқайды. Зерттелетін объектінің құрылымын жалпы түрде түсіну үшін тапсырманы орындау барысында оны алдын ала элементтерге бөліп, олардың арасындағы байланысты анықтау қажет.

Осылайша, сызбаларға негізделген жұмыс оқушылардың көп мөлшердегі есептерді шешуіне мүмкіндік береді. Бұл жаңа тақырыпты алдын ала талқылау мен оқушылардың білімдерін жаңарту кезеңінің толық жүзеге асқандығымен байланысты. Мұндай әдіс оқушыларға материалды терең меңгеруге және есептерді тиімді шешуге көмектеседі.

Геометриялық ұғымдарға тоқталып өтейік:

1. Шама

$a_1^{k_1} a_2^{k_2} \dots a_n^{k_n}$ түріндегі, мұндағы $a_1, a_2, \dots, a_n$ – жай объектілер, ал $k_1, k_2, \dots, k_n$ – кейбіреулері нөл болуы мүмкін натурал сандар, конструкция $a_1, a_2, \dots, a_n$ өлшем бірліктерімен және $k_1, k_2, \dots, k_n$ өлшемдерімен берілген шама деп аталады.

$k_1, k_2, \dots, k_n$ параметрлерінің нақты мәндерінің жиынтығы шаманың ахуалы деп аталады.

Өлшем - категория ғылыми және философиялық сипаттағы, обобщающая процедураларды жалпылаушы және заттарды сапалық-мөлшерлік өлшеу нәтижелерін белгілеуші, өлшеу эталондары функциясы атқарушы категория.

Объектілер мен құбылыстардың сапалық параметрлері абсолютизацияланатын квалитивизмге және өлшенетін заттар мен процестердің сандық параметрлері мен шамалары абсолютизацияланатын квантивизмге қарсы, өлшем мен өлшемдік қатынастарды талдау сапалық және сандық сипаттамалардың бірлігінен, бір жағынан сапалық сенімділіктің болуы үшін сандық өзгерістердің маңыздылығынан, жаңасының пайда болуынан туындайды сапа, екінші жағынан, сандық өзгерістердің шекті мәні, сандық шамалардың өзгеру аралығы үшін сапалық сенімділік, оның аясында зерттелетін тақырыптың немесе процестің сапасын сақтау туралы айтуға болады.

Өлшем категориясы пропорция, үйлесімділік, пропорционалдылық, масштаб, тәртіп, модерация, орта, ритақ, метр және басқалар сияқты философиялық және ғылыми-танымдық дискурстардың ұғымдарымен тығыз байланысты.

Кластарды өлшеу. Өлшеу – осы айнымалы шамалардың сандары мен мәндерінде болатын ақпараттың табиғаты бойынша айнымалы шамалардың жіктелуі. Айнымалы шаманың шығу тегі осы шамамен жасалуы мүмкін көптеген әрекеттерге шектеулер қояды. Басқаша айтқанда, әрбір айнымалы шама үшін осы шаманың барлық мәндеріне дұрыс қолданылатын рұқсат етілген түрлендірулер класы бар.

Жалпы, рұқсат етілген түрлендірулері бар шамалардың әрбір тобы өлшеу шкаласы деп аталады. Шкала - бұл эмпирикалық объектілердің қасиеттері сандық қатардың қасиеттері ретінде көрсетілген сандық жүйе болып табылатын өлшеу құралы. Шкала оны қолданудың белгілі бір ережелерінің болуын білдіреді, мысалы, сандар мен эмпирикалық объектілер арасындағы сәйкестікті орнату.

Барлық таразылар 2 үлкен топқа бөлінеді: сапалық және сандық. Сапалық шкалаларға номиналды және реттік, ал қалғандары сандық шкалаларға жатады.

Шкала түрлері

Номиналды шкала: биективті түрлендірулер. Ол атаумен белгіленген объектілерді өлшеу үшін қолданылады - жынысы, тұратын аймағы, саяси партияға жататындығы. Атаулар шкаласында барлық өзара бір мәнді түрлендірулер қолайлы болып табылады. Бұл шкалада сандар белгілер ретінде қолданылады, тек объектілерді ажырату үшін. Атаулар шкаласында, мысалы, телефон нөмірлері, автомобильдер, төлқұжаттар, студенттік билеттер өлшенеді.

Адамдардың жынысы да атаулар шкаласында өлшенеді, өлшеу нәтижесі екі мәнді алады - еркек, әйел. Телефон нөмірлерін қосу немесе төлқұжаттар сериясын көбейту мағынасы жоқ екені анық.

Реттік шкала: қатаң монотонды түрлендірулер. Бекітуге келісім деңгейін, қанағаттану дәрежесін өлшейді. Реттік шкалада сандар объектілерді ажырату үшін ғана емес, сонымен қатар объектілер арасындағы тәртіпті орнату үшін де қолданылады. Қарапайым мысал-оқушылардың білімін бағалау. Орта мектепте 2, 3, 4, 5 бағалары қолданылатынын ескеріңіз, ал жоғары мектепте дәл сол мағына ауызша - қанағаттанарлықсыз, қанағаттанарлық, жақсы, өте жақсы көрінеді. Бұл оқушылардың білімін бағалаудың "сандық емес" сипатына баса назар аударады. Реттік шкалада барлық қатаң монотонды түрлендірулер қолайлы.

2. Фигура ұғымының шамамен байланысы

$a_1^{k_1} a_2^{k_2} a_3^{k_3}$ түріндегі, мұндағы a_1, a_2, a_3 – элементар объект, ал k_1, k_2, k_3 – олардың кейбіреулері нөл болуы мүмкін натурал сандар, шама берілсін. Шама нақты өмірде бар объектінің сипаттамасы. Шаманың мәні шекті немесе шексіз болуы мүмкін.

Егер, шама шексіз болса, онда ол сипаттайтын объект кеңістік деп аталады.

Объект кеңістік болған жағдайда, a_1, a_2, a_3 кеңістіктің осьтері, 1, 2, 3 - кеңістіктің өлшемі деп аталады. Яғни кеңістік бір, екі, үш өлшемді болуы мүмкін. Бір өлшемді кеңістік - түзу, екі өлшемдісі – жазықтық деп аталады.

Кеңістіктің кез келген шекті бөлігі фигура деп аталады. Фигура бір, екі, үш өлшемді болуы мүмкін.

Бір өлшемді фигуралар.

Шамасы нөлге тең бір өлшемді фигура - нүкте деп аталады. ал нөл-ден үлкен фигура - Нүкте түзуді қарама-қарсы бағытталған екі (-А, +А) сәулеге бөледі. Мұндағы -, + таңбалары сәулелердің бағыттарын білдіреді.

Кез-келген әр түрлі екі нүктеден шыққан және қарама-қарсы бағытталған екі сәуленің қиылысуынан пайда болған фигура кесінді деп аталады. Кесінді АВ түрінде бейнеленеді: мұндағы АВ – кесіндінің атауы, ал А және В – кесіндінің бастапқы және соңғы нүктелерінің атаулары.

Екі өлшемді фигуралар.

Жазықтықтың кез-келген А сәулесін А нүктесінен айналдыра бірнеше рет бұруға болады. Жазықтық бірнеше бөліктерге бөлінеді.

Жазықтықтың сәулені А нүктесінен айналдыра бұрудан пайда болған бөлігі бұрыш деп аталады және сол нүкте атымен аталады. Яғни, бір нүктенің айналасында бірнеше бұрыш болуы мүмкін.

Жазықтықтың сәулені А нүктесінен бір рет айналдыра бастапқы орынына дейін бұрудан пайда болған бұрыш “толық бұрыш” деп аталады. Толық бұрыштың шамасы – 360 градус.

Жазықтықтың кесіндіні А нүктесінен бір рет айналдыра бастапқы орынына дейін бұрудан пайда болған фигура “дөңгелек”, ал дөңгелектің оны кеңістіктен бөліп тұратын бөлігі “шеңбер” деп аталады. А нүктесі дөңгелек-тің немесе “шеңбердің центрі”, ал шеңбердің центрін шеңбермен қосатын кесінді “радиус”, центр арқылы өтіп, шеңбер нүктелері қосатын кесінді “диаметр” деп аталады. Дөңгелектің екі радиуспен бөлінетін бөлігі “сектор”, ал шеңбер бөлігі “доға” деп аталады.

Жазықтық А нүктесінде n сәулемен ($n > 2$) n бұрышқа бөлінсін. Жазықтықтың сәулелердің бойындағы, А нүктесінен түрлі қашықтықтағы нүктелерді қосатын кесінділермен шектелген бөлігі “n бұрышты фигура”, А нүктесі n бұрышты фигураның төбесі, фигураны шектеуші кесінділер фигураның табандары, ал сәулелер бойындағы нүктелер n бұрышты фигураның “табан төбелері”, төбені табан төбелерімен қосатын кесінділер фигураның “қабырғалары” деп аталады.

Үш өлшемді фигуралар. Кеңістіктің дөңгелектің центрін кеңістікке жылжытқаннан пайда болған бөлігі – “конус”, ал n бұрышты фигураның табан төбелерін кеңістікке жылжытқаннан пайда болған бөлігі – “n жақты фигура” деп аталады.

Дөңгелекті диаметрді айналдыра жылжытудан пайда болған фигура “шар”, ал шардың оны кеңістіктен бөліп тұратын бөлігі – “сфера” деп аталады.

Фигураларға қолданылатын операциялар.

Фигура шамасын анықтау. Симпсон формуласы:

$$\Phi_{\text{Ш}} = \frac{h}{6} (\Phi_{\text{ТҚШ}} + 4 \cdot \Phi_{\text{ОҚШ}} + \Phi_{\text{ЖҚШ}}),$$

мұндағы h – фигура биіктігінің ұзындығы.

Фигура қабырғаларының өлшемдерін анықтау.

$$\begin{cases} x_1 + x_2 + a_3 = a_{3,1}; \\ x_1 * x_2 + x_1 * x_3 + a_2 * a_3 = a_{3,2}; \\ x_1 * x_2 * x_3 = a_{3,3}. \end{cases}$$

теңдеулер жүйесіндегі $a_{3,1}$, $a_{3,2}$, $a_{3,3}$ сандар үш өлшемді фигураның жарты периметрі, жарты бет ауданы, көлемі болсын. Онда келтірілген жүйе фигура қырларының өлшемдерін бір мінді анықтайды. Шындығында, қосымша b_{21} , b_{22} , айнымалыларын енгізу арқылы жүйені келесі жүйелер тізбегіне түрлендіруге болады.

$$\begin{cases} x_1 + x_2 = b_{21}; \\ x_1 * x_2 = b_{22}. \end{cases}$$

$$\begin{cases} b_{21} + x_3 = a_{3,1}; \\ b_{21} * x_3 + b_{22} = a_{3,2}; \\ b_{22} * x_3 = a_{3,3}. \end{cases}$$

Тізбектің екінші жүйесін шешу алгоритмі.

1. $a_{3,3}$ санын канондық түрде жазу.
2. үшінші теңдеуден b_{22} – ні және x_3 – ті анықтау.
3. 1-теңдеуден b_{21} – ді анықтау.
4. 2-ші теңдеуді шешімнің дұрыстығын тексеруге пайдалану.
5. Шешім дұрыс болса, 1-жүйені шешу;
6. Алгоритмнің соңы.

Қорытынды. Геометрия пәнін шығармашылық және зерттеу бағытында оқыту болашақ педагог-математиктердің құзыреттілігін қалыптастырудың тиімді құралы болып табылады. Бұл пәннің мазмұны мен әдістемесі кеңістіктік ойлау, логика және шығармашылық әлеуетті дамытуға мүмкіндік береді. Сондықтан геометрияны оқытуда зерттеушілік және интерактивті тәсілдерді кеңінен қолдану қазіргі заман талаптарына сай педагогтарды даярлауда маңызды рөл атқарады. Геометрияны шығармашылық бағытта меңгеру арқылы студенттер тек қана пәннің мазмұнын игеріп қана қоймай, зерттеу жұмыстарына да қызығушылық танытады. Бұл оларды шығармашылық тапсырмалар мен логикалық есептерді шешуге ынталандырады, сондай-ақ күрделі ғылыми мәселелерді зерттеуге бейімдейді. Мұндай тәсілдер әсіресе болашақ ұстаздардың теориялық білімдерін тәжірибемен ұштастыруға көмектеседі. Геометриялық фигураларды моделдеу, олардың қасиеттерін зерттеу және практикалық есептерді шешу секілді әрекеттер болашақ педагогтарға кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудың тиімді тәсілдерін меңгеруге мүмкіндік береді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Akhmanova D. M. Геометрияны оқытуда оқушылардың шығармашылық белсенділігін қалыптастыру әдістемесі //bulletin of abai kaznu. series of physical and mathematical sciences. – 2020. – т. 71. – №. 3. – с. 31-36.
2. ОҚЫТУДЫҢ О. М. П., Мәселелері ә. педагогика және оқыту әдістері _ pedagogy and teaching methods //с. демірел атындағы университеттің хабаршысы. – 2018. – с. 127.
3. Madiyarov N. K., Tursynkulova E. A., Erdankulov A. Z. Болашақ математика мұғалімдерін геометриялық салу есептеріне даярлауда «деңгейлеп оқыту» технологиясын қолдану //Bulletin of LN Gumilyov Eurasian National University. Pedagogy. Psychology. Sociology series. – 2023. – Т. 142. – №. 1. – С. 155-167.
4. Шамуратова А. Ж., Ханжарова Б. С. МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНА ГЕОМЕТРИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ //Наука и жизнь Казахстана Қазақстанның ғылымы мен өмірі. – С. 205.
5. Имангалиева Ш. Д., Өмірзақова М. Болашақ мұғалімдердің кәсіби даярлығында конструктивті оқыту технологияларын пайдалану //Integration of the Scientific Community to the Global Challenges of Our Time. – 2017. – С. 263-268.
6. Таженова С. Қ., Байзулдаева Г. О. Конструктивті оқыту теориясын пайдалану арқылы оқушылардың сыни ойлауын дамыту //Innovation Management and Technology in the Era of Globalization. – 2017. – С. 335-339.
7. Бунятова Ф. Д. Основы конструктивного обучения по-Бунятовой //Конструктивные педагогические заметки. – 2015. – №. 3-2. – С. 14-20.

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-91-94
УДК 372.851

НЕОБХОДИМОСТЬ, ЗНАЧЕНИЯ И ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МОДУЛЬНОЙ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

ШУКЮРОВ РАСИМ ЮСИФ оглы

Доцент Азербайджанского Государственного Педагогического Университета,
доктор философии по педагогике
Баку, Азербайджан

Аннотация: В статье рассматривается необходимость, значения и особенности использования модульной технологии обучения на уроках математики в начальных классах. Показывается, что начальное образование имеет особое значение в формировании личности, процесс развития учащихся на начальном этапе обучения принципиально отличается от последующих образовательных этапов. Также показано, что в начальных классах различные темы математики можно разделить на отдельные модули, при этом каждый модуль направлен на развитие определенных навыков учащихся.

Ключевые слова: модульное обучение, технология, начальное обучение урок математики, интерактивное обучение

Период начального образования имеет особое значение в формировании личности. Характеристики этого периода принципиально отличаются от более поздних стадий процесса развития. Именно в этот период закладывается основа для приобретения конкретных знаний, умений и навыков, освоения различных видов деятельности, всестороннего развития. В современную эпоху особое значение приобретает использование новых образовательных технологий в начальных классах. Новые технологии обучения — это инновационные подходы, которые позволяют учащимся учиться более эффективно и интерактивно в современной системе образования. Эти технологии делают процесс обучения более интересным, практичным и актуальным за счет использования различных методов и подходов.

Как известно, преподавание математики в начальных классах является одним из основных уроков, развивающих аналитическое мышление и навыки решения проблем у учащихся. Внедрение новых технологий обучения на этих уроках делает процесс обучения более эффективным и интересным, повышает мотивацию учащихся и способствует лучшему усвоению ими тем. Современные технологии помогают преподавателям и учащимся глубже понимать и применять математические знания. Следует отметить, что применение модульной технологии обучения в системе образования является одним из важных инструментов развития знаний и навыков учащихся. В математике эта технология обеспечивает учащимся более систематический, логичный и практичный подход. Слово «модуль» происходит от латинского слова «modulus». Это означает размер. Концепция модулей давно известна в точных науках, особенно в математике, а также в архитектуре. В педагогике модуль служит для точного установления уровня статуса и качества [3].

Модульное обучение — метод организации образовательного процесса, основанный на блочно-модульном представлении учебной информации. То есть содержание образования может состоять из образовательных модулей, представляющих собой полноценный мультимедийный продукт, решающий конкретную образовательную задачу. При этом каждый модуль представляет собой автономный, содержательно и функционально завершённый образовательный ресурс и может представлять собой тематический элемент, состоящий из трех компонентов: информационного, практического и контрольного. Каждый модуль должен быть вариативным. Причина ее вариативности заключается в том, что при изучении любой темы учащийся может выбрать наиболее подходящий с его точки зрения модуль для усвоения

информации, выполнения практических действий и контроля прогресса. Варианты (т.е. аналоги) — это однотипные учебные модули, посвященные одному и тому же тематическому элементу определенной предметной области. То есть вариативность достигается за счет различных методов подачи учебного материала и технологий реализации модулей, которые могут содержать один и тот же материал, но в разной подаче, более понятной и доступной конкретному обучаемому. При этом должно быть соблюдено главное условие: учащийся сам выбирает тот или иной вариант. Преподаватель лишь объясняет, на что следует обратить внимание при этом выборе. Технология модульного обучения — это системный подход, включающий индивидуальное и групповое обучение. Использование модульной технологии обучения на уроках математики позволяет учащимся более системно и глубоко усваивать учебный материал.

Каждый модуль разработан на основе следующих принципов: модули разрабатываются в соответствии с пожеланиями, стремлениями, знаниями и навыками каждого учащегося; подготовлено в соответствии с индивидуальными процедурами обучения и подачи заявлений. Выбор тем осуществляется на основе интересов учащихся; структура программы может меняться в зависимости от индивидуальных навыков; это дает иной взгляд на концепции преподавания и обучения; разработанные модули создают широкие условия для использования различных приложений, таких как компьютерное обучение и дистанционное обучение.

Применение модульного обучения на уроках математики в начальных классах помогает индивидуализировать и сделать процесс обучения интересным для учащихся в соответствии с их возрастом. Модульное обучение гарантирует, что учащиеся в начальных классах усваивают учебный материал систематически и последовательно. Модуль четко определяет цели обучения, задачи и уровни обучения, а также отмечает навыки, которые будут определять результаты обучения, которых достигнет учащийся [2].

Модуль состоит из следующих структурных элементов:

1. Информационный блок.
2. Блок исполнения.
3. Методический блок.
4. Блок управления.

Система знаний формируется содержанием информационного блока. Для того чтобы учащиеся осознали свои знания, им необходимо выполнить практическую работу. Для этого в учебный модуль включен реализационный блок, включающий лабораторные, практические работы и различные задания. Эти два блока представляют собой систему содержания обучения. Блок контроля включен в учебный модуль для определения уровня сформированности знаний и умений и совместно с методическим блоком представляет собой систему управления взаимодействием преподавателя и учащегося в процессе изучения модуля. Перед началом обучения по модульной технологии каждый ученик проходит анкетирование, помогающее актуализировать базовые (ранее изученные) понятия и навыки, на основе которых можно приобретать новые знания. После успешного прохождения входного контроля учащиеся получают необходимую информацию и сведения о блоках занятий. Начинается процесс обучения по модулю. Преподаватель выступает в роли консультанта, проводит занятия по ключевым вопросам, обобщает учебный материал.

Рассмотрим каждый из этих блоков в отдельности.

Информационный блок включает в себя: 1. Теоретический материал для изучения (например, уроки, дающие общую информацию по основным вопросам предмета).

2. Информация, расширяющая и углубляющая процесс усвоения (дополнительные источники, справочники, публикации).

3. Иллюстрированный материал (в виде рисунков, картинок, таблиц, диаграмм), позволяющий глубже понять изучаемую информацию.

Блок исполнения включает в себя:

1. Самостоятельная работа над материалом темы (чтение указанной литературы, ознакомление с опорной схемой соответствующей темы, выполнение предложенных заданий и оформление необходимых по модулю конспектов).

2. Лабораторные и практические работы.

3. Пакеты, предлагающие различные уровни задач.

4. Формулирование вопросов на основе изученного материала.

5. Представление материала модуля в виде рисунков, картинок, таблиц или диаграмм.

Методический блок включает в себя:

1. Рекомендации по изучению материала в ходе самостоятельной работы учащегося.

2. Система управления учебной деятельностью учащихся.

3. Сборник методических документов и программных педагогических средств, обеспечивающих самостоятельную работу учащегося.

4. Рекомендации для преподавателя по проведению учебных занятий с описанием конкретных методов и алгоритмов.

В состав блока управления входят:

1. Теоретические испытания вступительного контроля.

2. Промежуточные контрольные тесты и задания разного уровня сложности.

3. Текущий контроль для диагностики усвоения учебных элементов модуля.

4. Карточки с заданиями разного уровня сложности.

5. Итоговые контрольные испытания.

Переход на рейтинговую систему оценки знаний, с одной стороны, позволяет в широком диапазоне отразить индивидуальные способности обучающегося, а с другой стороны, позволяет повысить конкурентоспособность обучения, а не только учитывать друг друга. Учебная программа направлена на создание рейтинговой системы оценки знаний, способствующей развитию самостоятельности и активности учащихся и в конечном итоге повышению их профессиональной подготовки.

Преимущества модульного обучения в начальной школе включают в себя следующее: Индивидуальный подход – учащиеся усваивают новые знания в удобном для них темпе. Модульное обучение адаптируется к индивидуальному темпу учащихся. Каждый обучаемый может перейти к следующему модулю после завершения одного модуля в соответствии со своими способностями. Это обеспечивает дополнительное повторение материала для более слабых учеников и ознакомление с более сложными задачами для более сильных учеников.

Активное обучение – они учатся интерактивно с помощью заданий и игр. Повышение интереса -после завершения изучения одной темы учащиеся переходят к следующей, что помогает сделать уроки более интересными и продолжительными.

При использовании в разработке модульного метода интерактивных занятий, игр и практических занятий урок становится более живым и интересным для учащихся. Уроки становятся более интересными благодаря цифровым ресурсам, наглядным материалам и интересным подходам.

Структурирование тем – Знания преподаются шаг за шагом и представляются систематически. Возможности повторения и закрепления. Модуль позволяет повторять обучение и закреплять изученную информацию. В конце каждого модуля обучаемые выполняют тесты и задания, проверяющие их знания, что полезно для контроля процесса обучения.

Эффективное использование ресурсов. Учителя могут составлять планы уроков более простым и структурированным способом, используя модульный подход. Этот метод позволяет учащимся контролировать посещаемость и время занятий в соответствии со своими желаниями. Таким образом, можно выбрать наиболее подходящий для каждого учащегося метод обучения.

В начальных классах различные темы математики (например, числа, сложение, вычитание, умножение, деление) можно разделить на различные модули, каждый из которых

направлен на развитие определенных навыков. Каждый модуль организован как независимая учебная единица, и учащиеся изучают каждый из этих модулей в определенном порядке.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ağayev Ə. Təlim prosesi: Ənənə və müasirlik. Bakı: Adiloğlu, 2006, -138 s
2. Əhmədov H., Zeynalova N. Pedaqogika (dərslik), “Elm və Təhsil” , Bakı 2019, - 352 s
3. Nəzərov A. Müasir təlim texnologiyaları(dərs vəsaiti), Bakı 2012, - 103 s
4. <https://tehsiljurnali.az/mektebmuellim/48-tlm-proses-nn-v-masrlk.html>
5. Педагогика: Большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. Мн.: «Соврем. Слово» 2005 - 720 с
6. Юцявичене П. А. Теория и практика модульного обучения. Каунас, 1989 -

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-95-97

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ СОВРЕМЕННОГО УРОКА В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

КАСЫМБЕКОВА ЖАНАР ЖУСУПОВНА

Учитель начальных классов КГУ «Школа-лицей отдела образования акимата
г.Лисаковска» УОАКО, г. Лисаковск, Казахстан.

Аннотация: Современные образовательные технологии играют важную роль в образовательном процессе начальной школы, способствуя повышению качества образования и развитию творческих способностей у младших школьников. В статье рассматриваются инновационные методы и технологии, применяемые на уроках начальной школы, такие как мультимедийные средства, игровые и проектные технологии, а также дистанционное обучение. Анализируются преимущества и вызовы, связанные с внедрением данных технологий в учебный процесс. Описываются примеры успешного использования инновационных методов в различных предметных областях, а также роль учителя как организатора образовательного процесса в условиях использования новых технологий. Автор подчеркивает важность формирования у учащихся навыков самостоятельного поиска информации, критического мышления и цифровой грамотности.

Ключевые слова: инновационные технологии, начальная школа, мультимедийные средства, проектные технологии, игровые технологии, дистанционное обучение, критическое мышление, цифровая грамотность, педагогика, современные методы обучения.

Современные образовательные процессы требуют новых подходов к обучению, что связано с быстро развивающимися информационными технологиями и изменениями в педагогической парадигме. В условиях глобализации и цифровизации общества традиционные методы обучения уже не всегда могут удовлетворить потребности нового поколения учащихся. В связи с этим на первый план выходит внедрение инновационных технологий в образовательный процесс, что дает возможность создать более динамичную, эффективную и интерактивную учебную среду. В частности, начальная школа является важнейшим этапом в формировании у детей базовых навыков и знаний, где внедрение новых технологий играет ключевую роль.

1. Понятие инновационных технологий в образовании.

Инновационные технологии в образовании – это методы и средства, которые направлены на улучшение образовательного процесса, повышение его качества и эффективности. В рамках начальной школы инновационные технологии охватывают как педагогические подходы, так и новые средства обучения, такие как мультимедийные презентации, образовательные программы, виртуальные лаборатории и многое другое. Эти технологии обеспечивают активное вовлечение учащихся в учебный процесс, способствуют развитию их творческих и аналитических способностей.

2. Виды инновационных технологий в начальной школе.

Мультимедийные технологии.

Мультимедийные технологии включают в себя использование различных видов информации (текст, звук, изображение, анимация) с помощью цифровых средств. В уроках начальной школы мультимедийные средства (например, презентации PowerPoint, видеоуроки) могут использоваться для наглядного представления учебного материала. Это способствует лучшему усвоению информации, повышает интерес учеников к предмету, а также развивает их визуальное восприятие и критическое мышление.

Игровые технологии.

Игровые технологии в начальной школе являются одним из самых популярных и эффективных методов. Игровая деятельность стимулирует учащихся, создавая интерес к

процессу обучения. Игры развивают не только познавательные способности детей, но и их социальные навыки, помогают осваивать коллективную работу и решать задачи. Например, использование образовательных игр по математике, языку или природоведению позволяет не только закрепить знания, но и сделать процесс обучения увлекательным и осознанным.

Проектные технологии.

Проектная деятельность становится важной частью образовательного процесса, особенно в начальной школе. Учителя, используя проектные технологии, стимулируют детей к самостоятельному поиску информации, работе в группе, планированию и презентации результатов. Проекты могут быть связаны с любым учебным предметом и направлены на решение реальных задач. Это позволяет развивать у детей не только познавательные, но и личностные качества, такие как ответственность, инициативность, умение работать в команде.

Дистанционное обучение.

Дистанционные технологии позволяют организовать учебный процесс, который не зависит от физического присутствия учителя и учащегося в классе. В условиях современных реалий, когда обучение может происходить как в классе, так и в онлайн-формате, использование образовательных платформ и электронных учебников становится важной частью школьного образования. Для младших школьников дистанционные уроки должны быть насыщенными, интерактивными и сопровождаться разнообразными видами активности, чтобы поддерживать интерес и мотивацию.

Цифровые лаборатории и виртуальные классы.

Использование цифровых лабораторий и виртуальных классов позволяет расширить возможности экспериментирования и наблюдения за различными процессами, которые трудно реализовать в обычных условиях школы. Например, виртуальные лаборатории дают возможность детям проводить химические эксперименты или наблюдать за природными явлениями, не выходя за пределы учебного кабинета. Это особенно важно для формирующихся навыков критического мышления и научного подхода к познанию мира.

3. Преимущества использования инновационных технологий в начальной школе.

Повышение мотивации учащихся.

Интерактивные методы обучения, игры, использование мультимедийных средств значительно повышают интерес детей к учебному процессу. Визуализация знаний помогает детям лучше воспринимать и запоминать информацию.

Развитие критического мышления.

Инновационные технологии дают возможность учащимся работать с информацией, анализировать ее, решать практические задачи и выводить собственные выводы. Это способствует развитию критического и аналитического мышления.

Индивидуализация обучения.

Использование современных технологий позволяет учитывать индивидуальные особенности каждого ребенка, их темпы усвоения материала. Например, электронные образовательные ресурсы позволяют учащимся работать в своем темпе, повторять сложные темы или, наоборот, углублять знания по интересующим их вопросам.

Улучшение взаимодействия учителя и ученика.

Современные технологии позволяют учителям эффективно организовывать процесс обучения, включая различные формы работы с детьми, а также проводить обратную связь с учениками и их родителями через электронные журналы и платформы. Это помогает создать более тесную связь между всеми участниками образовательного процесса.

Проблемы и вызовы внедрения инновационных технологий.

Несмотря на многочисленные преимущества, внедрение инновационных технологий в начальную школу сопряжено с определенными трудностями. Одна из главных проблем — это недостаточная подготовленность педагогов к использованию новых технологий. Для того чтобы технологии приносили пользу, учитель должен не только знать, как ими пользоваться, но и уметь эффективно интегрировать их в учебный процесс. Кроме того, существуют

проблемы с обеспечением школ необходимыми техническими средствами, а также с обеспечением доступа к качественным интернет-ресурсам, что может быть проблемой в сельской местности.

Роль учителя в процессе внедрения инновационных технологий

Учитель в условиях применения инновационных технологий должен стать не только носителем знаний, но и организатором образовательного процесса. Он должен уметь вовремя адаптировать используемые технологии, подобрать подходящие методы и средства обучения, чтобы максимально раскрыть потенциал каждого ученика. Важнейшим аспектом является подготовка учителя, что требует постоянного совершенствования и самообразования.

Инновационные технологии открывают перед образованием начальной школы новые горизонты и возможности. Они способствуют более глубокому усвоению знаний, развитию творческих и аналитических способностей учащихся, а также создают более комфортную, интерактивную атмосферу для учеников и педагогов. Однако важно помнить, что технологии — это лишь инструменты, и их эффективность зависит от того, как они будут использованы в образовательном процессе. Учителя, вооруженные современными знаниями и методами, могут существенно повысить качество образования, что станет залогом успешного развития и воспитания будущих поколений.

DOI 10.24412/2709-1201-2025-282-98-103

ЖАСӨСПІРІМ БАЛУАНДАРДЫ САМБО КҮРЕСІНІҢ ӘДІС - ТӘСІЛДЕРІ АРҚЫЛЫ ДАЙЫНДАУДЫҢ БАҒЫТ – БАҒДАРЛАРЫ МЕН ҚҰРЫЛЫМДЫҚ – МАЗМҰНДЫҚ ҮЛГІСІ

МАЙМУРАТОВ АМИР АЙДАРУЛЫ

Алматы гуманитарлы-экономикалық университетінің «Дене шынықтыру және спорт»
мамандығының магистранты.

Аңдатпа: Жарыстық сайыстарда әдіс пен тәсіл өзара бірігіп нақтылы тактикалық міндеттерді жүзеге асыру үшін әрбір тәсілдік әрекет пайдаланылуы мүмкін айналы әдістік әрекеттердің бірегей кешенін құрайды. Қазіргі өскелең өмір жағдайындағы самбо күресінде әдістік – тәсілдік даярлықсыз бірде – бір әдіс іске асырылуы мүмкін емес, сондықтан орындалатын әдістік әрекет тактикалық мақсатпен жоспарлы түрде ұйымдастырылады.

Кілтсөздер: Мектеп, күрес, жаттығулар, коммуникативтік, құзыреттілік.

Самбо күрсеімен шұғылданатын жасөспірім балуандардың әдістік – тәсілдік шеберлігін арнайы спорттық даярлықтың интегралды көрсеткіші ретінде түсіндіруге болады. Оның барынша өскелең үлгіде көрінуі әдіс – айналы амалдарда екені мойындалған, яғни самбошы балуанды дайындаудағы негізгі міндеттерді жүзеге асыруды қамтамасыз ететін, әдістік – тәсілдік шеберлік басты стратегиялық мақсатты орындауға бағдарланған болуы тиіс, сонымен бірге жоғары қозғалмалық және қозғалыс қызметінің арқасында жанкүйерлердің жоғары қызығушылық сезімін туындатады: 1) әдістік – тәсілдік әрекеттің шабуылдау бағытына басымдық береді; 2) қимылдық әрекеттің жоғары қарқындылықпен үйлестіретін белдесу жекпе – жегін өткізуге деген мақсатқа ұмтылушылық; 3) бастапқы шабуылдау әрекетінде екпінмен қолайлы позицияны қолда ұстау; 4) жарыстық белдесуді бүкіл жүргізу үдерісіне ұтымды мақсатты дайындау (Б.В. Иванюженков, 2004).

Әдістік – тәсілдік шеберліктің жоғары деңгейі жарыста нәтижелі жеңіске әкелетін күрделі әдістік – тәсілдік әрекеттерде белдесуді комбинациялық үлгіде жүргізуге негізделеді.

А.Н. Ленцтің анықтауы бойынша (1967), комбинация бұл келесі әдісті орындау үшін шабуылдаушының алдын – ала орындаған әрекеті қолайлы болатын қарсыластың қорғану реакциясы кезіндегі әдістерді, қарсы әдістердің немесе олардың элементтерінің үйлестігі. В.В. Нелюбин (1995) комбинацияға басқаша анықтама береді. Оның пікірі бойынша, әдістердің комбинациясы – бұл автоматты түрде шабуылдаушы әдістік – тәсілдік әрекеттердің үйлестігі яғни қарсыласының қорғану әрекетік түзу.

Белдесуді жүргізудің комбинацияның үлгісі қарсыласының қарсы әдіс қолдану немесе қорғану әрекетіне дайындық әрекеті мен әдістерінің өзара байланысына негізделген. Комбинациялық барлық түрлерін құру құрлымы қарсыласының белсенді қарсылығын пайдалануға негізделетін бірнеше шабуылдау әдістерін қисынды біріктіруге бағытталады (А.Н. Ленц, 1972; А.Г. Левицкий, 1989, 2003).

Комбинацияны құру үшін мазмұнды негіз шабуылдау, қорғану әдістері, қарсы әдістер және әр түрлі варианттағы тәсілдер болыптабылады. Комбинациялық күрес жасөспірім самбошылардың белдесу барысындағы пайда болатын, барлық күтпеген жағдайларда қарсыласының ойын, ниетін және әрекеттерін алдын – ала болжалдайтын шеберлігін, біліктілігі мен дағдыларын елеулі тереңдетеді (С.Н. Смоляр, 1983; А.Г. Левицкий, 1989, 2003; А.А. Карелин, Б.В. Иванюженков, В.В. Нелюбин, 2005).

Балуандардың самбо күресімен шұғылданған барлық жылдарындағы дайындықтың жаттығу және жарыстық сатыларында күрестің комбинациялық үлгісі ұшталып жетіле түседі. Сондықтан комбинациялық бағыттағы әдістік – тәсілдік даярлықты жетілдіруге үлкен маңыз беріледі. Тәжірибелі, үздік жаттықтырушылар өз шәкірттерінің кәсіби спорттық шеберлігін арттырудың құралдары мен әдістерін, ұтымды жолдарын жүйелі іздеуде.

Қазіргі заманғы спорттық күрестің мазмұны үздіксіз жетілуде, балуандардың қозғалыс потенциалдары жаңа әдістермен, қорғаныстармен, комбинациялармен және тәсілдік байлаулармен құралдануда.

Комбинациялық күресті жақсы меңгерген балуан бір әдістен екінші әдіске тез өтеді. Шабулдаушы балуан барлық уақытта өз қарсыласы алдында айқын басымдылықта болады, өйткені өзара қисынды байланысқан әдістердің комбинациялық бірінен кейін бірі орындалатын сериясынан қорғану қарсыласына қиындық туғызады. Шабулдаушының жоспарланған комбинациялық әдіс – тәсілдерінен кейін қарсыласы өзінің қорғаныс әрекетінде екі мәрте реакция береді. Яғни екінші шабуылға жауап беру реакциясы кешігеді. Бұл шабулдаушы балуанға қорытынды тәселән табысты аяқтауды жүзеге асыруын қамтамасыз етеді.

Теориялық және эксперименттік зерттеу жұмыстары балуандардың әдістік – тәсілдік шеберлігінің тиімділігін қалыптастыру және одан әрі арттыруда арнайы жылдамдық – күш сапасының рөлі сонымен бірге арнайы дене дайындығы деңгейін жетілдіру мүмкіндіктері жайлы дәлелді куәландырады [7,15].

Көптеген авторлар жылдамдық – күш даярлығын дамытуға бастапқы спорттық мамандану сатысында назарды көп аударған дұрыс деп санайды [10,11,13].

Спорттық жеке сайыс түрлерінде жылдамдық – күш сапасының маңызды рөлі көптеген зерттеуші ғалымдардың ғылыми еңбектерінде атап өтіледі. Л.В. Казацкая, В.Д. Подосинов, В.А. Коледа қазіргі заманғы семсерлесу спорты үлкен қимылдық қозғалыстарымен сипатталады және ұрыстық әдіс – тәсілдерді орындаудағы жоғары жылдамдық, жылдамдықты басқара білу және оның жарыс аяқталғанға дейін сақтай білу қабілеті – табыс шарты [13].

Б.И. Бутенко, А.И. Фесенко, В.И. Чудиновтер қазіргі заманғы боксшылардың жылдамдық – күш сапасын дамытуға үлкен маңыз береді.

Ю.В. Верхошанский мен В.И. Филимонов балуандардың жылдамдық – күш даярлығын талдау барысында олардың әдістік – тәсілдік шеберлігі ерекшеліктерімен байланысындағы жылдамдық – күш сапаларының жоғары деңгейінің көрінуінің үлкен мәнге ие екенін атап көрсетеді [7,8,9].

Балуандарда жалпы күштік, сол сияқты қопарылыс күштік қабілеттердің көрінуі мен оларды жетілдірудің маңыздылығы жайлы Э.М. Хусейнов пен В.И. Филимонов атап өтеді.

Спорттық күрес түрлерінде, оның ішінде самбо күресінде балуандардың қозғалыс аппаратына жоғары талап қойылады. Бұл жоғары дәрежелі балуандардың дене қозғалысы сапаларын дамыту, қажеттілігін айқындайды, яғни қысқа уақыт аралығында үлкен бұлшық ет күштенуін көрсету қабілеттілігі болып табылады. Спорттық күрес әдістері белдесу кезінде жеңіске жету мақсатында пайдаланылатын тәсілдік әрекетті орындау жолы, яғни бұл әрекеттердің нақтылы күтпеген жағдайда (шабуылда, қорғаныста) әр түрлі болатындығы [28,29]. Әдістер «модельді» яғни негізінде оқытып, үйрету үдерісі құрылады және оқытып үйрету нәтижесіндегі іс – жүзінде меңгерілген нақтылы болып айырмаланады.

Өз кезегінде айқын, нақтылы әдіс ұтымды (рационалды) және рационалды емес болуы мүмкін. Әдістік дайындық – бұл әдістерді оқытып үйрету үдерісі және оны дағдыға айналуды деңгейіне жеткізу. Әдіс пен тәсіл бірегей кешенді құрайды [29,30]. Біріншіден, әрбір әдістік әрекет тәсілдік міндетті іске асыру үшін пайдаланылуы мүмкін, екіншіден, қазір бірде – бір төреші ұпаймен бағалайтын әдіс (шабуылдаушы әдістік әрекет) тәсілдік дайындықсыз жасалуы мүмкін емес, үшіншіден, барлық әдістік әрекеттер тәсілдік мақсатпен алдын – ала ұйымдастырылады.

Сондықтан әдістік – тәсілдік әрекет (тәсілдік мақсатта пайдалануға болатын әдістік әрекет) әдістік – тәсілдік дайындық (тек күрес әдістері мен тәсілдерін оқытып үйрету ғана емес, яғни әдістерді іс – жүзінде меңгерумен және негіздеумен кешенді пайдалану), әдістік – тәсілдік даярланғандық, әдістік – тәсілдік шеберлік (әдістік – тәсілдік даярлықтың жоғары деңгейі) деген ұғымдар үлкен таралымдарға ие болуда.

Самбо күресі бойынша әдебиеттерді талдау куәландырғандай «әдістік - дайындық», тәсілдік дайындық және «әдістік – тәсілдік дайындық», ұйымдарын түсіндіру қалай болса солай ойлау болып саналады. Нәтижесінде, әртүрлі ұғымдар бірін – бірі алмастырады. Бұдан аулақ болу үшін дайындық барысында қандай міндеттер шешілетіні барлық уақытта нақтылы болатындығы есепке алынуы тиіс.

Әдістік әрекеттерді меңгеру және жетілдіру, мысалы, әдістік даярлықты қарастырады. Ал басқа екі ұғымды сипаттау күрделілік туындатады. Біздер тәсілдерді зерттеу үдерісін тәсілдік даярлық ретінде, ал іс – жүзінде оны меңгеруді (белгілі талаптарға сәйкес көптеген әдістік әрекеттерді өткізу) - әдістік – тәсілдік дайындық ретінде санаймыз. Бұдан басқа әдістік – тәсілдік дайындықты тұтастай дайындықтың интегралды көрсеткіші ретінде қарастыруға болады. Өзінің ерекше сұлу қозғалмалығы арқасында жоғары көріністік қызығушылық туғызуымен сипатталатын комбинациялық күрес әдістік – тәсілдік даярлықтың көрінуінің жетілген үлгісі ретінде мойындалған.

Әдістік – тәсілдік дайындық жалпы стратегиялық мақсаттарды орындауға бағытталуы тиіс.

Балуандардың шеберлігін артырудағы маңызды қозғаушы күштерінің бірі барлық дайындық түрлерін оның ішінде әдістік – тәсілдік даярлықты қамтитын мақсатты негіздегі жаттығудың ұйымдастыру және әдістемелік принциптерін сақтау барысында жеке ерекшеліктерін максимальды пайдаланумен қорытындыланады. Бұл принциптерді басшылыққа алу жиі қолданылатын әдістік әрекеттің жеке арсеналын қалыптастыруға және оларды орындаудың дайындық тәсілдерін, ал соңғы нәтижеде жекпе – жекті өткізудің жеке мәнерін өндіруге әкеледі [31,32,33,34,35].

Балуандардың марфологиялық, функционалдық және психологиялық ерекшеліктерінің жиынтығы олардың жекпе – жек сайысты жүргізудің жеке мәнерін қалыптастыру негізінде жатыр [36,37]. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей белгілі бір мәнерде белдесу өткізуге даярлық құрлымы мен басымырақ бейімделгендік деңгейін толық талдау дәрежелі балуандардың әдістік – тәсілдік әрекетін жетілдіруді дифференциалдауға мүмкіндік береді. Мұндай жолмен келу әдістік – тәсілдік әрекет деңгейінің тез өсуіне және жарыстық қызымет тиімділігінің артуына мүмкіндік жасайды.

Самбо күресімен шұғылданатын жасөспірім балуандардың әдістік – тәсілдік әрекеттерін талдау балуандардың шабуылдаушы және қорғанушы әрекеттері мен бастапқы тұру қалыпы арасындағы анық өзара байланыс арсеналын айқындады мен бастапқы тұру қалыпы арасындағы анық өзара байланыс арсеналын айқындады.

1-кесте

Әдістік – тәсілдік біліктілік және даярланғандық

Стратегия	Әдіс	Тәсіл
Шабулдаушы әрекеттерге басымдық беру	Жоғары тиімділік деңгейімен әдістік жан - жақтылық	Әрекет жүйелілігін іске асыру варианттылығы
Күресті жүргізудегі мақсатқа ұмтылушылық, қайта шабуылдаудың жоғары қарқыны	Жеке кешенді әдістердің негізінде әдістік мамандану	Белдесудің барлық жағдайларында жеке тәсілдерді сақтау шабуылда, қорғаныста, қарсы шабуылда, комбинацияда және байланыста
Бірінші әрекетті акценттеу (инициативаны қолға алу)	Жоғары жарыстық сенімділікпен 4-6 жеке үйлесімді әдістік әрекетті меңгеру	

Белдесуге ұтымды мақсат қою	Дененің орталық нүктесіне ұтымды орналастыру және шабуылдау әрекетін орындау кезінде күш салу	Тұру қалпында және партерде комбинацияны қолдануды күшейту.
-----------------------------	---	---

Спорттық самбо күресінің бағдарламалық - әдістемелік қамтамасыздандырылу үлгілері.

Спорттық самбо күресі ТМД елдерінде, оның ішінде қазақстанда жастар арасында ерекше таралымға ие. Халықаралық аренада жоғары спорттық нәтижелерге жету жасөспірім балалық шақтан бастап, спорттық шеберлікті жетілдірудің барлық сатыларында балуандарды даярлаудың барынша тиімді құралдары мен әдістерін үнемі іздеу, жетілдіру жоғары санаттағы озық ойлы мамандардан талап етіледі. Спорттық жеке сайыс түрлеріндегі жекелендірудің маңызды аспектісі жарыстық қызмет параметірлері мен белдесуді әр түрлі мәнерде жүргізуде жеке ерекшелігі бар балуандардың өзара жүйелі байланысы негізінде олардың әдістік – тәсілдік шеберлігін жетілдіру болып табылады. Осы мәселелер спорттық күрес түрлерінде, оның ішінде самбо күресінің теориясы мен іс – тәжірибесінде жеткілікті дәрежеде зерттелмей келеді. [50].

Негізінен қазіргі заманғы белдесудің жүргізілу қарқындылығы, тұру қалпындағы немесе партерде күресу, жарыс ережелері мен киім үлгілері, яғни белдесу сайыстарының өткізілу мәнері үшін барынша тән сипаттағы балуандар арасындағы айырмашылығы мен олардың дайындығын жекелеу қажеттілігі ғана атап көрсетіледі.

Бұл ғылыми зерттеу жұмысының көкейтестілігі қазіргі кезге дейін балуандардың үлгілік (моделдік) сипатталарында, әдістері мен құралдарында спортшыларды даярлау және іріктеуде әртүрлі спорттың күрес түрлеріндегі белдесуді өткізудегі әдістік – тәсілдік бағыты жеткілікті дәрежеде ескіріле бермеуіне байланысты оларды даярлаудағы барынша басым жақтарын жүйелеуге мүмкіндік жасалмайды, яғни соңғы нәтижеде табыс кепілі болатын балуандардың қандай да бір жеке сапаларының көрінуін мәнерлейді. Осыларға байланысты самбо күресімен шұғылданатын балуандардың көп жылдық жаттығу құрлымын жетілдіру негізінде жоғары дәрежелі балуандарды жоғары үйлесімдікте даярлау және іріктеудің құралдары мен әдістерін айқындауға мүмкіндік беретін күрестегі оқытып үйрету және іріктеудегі халықтық әдістемелердің ерекшеліктері мен теориялық концепцияларды салыстыру негізінде спорттық күрес түрлеріндегі бастапқы дайындықтың бірегей бағдарламасын дайындауды ұсынамыз.

Самбо күресі бағдарламалық - әдістемелік қамтамасыздандыру шарттары. Өткен жылдардың тәжірибесі көрсеткендей тәртіп бойынша дене тәрбиесі институттарының дене шынықтыру және спорт кафедраларының ғалымдары мен оқытушыларының күшімен дайындалған оқу бағдарламалары әлемдік, халықаралық және республикалық деңгейде оқу – жаттығу жұмыстарымен шұғылданып жүрген тәжірибелі мамандар тарапынан көптеген наразылықтар туындатты. Бұл қанағаттанбаушылық көп жылдардан бері оқу үдерісі бағдарламаларын даярлаушы авторлардың ішінде көп жылдық жаттығу, яғни даярлық үдерісінің барлық ерекшеліктерін, қыр – сырларын білетін іс – жүзінде білетін жаттықтырушылардың болмауынан пайда болды. Сонымен, көп жылдық жаттығу үдерісіндегі оқу бағдарламасын сапалы, өз уақытында даярлау ғалымдар мен үздік бапкерлердің күш салуын біріктіру қажеттілігі туындады, яғни бірінші кедергі алынып тасталады.

Көп жылдық оқу бағдарламасын өндеп дайындау кезінде әр түрлі спорт түрлері үшін бірдей нәтижелікте дайындауға болама, болса онда қайсы түріне басымдық беруге болады?

Бастапқы дайындықтың бірегей бағдарламасын дайындау мүмкіндігі туралы мәселе туындады делік, мыслы, тектес күрес түрлері үшін. Біздердің көзқарасымыз, яғни ұсынысымыз бойынша барлық күрес түрлері үшін жарамды бастапқы даярлықтың өзгеше ерекшеліктегі (спецификалық) міндеттерінің екі негізгі тобы ұсынылды:

1.Тірек фазаларындағы үш кеңістікте өз денесінің қозғалысын басқару дағдыларын қалыптастыру жолымен қозғалыс үйлесімділігі қабілетімен қозғалыс тәжірибесін жетілдіру.

2. Бұлшық ет жұмысын қуатты және ұзақ уақыт бойы орындау мүмкіндігін алдын ала анықтайтын дене қозғалысы қасиеттерін немесе функционалдық сапаларын жетілдіру.

Блуандардың бастапқы дайындығының міндеттерін іске асыруды әдістемелік қамтамасыздандыру спорттық нәтижеге жетудің екі моторлы топтарына, яғни қозғалыс үйлесімділігі және сапалық (кондициялық) факторларына сүйенуіміз керек. Бұлар даярлықтың спецификалық және маңызды екі жақтарын қамтамасыз етеді:

а) қозғалыс үйлесімділігі қабілетін жетілдіруге бағытталған жалпы және арнайы әдістік дайындық;

ә) балуандардың қозғалыс сапасы мүмкіндіктерін жетілдіруге дәлелденіп белгіленген жалпы және арнайы дене даярлығы;

Көп жылдық оқу бағдарламасын барынша толық және терең өңдеп дайындау үшін арнайы ғылыми зерттеу жұмысының ауқымды кешенін жүзеге асыру қажет. Барлығынан бұрын нақтылы бір спорт түрінде жетістіктерді алдын ала анықтайтын факторлар (қозғаушы күштер) жайлы анықталған дәл мағлұмат болуы тиіс, яғни олардың әрқайсысында спорттық жетістікке жетудің талданып қорытылған теориялық үлгілері (моделі) өңделіп дайындалған болуы тиіс. Мысалы, самбо күресімен шұғылданатын жоғары дәрежелі балуандардың деңгейі шамамен 50-60% пайызы қозғалыс үйлесімділігі қабілетімен және әдістік – тәсілдік даярлығымен анықталады. Ақылға сыймайтын «есептеу ақпараттарының» табиғатына қарамастан самбодан ірі халықаралық жарыстарда жетілдірілген әдістік – тәсілдік дайындықсыз жеңісті нәтижелерге жетуге бәсекелесудің қиын екеніне көз жеткізуге болады. Балуандардың жоғары спорттық нәтижеге жетуіне үлес қосу мөлшері бойынша (20%) екінші балуандардың қимылдық – қозғалыс сапасы мен дене дайындығының үлесі болып саналады. Қалған 20-30% пайызы балуандар шеберлігінің психологиялық даярлығын компоненттеріне тән;

б) жоғары жүйке жүйесі қызметінің типіне, темпараментіне, белсенділік деңгейіне, өжеттілігіне т.б. интеллектуалдық, адамгершілік, ақыл, ой, эстетикалық және теориялық даярлығы деңгейін анықтайтын туа бітті биологиялық қасиеттеріне, жеке тұлғаның бағыттылығын қалыптастыратын.

в) өнегелік, адамгершілік және ерік – жігерлік даярлығы деңгейін анықтайтын мінез орнықтылығы (мотивация, өмір танымы, идеялық сенімділік);

г) ситуациялық, тәсілдік және ерік – жігерлілік деңгейін лимиттейтін психологиялық жұмылдыру даярлығы, қабілеттілік және психологиялық жұмыс қабілеттілік (кеңістікті, уақытты, жедел – тәсілдік ойлауды сезіне білу). Мұндай үлгілердің болуы көп жылдық оқу бағдарламасын дайындаушыларды балуандарды даярлаудың әр түрлерінде уақыт көлемін бөлуге назар аударуындағы белгілі бір стратегиялық бағыт ұстауға міндеттейді. Бұған спорттық жетістіктердің (нәтижелердің) жас ерекшелік динамикасы, яғни таңдаған спорт түрінен бастапқы шұғылдану жасында, шұғылдану нәтижесі бойынша сәйкес спорттық дәрежелер, оның ішінде спорт шебері нормасы орындау жасына және т.б.

Бұл көрсеткіштер көп жылдық жаттығудың үйлесімді құрлымын анықтауға мүмкіндік туғызады, спорттың самбо күресінде оның келесі түрлері бар: 1) жаттықтырушыға көп жылдық жаттығудың құрлымы мен стратегиясы түсінікті, бірақ жаттығу жүйесі туралы дәл, айқын мағлұмат алу қажет. Уақыт бойынша дұрыс жоспарлы белгілеу жаттығуды жаңа бастаған балуан спорт шеберіне дейін спортшылардың жаттығуын тиімді жоспарлауға мүмкіндік жасайды.

Жоғарыда аталған көрсеткіштер көп жылдық жаттығудың үдерісі үйлесімді құрлымын анықтауға мүмкіндік туғызады. Спорттық самбо күресінде оның келесі түрлері айырмаланады: 1) жаттықтырушыға көп жылдық жаттығу жүйесінің құрлымы мен стратегиясы айқын, яғни жаттығу жүйелері жайлы нақтылы мағлұмат, спортты жаңа бастаған балуаннан спорт шеберіне дейінгі аралықтағы спорттық дайындықты үйлесімді жүйелікпен жоспарлауға мүмкіндік туғызады. Балуандардың жаттығулар жүйесі әрқайсысы майда 10 блоктардан тұратын үш ірі топтардан тұрады (1,2 суреттер). Мұнда ерекше назар әдістер мен тәсілдердің элементтеріне дене және ерік – жігерлік сапаларын дамыту компоненттеріне аударылуы тиіс. Сонымен бірге әдістер мен тәсілдердің мазмұнын жүйлеу сол сияқты

спортшылардың жеке әдіс – тәсілдерінің құрлымы туралы толық мағлұматтың болуы тиіс, яғни бұл балуандардың тәжірибесінде көрнекіленген (3 сурет). Осылар сияқты мұндай спорттық әдістік – тәсілдік шеберлік үлгілері көп жылдық оқу – жаттығу үдерісінің бағытын айқындайтын жол көрсеткіші (маяк) қызметін атқарады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының Президенті Ұлт көшбасшысы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан Халқына жолдауы. 27 қаңтар 2012 ж.
2. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің жылға дейінгі даму бағдарламасы. Білім және ғылым хабаршысы. Алматы. 2001 ж.
3. Әбділлаев Ә.К. Оңалбек Ж.К. Дене мәдениетінің ілімі және әдістемесі. Түркістан. 2004 ж.
4. Әбділлаев Ә.К. Дене мәдениетінің ілімі және әдістемесі.
5. Кентау. 2007 ж.
6. Walter T. Cognitive impact iron-deficiency on infants and children // Iron mitrition and diseases of international symposium. Sweden, August 24-27, 1995.- P.32-42.
7. [Study on the Report](#) Nationa–[Universal from the Perspective of Teaching Physical Education and Sport](#) Original Research Article Procedia - Social and Behavioral Sciences, Volume 76, 15 April 2013, Pages 624 628
8. Юшков О.П. Шпанов В.И. Совершенствование методики тренировки и комплексный контроль за подготовленностью спортсменах в видах единоборств. –М.: МГИУ, 2001. -40 с.
9. Федоров В.Л. К вопросу о физиологическом обосновании двигательного навыка в борьбе // На борцовском ковре. –М.: 1966. –С. 52-60.
10. Турин Л.Б. Молодой самбист // Физкультура и спорт, -М.: 1970.-208 с.
11. Матвеев С. Ф. Тренировка в дзюдо. –Киев: Здоров я, 1985. -96с.
12. Блохин И. П., Нелюбин В.В. Особенности дыхания в затрудненных условиях ведения схватки // «Спортивная борьба». –М.: 1974. –С. 47-48.
13. Болквадзе Т.А. Орлов В.А. Силовая подготовка борца // Спортивная борьба. –М.: Физкультура и спорт , 1983. С. 44 – 47.
14. Спортивная борьба (классическая, вольная, самбо) / Под общ. Ред. Н.М. Галковского, А.З. Катулина. –М.: Физкультура и спорта, 1968. -58 с.
15. Суряхин С.В. Моделирование динамических ситуаций, возникающих при выполнении соперником защитных действий от броска прогибом с захватом туловища с рукой // На борцовском ковре. –М.: 1970. Вып.4. –С.22-28.
16. Dalkey N.The Delphi Method: an Experimental Study of Groop Opinion. Rand Memo E M. - 1968. -160p

СОДЕРЖАНИЕ CONTENT

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ PEDAGOGICAL SCIENCES

МАМЕДОВ ИСРАИЛЬ МУСА ОГЛЫ [БАКУ, АЗЕРБАЙДЖАН] ПРИМЕНЕНИЯ ИКТ В ПРЕПОДАВАНИИ КУРСА «ТЕХНОЛОГИЯ».....	3
ӘДІЛГЕРЕЙ АЙНҰР БИСЕНҒАЛИҚЫЗЫ, ЕСЕНОВА М. И. [АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН] ҚОЗҒАЛЫС, ЖҰМЫС ПЕН ЕҢБЕК ӨНІМДІЛІГІНЕ АРНАЛҒАН МӘТІНДІ ЕСЕПТЕРДІ НЕГІЗГІ МЕКТЕПТЕ ҮЙРЕТУДІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ.....	6
ПЕШКОВА ВИКТОРИЯ ЕВГЕНЬЕВНА [СЕМЕЙ, КАЗАХСТАН] ПРОГРАММА КУРСА «ОХРАНА И ВОССТАНОВЛЕНИЕ РАСТИТЕЛЬНОГО И ЖИВОТНОГО МИРА КАЗАХСТАНА» (5-7 КЛАССЫ).....	12
КАИРЖАНОВА ЖАНСАЯ ДУЛАТКЫЗЫ, АЛЬМУХАМБЕТОВА БИБИГУЛЬ ЖЕКЕМБАЕВНА [ТАЛДЫҚОРҒАН, ҚАЗАҚСТАН] БОЛАШАҚ МАМАННЫҢ ЖЕКЕ БАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕРІ.....	18
ТУКЕБАЕВА САУЛЕТ АМАНЖОЛОВНА, АБИТОВА Г. Т [АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН] МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ SOFT SKILLS КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ ТУРАСЫНДАҒЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	22
ALUANAI KUDAI BERGEN, AIYM TYNYSKHANOVA [ALMATY, KAZAKHSTAN] THE IMPORTANCE OF DEVELOPING RESEARCH ACTIVITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS.....	27
ТҰРСЫНЖАН МЕЙІР, ГҮЛБАҚЫТ ҚАДЫРЖАНҚЫЗЫ ШАШАЕВА [АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН] ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ БІЛІМ АЛУШЫ СТУДЕНТТЕРГЕ БІЛІМ БЕРУДІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ.....	33
ҚАЖЫМУРАТ АЙНҰР АЛДИЯРҚЫЗЫ, М. ИБРАШЕВНА [АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН] КӨРСЕТКІШТІК ТЕНДЕУЛЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ЖҮЙЕЛЕРІН ОҚЫТУ ТӘЖІРИБЕЛЕРІ.....	40
МОМБИЕВА ГУЛМИРА АБУОВНА [АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН] БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН ДАМУ ТУРАСЫНДАҒЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	45
БАЙДАЛИНА ГАУХАР ШАКЕРБЕКОВНА [АСТАНА, КАЗАХСТАН] ОСНОВНЫЕ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ.....	50
АБИЛОВ РУСТЕМ РЫСКАЛИЕВИЧ, ЕСЕНОВА МАРИЯ ИБРАШЕВНА [АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН] ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕ ТРИГОНОМЕТРИЯЛЫҚ ТЕНДЕУЛЕРДІ ОҚЫТЫП-ҮЙРЕТУДІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ.....	55
АСЫЛБАЕВА ЖЕНИСКУЛЬ УМАРБЕКОВНА, НУРЖАНОВА С. А. [АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН] ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ.....	60
ГАДЖИЗАДЕ РЕЙХАН ТАПДЫГ КЫЗЫ [БАКУ, АЗЕРБАЙДЖАН] ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГИИ ДЛЯ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ.....	68

ЖАНАТБЕКҚЫЗЫ ЖҰЛДЫЗАЙ АБДЫҚАДЫРОВА ТҰРСЫНАЙ РЫСТАЙҚЫЗЫ [ТАРАЗ, ҚАЗАҚСТАН] Ш.МҰРТАЗАНЫҢ "АЙ МЕН АЙША" ШЫҒАРМАСЫН ОҚЫТУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ҚОЛДАНЫСЫ.....	72
ФЕДОРЕНКО ВАЛЕНТИНА ВЛАДИМИРОВНА, ОСЫКО ВИКТОРИЯ ВЛАДИМИРОВНА [САРАНЬ, КАЗАХСТАН] НЕДЕЛЬНЫЙ ТАБЕЛЬ-КАЛЕНДАРЬ НАБЛЮДЕНИЙ ЗА ИЗМЕНЕНИЯМИ СОСТОЯНИЯ ПОГОДЫ ДЛЯ ШКОЛЬНИКОВ С УМЕРЕННЫМИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМИ НАРУШЕНИЯМИ.....	75
ЖУМАДИЛОВА С.М., УКЛИНОВА К.Е., АРЧАБАЕВА С.Ж., ИСМАИЛОВА А.Т. [ТАЛДЫҚОРҒАН, ҚАЗАҚСТАН] БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЗАМАНАУИ МЕНЕДЖМЕНТ: ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕР.....	80
ӘМІРБЕКҰЛЫ А., ӘСІЛБЕК Н.Б [ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН] ГЕОМЕТРИЯ ПӘНІН КОНСТРУКТИВТІ ОҚЫТУДЫҢ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-МАТЕМАТИКТИҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ТИІМДІЛІГІ.....	83
ШУКЮРОВ РАСИМ ЮСИФ оглы [БАКУ, АЗЕРБАЙДЖАН] НЕОБХОДИМОСТЬ, ЗНАЧЕНИЯ И ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МОДУЛЬНОЙ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ.....	91
КАСЫМБЕКОВА ЖАНАР ЖУСУПОВНА [ЛИСАКОВСК, КАЗАХСТАН] ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ СОВРЕМЕННОГО УРОКА В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ.....	95
МАЙМУРАТОВ АМИР АЙДАРУЛЫ [АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН] ЖАСӨСПІРІМ БАЛУАНДАРДЫ САМБО КҮРЕСІНІҢ ӘДІС - ТӘСІЛДЕРІ АРҚЫЛЫ ДАЙЫНДАУДЫҢ БАҒЫТ – БАҒДАРЛАРЫ МЕН ҚҰРЫЛЫМДЫҚ – МАЗМҰНДЫҚ ҮЛГІСІ.....	98

ENDLESS LIGHT IN SCIENCE

Контакт

irc-els@mail.ru

Наш сайт

irc-els.com